MODERN MAGYAR TÖRTÉNELEM

MEDGYESI KONSTANTIN

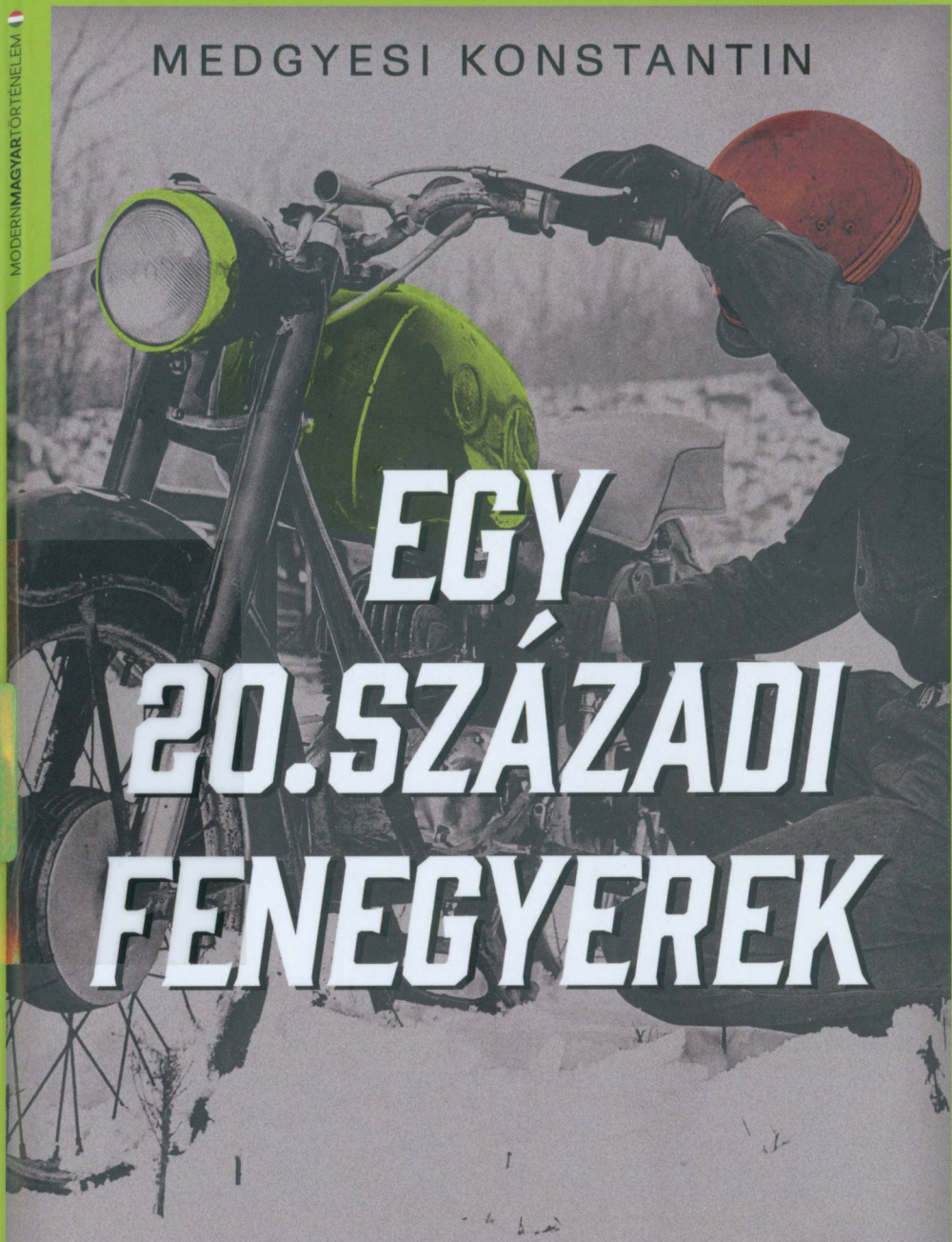

EGY 20. SZÁZADI FENEGYEREK

LIBIK GYÖRGY, AZ EMBERMENTŐ

MODERN MAGYAR TÖRTÉNELEM

Sorozatszerkesztő:
Ablonczy Balázs és Müller Rolf

X 376.947

MEDGYESI KONSTANTIN

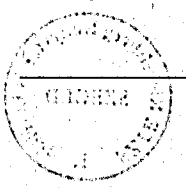

EGY 20. SZÁZADI FENEGYEREK

Libik György, az embermentő

Jaffa Kiadó

SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001499321

© MEDGYESI KONSTANTIN, 2025
© JAFFA KIADÓ, 2025
MINDEN JOG FENNTARTVA!

SZTE Klebelsberg Könyvtár és Levéltár
SZEGED
1.

X376947

BORÍTÓFOTÓ: *FORTEPAN / MHSZ*
BORÍTÓTERV: *TILLAI TAMÁS*
SZERKESZTŐ: *GABORJÁK ÁDÁM*
FELELŐS SZERKESZTŐ: *SCHULTZ JUDIT*
FELELŐS KIADÓ: *RADOS RICHÁRD*
JAFFA KIADÓ • WWW.JAFFA.HU
ISBN 978-963-687-130-7
ISSN 2559-9666

TARTALOM

1. Szent-Györgyi Albert különös veje 7
2. Vásott kölyökből síbajnok 17
3. Út az ellenálláshoz: élmények és kapcsolatok 33
4. Az ellenállás mindenese 49
5. Kapcsolat az illegális kommunistákkal: vonzások és csalódások 71
6. Wallenberg sofőrje 77
7. „Vadregényes állapotok” 83
8. Vasat pálinkáért 91
9. Varázslatok a Rajk-ügy árnyékában 115
10. Sikamlós pályák 125
11. A Magyar Pimpernel Nagy Imre közelében 135
12. A „svéd sivatagban” 157
13. Beszervezni vagy kitiltani 177
14. Szerelem a politika fogságában 197
15. A szezon vége 211

Köszönetnyilvánítás 223
Források, irodalomjegyzék 224
Jegyzetek 231

Libik György az 1940-es évek végén
(Fotó: Bubryák István – Kazinczky László / YouTube)

1.

SZENT-GYÖRGYI ALBERT KÜLÖNÖS VEJE

A sportos, ragyogó intellektusú Nelly istennői magasságból tekintett a világra.

Az 1918-ban született Szent-Györgyi Kornélia, Nelly angolszász nyelvi környezetben nevelkedett; tudós apjának köszönhetően már kamaszlányként világlátott volt. A kozmopolita hölgy részese lehetett annak az élménynek is, amikor apja, Szent-Györgyi Albert 1937. december 10-én Stockholmban átvette a Nobel-díjat. Cambridge-i tanulmányai során kezdett teniszezni, a sportág kiválóságaként tartották számon.[1] A tekintélyes apa és lánya sok időt töltöttek együtt. Nelly rajongott „Daddyért". Ha csak tehették, együtt jártak síelni. 1939 karácsonyát szintén kettesben ünnepelték Svájcban, ahol akkoriban a leány tanult.

„Filigrán, kreolosan barna, villogó szemű fiatal lány volt, édesapja életszeretetével és bővérű humorával megáldva"[2] – jellemezte őt utóbb Kállai Gyula, a későbbi miniszterelnök, Szent-Györgyi Albert személyes jóismerőse.

Szegedi barátnőivel Nelly angol nyelven szeretett társalogni. Lenézte az alföldi fiúkat, ha nem tudtak megszólalni angolul. A derűs, de egyúttal szigorú lány elvárta, hogy amennyiben barátnőjének udvarlója moziba kívánta vinni a hölgyet, akkor neki szintén vigyen a lovag virágot.[3] Sőt, már szegedi egyetemistaként is annyira távolságtartó volt, hogy évfolyamtársai magázták.

„A professzor lányát, aki különben ragyogóan csinos, bájos nő volt, még tegezni sem mertem. Ő kolléga úrnak szólított engemet, én meg kolléga kisasszonynak"[4] – emlékezik rá Erdős Tamás, aki biokémikusként a későbbiekben Szent-Györgyi Albert közvetlen munkatársa és legkedvesebb tanársegédje lett. A magabiztos ifjú lány emberileg meglepően közel engedte magához a korábban Angliában tanult Erdőst. Imponált neki, hogy a fiatal egyetemista srác hálókocsiban jött haza Nagy-Britanniából, és kiválóan beszéli Shakespeare nyelvét. Nelly számára vonzó volt Erdős intelligenciája; ő hívta fel Szent-Györgyi figyelmét a kibontakozó tudós elmére. A Nobel-díjas kutató az egyik vizsgáján közvetlenül figyelhette meg Erdős képességeit. Az apa végül igazat adott lányának, ezért meghívta a tizenkilenc éves fiatalembert a kutatócsapatába. Szent-Györgyi épp krumplipucolás közben fogadta Erdőst, ekkortól került az egyetemista a tekintélyes tudós közelébe.

Amikor kitudódott, hogy Nellynek udvarlója van, Erdős helyzetértékelése mindössze ennyi volt: „Hogy egy ilyen motoros, piszkos, bőrkabátos pasas udvarolhasson sikerrel Szent-Györgyi Nellynek, az engem

borzasztóan meglepett és fölháborított, de hát mit tehettem." Csak kevesen értették igazán, hogy mi történik a Szent-Györgyi lány körül. A „pasas" történetesen nem más volt, mint a fiatal sportoló, az örökmozgó Libik György.

Libik György – barátai körében csak Liba vagy Libás – mindig is arról volt híres, hogy egy tanteremben vagy akár egy hivatalban nem megkerülte az asztalokat, hanem átugrotta. A lépcsőn lefelé sem a megszokott módon közlekedett, hanem egyszerűen csak lecsúszott a korláton.[5] Iskolásként egyszer véletlenül fenékbe rúgta az igazgatót – nem tudva, hogy az illető öregúr az oktatási intézmény vezetője.[6] Egy alkalommal rozsdás szöggel hasba szúrta egyik diáktársát. Mindig verekedős fiú volt, igazi ördögfiókaként tartották számon a gazdag családból származó életművészpalántát. Mások pusztán polgárpukkasztónak találták a viselkedését. „Azt szokták mondani, hogy nagyon sok embernek egy kerékkel kevesebbje van, mint kellene, nekem az a véleményem, hogy a Gyurinak kettő vagy három kerékkel többje van"[7] – így vélekedett róla Karig Sára, aki élete végéig lelki jóbarátja volt a különös férfinek.

A nem éppen szelíd motoros hírében álló ifjú Libik így tudott megérkezni a társaságba: már messziről lehetett hallani motorja vad berregését, majd szólt a jármű dudája az ablak alatt, felkiáltott, hogy megérkeztem, utána beviharzott a lakásba, az olajos arcát beletörölte az éppen keze ügyébe kerülő törölközőbe, ezt követően berohant az étkezőbe, amit talált, azt sebtében megette, majd amilyen vadul érkezett, olyan hirtelen távozott. Libik lenyűgöző személyiség volt, de elegánsnak talán senki sem nevezte volna.[8]

SZTE Klebelsberg Könyvtár és Levéltár
SZEGED
1.

Nelly rajongott apjáért. Szent-Györgyi Albert azon túl, hogy nemzetközileg ismert tekintélyes professzor volt, igazi sármőrnek számított. „Külseje nem emlékeztet a tudósok jellegzetes alakjára, inkább a keresetlenül elegáns férfitípus, amelyet leginkább az amerikai filmekről ismerhet a közönség"[9] – jellemezte a tudós karakterét a korabeli sajtó.

1939 februárjában a kor ünnepelt színésznője, Gombaszögi Ella és barátnői együtt látogatták meg Szegeden a Rudolf téri lakásában a világhírű tudóst. A színésznők érkezésekor Albert éppen Brahmsot hallgatott. A hölgyek a beszélgetés során azt állapították meg, hogy Szent-Györgyi feltűnően hasonlít a kor legnépszerűbb német színészére, Hans Albersre. „Ez külön pót-Nobel-díj nekem"[10] – állapította meg a színésznői látogatás és bók kapcsán a C-vitamin felfedezője.

Szent-Györgyi Albert 1916-ban ismerte meg Demény Kornéliát. A fizikus Bay Zoltán – Szent-Györgyi egyik kiváló barátja – szerint Kornélia a legszebb és legokosabb lány volt, akivel valaha találkozott.[11] Családi háttere is erősnek számított: a nő apja egy időben a Magyar Posta vezérigazgatójaként dolgozott. Albertet romantikus alkatnak ismerték; szerelmének egy pónilovas kocsikázáskor vetette fel, hogy komolyak a szándékai. 1917 szeptemberében össze is házasodtak.[12] A házasság huszonnégy évig tartott közöttük, kiváló párost alkottak – együtt mindent elértek, ami csak lehetséges volt számukra. A válás után lányuk, Nelly, apjával maradt Szegeden.

Szent-Györgyi Albert és lánya számára az egyik legmeghittebb közös időtöltés az volt, amikor együtt mehettek síelni. 1942 elején úgy döntöttek, hogy Kárpátaljára, a mencsuli turistaközpontba utaznak el és sportolnak, pihennek együtt. Az 1501 méteres tengerszint feletti magasságban lévő Mencsely-hegy ideális helyszín volt az apa-lánya program számára.

A magyar alpesi síválogatott kívülről egyfajta „őrült vagány bandának"[13] tűnt. Egyszerre kemény és vicces társaság volt – összetartóak, bátrak, bevállalósak. A csapat harcedzett sportolói számára idilli helyzetet jelentett, hogy nemcsak a Normafán vagy a Kékestetőn gyakorolhattak, hanem a Budapesttől 400 kilométerre lévő Mencsulba is mehettek edzőtáborozni.

1942 első heteiben egy hatfős csoport érkezett a mencsuli úgynevezett menedékházba. A körülmények tökéletesek voltak a Műegyetem sportegyesületét, a Műegyetemi Atlétikai és Football Club (MAFC) sízakosztályát képviselő sportolóknak. Kiváló minőségű hó, megfelelő feltételek. Az ifjú síbajnokok komolyan vették a felkészülést. Sikereket akartak elérni, győzni akartak – még úgy is, hogy Magyarországot sosem lehetett a sísport nagyhatalmai között emlegetni. A Mencsulban edző fiatalok viszont nem törődtek az esélyekkel és a rideg tényekkel, a világban pusztító háborúval. Meg akarták mutatni a világnak, hogy a magyar síelők is képesek eredményeket elérni. Nem véletlen, hogy – nem kis meglepetésre – alig egy évvel később a svájci alpesi síelőket is legyőzték a magyar sportolók.[14]

A mencsuli edzőtáborban a kiváló síelők napközben keményen gyakoroltak. Az edzések során is érzékelték, hogy a sípályán nemcsak profik vannak jelen, hanem úgynevezett „mazsolák", vagyis műkedvelő síelők is. A dörzsölt sportolók alapvetően ügyet sem vetettek rájuk, hacsak nem zavarták az ő köreiket. Konfliktusok a válogatott sportolók és az amatőrök között inkább a Normafán fordultak elő. Mencsulban ilyen bonyodalomról nem tudunk. Mindenki tette a dolgát, a bajnokok edzettek, a „mazsolák" pedig élvezték a műkedvelő sportolás örömeit.

A vicces, vagány válogatott sportolóknak is ki kellett persze ereszteni a gőzt, hiszen a nagy szintkülönbségek és a gyorsaság miatt a professzio-

nálisan űzött sí életveszélyes műfajnak számított akkoriban is. Esténként nem vetették meg a mulatozást és a jókedvet a bajnokok. Ehhez nem is kellett alkohol, jól szórakoztak ők a saját maguk tréfáin. Folyamatosan ugratták egymást, és hangoskodtak. Egy este annyira lármáztak, hogy a turistaházban megszálló egyik vendég, egy, a „mazsolák" közé sorolható működvelő síelő a közös falon keresztül átkopogtatott a másik szobába. Az ifjú és tiszteletlen síelők ezen a finom jelzésen nem akadtak fenn különösképp, így következett az újabb kopogtatás. Az öntudatos és magabiztos válogatott sportolók ezt egyfajta biztatásnak vették, és még hangosabbak lettek. A harmadik kopogáskor a szomszéd erélyesen közölte, hogy aludni szeretne. A síelők e markánsabb felszólítást a versenyzői jogaik elleni támadásnak vették, ezért újabb és újabb – immáron a gusztustalanságig fajuló – lármázási formákat vetettek be. Szerencsétlen aludni szándékozó lakótárs egy idő után személyesen igyekezett intézkedni. Mikor este tíz után belépett a szobába, a bajnokok éppen „félreérthetetlen hangokat"[15] adtak ki magukból. A tiltakozó szomszédnak volt humorérzéke; nem jött zavarba, harsogó nevetéssel nyugtázta a pikáns helyzetet. Ezt a kis intermezzót követően halkult a társaság, és egy idő után mindenki nyugovóra tért.

Harag másnapra sem maradt. Azon viszont igencsak meglepődtek a sportolók, amikor reggel kiderült, hogy az átkopogó „mazsola" nem volt más, mint Szent-Györgyi Albert, a Nobel-díjas tudós. A vagány, sokat látott síelők, akik magukat egyébként nemes egyszerűséggel csak síisteneknek tartották, nem illetődtek meg. A srácok életfelfogása arról szólt, hogy komolyabb tiszteletet senki iránt nem tanúsíthatnak, mert ha mégis így tennének, akkor a következő napi edzésen egészen biztosan hanyatt es-

nek. Az esti bulizások folytatódtak, de némiképp halkabban és valamelyest visszafogottabban.

Napokkal a veszekedős este után az egyik síelő kihívta egy pingpongmeccsre azt a csendes lányt, aki a professzorral mutatkozott. A fiatalember – a hat közül talán a legharsányabb – büszke volt gyorsaságára, reflexeire és ügyes mozgására, így úgy gondolta, számára nem jelenthet nehézséget a csinos, de törékeny hölggyel szembeni mérkőzés. Végül meg kellett izzadnia a síbajnoknak, hosszabb küzdelmek után, három játszmában tudta csak legyőzni a fiatal nőt. Ez volt Libik György és Szent-Györgyi Nelly első találkozása.[16]

A mencsuli edzőtábor úgy ért véget, hogy mindenki ment tovább a maga útján. Nem történt semmi különös. A vagány síelők valószínűleg még jó ideig anekdotáztak arról, hogy miként akasztották ki a Nobel-díjas Szent-Györgyit, és bizonyára mindegyikőjük emlékezetében megmaradt a vonzó küllemű hölgy, de senki nem gondolhatta, hogy a mencsuli események drámai fejlemények sokaságát indították el. Talán csak Nelly tudta, hogy összetalálkozott két ember, akinek közös történetet írt a sors.

A mencsuli kaland után hónapokkal – a vakvéletlennek vagy éppen az egekben megírt szeszélyes sorsnak köszönhetően – ismét összefutott Libik és Nelly. 1942. május 16-án tartotta éves közgyűlését a síszövetség.[17] Az eseményen az aktív sportoló Libiknek hivatalból ott kellett lennie, Szent-Györgyi pedig díszvendég volt, és őt elkísérte bájos, az elit társaságot kedvelő lánya is. A díszvacsorán a válogatott síelő elhatározta, hogy elkéri Nelly telefonszámát. A lány nem volt az a telefonszám-megadós típus, de most nem ellenkezett.[18] Libiknek immáron a kezében volt a kulcs a Szent-Györgyi lány szívéhez. Tudta a telefonszámot, de egyelőre nem

használta. Nem akarta, vagy nem merte? Libik személyiségét ismerve nem állítható, hogy félénk vagy netán gátlásos lett volna, de egy hónapig nem hívta fel Nellyt.

A fiatal Libik egyáltalán nem állt nőcsábász hírében. Nelly előtt két hölggyel volt valamiféle szerelmi jellegű kapcsolatban. A vele egyidős Trude egy emelettel lakott a Libik család felett. Alacsony, sovány, barna lány volt; az első szerelem, az imádott hölgy az ifjú Libik életében. Trudénak el kellett utaznia, a közöttük lévő szálak elszakadtak, de Libik egész életében őrizte azt a képet, amint a lány áll a vonaton, és integet neki. A fiatalember szomorkodik a peronon és látja, amint távolodik a rajongott személy.[19] Ez egy plátói szerelem lehetett pusztán.

Volt még egy városmajori lány, Ilona, akit a kölyök Libik gyakran kísérgetett, de még egy csók sem volt közöttük sohasem. Hiába számított a kamasz Libik a Városmajor egyik királyának, nagyszájú, gátlástalan fenegyereknek, Nelly előtt érdemi tapasztalata, találkozása nem volt a női nemmel. Talán ez is indokolhatja, hogy miért várt egy hónapig azzal, hogy felhívja Szent-Györgyi professzor lányát.[20]

Nelly, a titokzatos nő, a jóalakú teniszbajnok, a világlátott hölgy Libik előtt „nem találkozott férfival".[21] Kislányként mindig is egy angolos karakterű úriemberre vágyott; egy hallgatag, magas férfit képzelt maga mellé. Libik utólag úgy írta le, hogy a lány ideálja egy Gregory Peck-szerű ember volt, ő viszont egyáltalán nem hasonlított rá, sőt talán egyik sármos amerikai színészre sem. Azt meg főként nem lehetett mondani róla, hogy hallgatag lett volna, és persze magas sem volt. A huszonnégy esztendős Nelly mégis őt akarta, rá vágyott, ezért is várta már nagy méltósággal, de lelkében mégis türelmetlenül azt a bizonyos telefonhívást. Ettől a telefon-

beszélgetéstől számítható, hogy ők egy párt alkottak. Közel két évig jártak együtt, habár a kapcsolatukra ez a kifejezés némiképp sablonos. Mondjuk inkább azt, az első formális udvarlási gesztus után 23 hónappal, 1944. május 6-án házasságot kötöttek.[22] Drámai időpont. A magyar történelem egyik legsötétebb évszakában keltek egybe. Két évig voltak férj és feleség. Sok minden történt velük és az országgal eközben: német megszállás, Libik György édesanyja öngyilkos lett, részvétel a nemzeti ellenállásban és az embermentésben, szovjet megszállás. 1946-ban a történelem, más megfogalmazásban a politika kegyetlen logikája választotta szét őket. A külső rideg tények és a kedvezőtlen körülmények tönkretettek egy házasságot.

1946 után tizenkilenc évig Nelly és Gyurka nem találkoztak egymással. 1965-ben, mikor ismét összehozta őket a sors, akkor olyan történt, amire senki sem számíthatott. Ahogy Libik György fogalmazta meg utólag: mintha azt Dumas és Balzac együtt írták volna.[23]

A Libik fivérek, André és György
(Libik André magángyűjteménye)

2.

VÁSOTT KÖLYÖKBŐL SÍBAJNOK

Libik György kurucos, szabadságkereső öntudatának egyik aprócska eleme volt, hogy a családi legendárium szerint a dédnagyapja '48-as honvédként harcolt a Habsburg-elnyomás ellen.[1] Nem véletlen az identitáserősítő történetekbe való kapaszkodás, hiszen Libiknek magának is keresnie kellett a pszichés mintázatokat, amelyek megmagyarázhatják, hogy miért is vált ő olyanná, amilyenné lett. Tudjuk, fenegyerek volt, aki mindig szembefordult az éppen aktuális hatalommal, ha úgy érezte, hogy valamiféle igazságtalanság történik. Litván György, a gyerekkori ismerős és későbbi történész mondta: Libik mindig elégedetlen volt az aktuális viszonyokkal, és ha szükségesnek tűnt, akkor újra és újra kenyértörésre vitte a dolgokat – ahogy Litván fogalmaz: mindig megtalálta a módját, hogy „kívül kerüljön a tojáson".[2]

A jövendőbeli történettudós gimnáziumi iskolatársa volt Libiknek, de jóval alatta járt. Az ifjú gimnazista számára az idősebb fiú valóságos pél-

daképnek számított a harmincas évek második felében. Litván György visszaemlékező interjújában korosztálya bálványának nevezte Libiket. A későbbi történész által is űzött sportok, mint a tenisz és a sí igazi „fenoménja" volt az irigyelt, vagány srác. „Jól emlékszem, hogy a Városmajor utcában, ahol laktunk, láttam őt motorral száguldani; elengedett kormánnyal ment, s közben fésülködött"[3] – vázol egy akkoriban nem egyedi városmajori életképet Litván, akit magát és családját a vészkorszak idején Libik ellenálló csoportja mentett meg.

Libik György életművész karakterének alapvonásait az 1888-ban született édesapa személyiségében találhatjuk meg. A brassói születésű[4] Libik Albert gazdag, szász-székely kötődésű családból származott. Fia is úgy látta, hogy apja egy elkényeztetett úrifiú volt, aki 1912-ben, huszonnégy évesen már Párizsba járt autóversenyezni. Egyike volt azoknak a brassói aranyifjaknak, akiknek autójuk és motorkerékpárjuk volt az 1910-es években.

Moór Gyula, a briliáns jogtudós gyerekkori barátja, brassói osztálytársa volt Libik Albertnek. György füle hallatára is többször mondta később a budai, baráti diskurzusok során: „nagyon vad gyerek voltál, Berci".[5] Albert végül nem végezte el Brassóban a gimnáziumot, hanem élte a gazdag srácok életét, egyfolytában a technikai újdonságok érdekelték. S közben persze tökéletesen megtanult franciául. A nyelvek szeretetét, a nyelvérzéket is Alberttől örökölhette György.

A kirobbanó nagy háború viszont hazaszólította a feltalálói ambíciókat dédelgető úrifiút Magyarországra. A világégés során az olasz fronton szolgált. A hadseregben végül a hadnagyságig[6] jutó férfi a háború végén tüdőlövést kapott.[7] Az első világháború után, a román impériumváltást

követően elüldözték Brassóból a tüdőlövésből még éppen lábadozó székely-szász férfit, aki gyógykezelés céljából a felvidéki Rózsahegyre ment. Itt ismerkedett meg a tizennyolc éves, zsidó származású Berger Hajnallal. A kibontakozó szerelem intenzív lehetett, mert gyorsan összeházasodtak, és az első találkozás után 10 hónappal, 1919. október 14-én[8] már meg is született a pár első gyermeke, György. A csendes és bájos Hajnal tizenkét évvel volt fiatalabb Albertnél. Hajnal alig tizenkilenc évesen adott életet első gyermekének. Az immáron családapa Albert egy ideig Rózsahegyen a helyi papírgyárban dolgozott munkásként.[9] Ez az időszak rövid ideig tarthatott, mert a későbbiekben a műszaki vénával bíró férfi autókereskedéssel kezdett foglalkozni, és így lett vagyonos ember.

A kis Gyurkát élete első 5-6 évében lényegében az anyai nagymama nevelte Rózsahegyen, mert a házaspár a férj üzleti ügyei miatt sok időt töltött Budapesten, és utaztak Európa-szerte.

A szeretett anyai nagyanyjáról Libik György egyik legkedvesebb élménye az volt, amikor minden reggel elkészítette neki a tejet. „Kifutott a tej a főzőlapra, vagy pedig fölforrt a tej, s akkor én a fazék széléről levakarhattam kiskanállal a tej fölét, ami odaégett, és az isteni jó volt, az volt a kedvenc eledelem"[10] – emlékezett Libik a gyermekkor hangulatára a Standeisky Évának adott életútinterjújában. A nagyszerű lángosokat készítő nagymama annyira közel állt a kisfiúhoz, hogy őt szólította ebben az időszakban Anyának, az édesanyját pedig Anyunak.

A nagyapa főkönyvelő volt a rózsahegyi gyárban. A gazdag gyártulajdonos család egy mesés villában lakott a Sidor-dombon, a háztól nem messzire egy patak folyt. A nagyapának illett évente néhány alkalommal meglátogatnia a főnökét az otthonában. Az ilyen alkalmakra elvitték a cse-

peredő Gyurkát is, de előzetesen alaposan felkészítették, és gyermeki lelkére kötötték, hogy a főnökék lakásában nyugodtan viselkedjen. Ez is arra utal, hogy szeleburdi kissrác lehetett a későbbi embermentő.

Az örökmozgó fiúcskának viszont az esze már korán a helyén volt. Gyors észjárású és magabiztos gyermeknek tartották. Erre példa, hogy hétéves korában már egyedül utazott vonaton Budapest és Rózsahegy között. A szülők és a nagyszülők tudták, hogy a fiú nem ijed meg a saját árnyékától, így amiatt sem aggódtak, hogy az út során át is kellett szállnia az ifjú utasnak.

Az apa jól menő autókereskedői vállalkozásának köszönhetően a család tulajdonában mindig volt egy személygépkocsi; először egy kopottabb Citroën, majd egy elegáns Fiat Balilla. Autóval gyakran utazott együtt apa és tíz év körüli fia. Gondoltak egyet, és kiugrottak Zágrábba vagy Zürichbe. A kanyarokat nem egyszer úgy vette be az apa, ahogy ahhoz hozzászokott még versenyzőként. Az ilyen keményebb kanyarbevételeket el is nevezték nosztalgiakanyaroknak, amelyek egykori autóversenyzői mivoltára emlékeztették a vele utazókat.

Libik számára az apa vonzó példát jelentett, akit szívesen utánozott. Apja jó megjelenésű férfi volt fürge mozgással és nyugatos műveltséggel – amerikai napilapokat és műszaki folyóiratokat járatott. Arra is megtanította a fiát, hogy párhuzamos lábfejjel kell járni, az biztosítja ugyanis a szép és egészséges járást. Libik sportokhoz való kötődése is az apai gyökerekre vezethető vissza. A gyermek még egészen kicsi volt, de a családfő már motor- és autóversenyekre cipelte, továbbá úszott, síelt. Az ő sílécével és sícipőjével ment fel Libik György egy havas téli vasárnapon 1939 első napjaiban a Svábhegyre élete első síedzésére.

Az apa, Albert viszonylagos türelemmel és barátságosan fogadta a fia roszszalkodásait. Az atyai fegyelmezései ilyen felkiáltásokban merültek ki: „Te, szemtelen fráter vagy: megcsaplak."[11]

Diákként rendszeresek voltak a fiatal Libik verekedései. Alacsony termete ellenére a kézitusából rendre ő jött ki jobban. Ezt követően állandóan érkeztek a panaszok a kis Libikre. „Az apám ilyenkor mindig mosolygott, azt mondta, nincs itt semmi baj, nem kell ezzel sokat törődni, de nem szeretném, hogyha azzal jönnél hozzám, hogy megvernek, jobb szeretném, ha a szülei jönnének a gyerekeknek hozzám, azért, hogy megverted őket"[12] – idézte fel az atyai nézőpontot Libik.

Az anya máshogy látta a világot; ő inkább arról beszélt a fiának, hogy mindig legyen jó, és védje meg a gyengébbeket. Libik György későbbi életútját ismerve az is megállapítható, ezt az anyai intenciót egész pályafutása alatt igyekezett követni, de főként akkor, amikor egyfajta magyar Pimpernelként mentette az üldözötteket 1944-ben.

Libik mindennapjaiban komoly változást hozott, hogy 1932-ben, tizenhárom évesen fiútestvére született, András. Kamaszfiúként ért véget számára a kényelmes egykelét. Az idősebb testvér sokat ugratta az öccsét, akit évtizedekkel később André Libik néven ismert meg a nemzetközi filmes szakma, nem viselte mindig jól a báty vicceskedéseit. André szerint gyakran előfordult, hogy bátyja egyszer csak hirtelen ráugrott és rákiáltott – mindezt csak puszta szórakozásból.[13] „Idegesített, hogy folyton nyámmogott az öcsém. Később is, mikor már 10-12 éves volt, panaszkodott, hogy a Gyuri mindig ver! Úgy emlékszem, hogy állandóan jött rám panaszkodni. Én igazán nem utaztam különösebben rá, csak úgy a lábam alatt volt, ellökdöstem. A kisebb testvér volt"[14] – emlékezett már idős em-

berként Libik György arra, hogy miként bánt a kisöccsel. André említ egy másik tanulságos történetet is: az öcs a szendvicsének egy részét majszolta, majd a másik darabot a szeretett kutyájának adta; erre bátyja dühösen szidta le: „A szegény emberek örülnének egy falat ennivalónak, Te meg a kutyának dobod."[15] Erre André berzenkedett, mondván ettől az érveléstől még nem lesz kisebb a szegénység, de György számára ez egy fontos elv lehetett. S valóban, mindez nem egy megjátszott szerep volt, nem álszenteskedés; a gazdag úrifiúban – minden bizonnyal az anyai világlátásból fakadóan – már egészen fiatalon kialakult egyfajta markáns szociális érzékenység és igazságkereső mentalitás.

Iskolásként, ifjú gimnazistaként is kereste Libik György a maga igazságát, de ez akkoriban még nem feltétlenül a nemes világjobbító törekvések kategóriája volt. A vásott kölyök szárnypróbálgatásai lehettek ezek.

Tízesztendősen a Mátyás király Reálgimnáziumba kezdett járni, de onnan fél év múlva kicsapták, mert amikor a *Toldi* című verset tanulta az osztály, akkor csibészesen újrakeretezte az Arany János által megfogalmazott szöveget. A libiki újraértelmezésben – Lőwy Árpád után szabadon – a „kopár szik sarja" kifejezés helyett gyorsan „sík szarja" lett, s az iskola nem kért ebből a fajta versújító törekvésből. A tanári kar egy része dühöngött, másik részük csak mosolygott, de a pajkos nebulónak távoznia kellett.

A Werbőczy Reálgimnáziumban folytatta. Innen is többször majdnem kirúgták, volt negyedfokú figyelmeztetése is, ami az eltávolítás előtti fázist jelentette, de végül nyolc évig ebbe az iskolába járt.

Kihúzta a gyufát a tanároknál, amikor megszervezte a lépcsőn lefelé rohangálási versenyt, de nagyobb volt a riadalom, amikor Libik véletlenül fejjel nekiment egy nagy kövér embernek a folyosón, akiről kiderült, hogy a tankerületi főigazgató volt.

Az is kellemetlen helyzetet okozhatott, amikor jégkorcsolyázás közben ütközött egy nála magasabb diákkal, aki bocsánatkérést követelt: ahogy Libik fogalmazott, „különböző címeken ott hepciáskodott",[16] mire elveszítette az egyébként sem túl magas béketűrő képességét, és szájon vágta a srácot, illetve kirúgta alóla a korcsolyát. A diáktárs agyrázkódást kapott. Csak később tudta meg, a fiatalember az akkori igazságügy miniszter, Lázár Andor fia volt.

A jobb sorsra érdemes miniszter fiával később baráti kapcsolatba kerültek. Az agyrázkódásos eset híre viszont futótűzként terjedt. Libik szűkebb és távolabbi környezete gyorsan megtanulta a „kicsi a bors, de erős" mondás igazságát. A sok gyerekkori verekedés következtében formálódhatott benne az a mentalitás, hogy mindenfajta túlerővel szemben zsigerileg ellenáll. Tizennégy éves korára – ez a világtörténelmi értelemben szörnyűséges 1933-as esztendő időszakát jelentette – a kamasz Libik a Városmajor fiatal bandáinak az egyik királya volt. Ő maga használta ezt a kifejezést akkori vezetői szerepére vonatkozóan később. Élete talán legboldogabb, legszabadabb korszaka volt ez – amikor a képességei birtokában lévő, saját erejével tisztában lévő fiatalember elhelyezi önmagát a társadalmi térben.

Ekkoriban történhetett a következő eset is. Éppen biciklivel közlekedett, amikor három ismeretlen zsivány botot dobott a küllők közé. A ruganyos, izmos Libik egy szerencsés mozdulattal talpra esett, majd hirtelen mozdulatokkal lepofozta mind a három utcakölyköt. „Olyan hamar átmentem támadásba, rúgásokkal, láb közé, és pontosan ajakra, fogra, hogy ki is ütöttem a fogakat. Ez eléggé hatásos volt. Én nem lökdösőd-

tem, meg magyaráztam"[17] – idézte fel közel fél évszázad múltán a fiatalkori harci taktikáját, de azt is hangsúlyozta, hogy ő mindig védekezett, soha nem kezdeményezett verekedést. Amennyiben viszont megtámadták, akkor azonnal, gyorsan és furfangosan válaszolt. Ezekre a tapasztalatokra is szüksége volt, hogy megismerje a „dzsungel" törvényét. S ez a tudás óriási segítséget jelentett számára 1944 őszén-telén, amikor emberek százainak a megmentésében működött közre.

A városmajori sikerek magabiztosságot adtak Libiknek. Megismerte az ököljogot és azt, hogy sikeresen lehet szembeszállni a túlerővel. „Egy bizonyos brüszk, nyers öntudatot éreztem és azt: az Atyaisten se tud rám szállni"[18] – jellemezte akkori identitását.

Még erős jóindulattal sem lehet ugyanakkor példás gimnáziumi diáknak nevezni Libiket. Előfordultak félévi bukások is, még az érettségi előtt is. Az ifjú Libik a Műegyetemre akart menni tanulni, ami nehezen lett volna elképzelhető, ha még érettségizni sem engedik az év végén számtanból és fizikából. Amikor 1937. január végén hazavitte a nem túl fényes bizonyítványt, akkor az apja emlékeztette, így nem lesz egyetem. Nyilván ezzel az érettségi előtt álló tanuló is tisztában volt. Az apa-fiú nexust is jelképezi a történet, miszerint fogadást ajánlott az apjának: ha a végén jelesre teljesít e tantárgyakból, akkor az öreg Libik Budapest egyik legmenőbb helyén annyi libamájas szendvicsre hívja meg, amennyi csak belé fér. Az öreg elfogadta az ajánlatot. György pedig onnantól kezdve heti négy órában járt különórákra. A vagyonos apa finanszírozta a havi szinten száz pengőbe kerülő órákat. Ez az az időszak, amikor a *Havi 200 fix* című 1936-os film slágerré vált dala is arról szólt, hogy „havi 200 pengő fixszel, ma egy ember könnyen viccel". A kétszáz pengős fizetés nyugodt

polgári életet biztosíthatott annak, akinek ekkora volt a keresete, vagyis a különórákra fordított száz pengő komoly pénzügyi befektetésnek számított az apa részéről. Mindezt azért, hogy elveszítse a fiával szembeni fogadást – igen, ilyen az apai szeretet.[19] A fiú megbecsülte a támogatást, és igyekezett megtanulni azt, amit az előző években elmulasztott. Annyira komolyan vette a fogadást és persze a számtant meg a fizikát, hogy hónapokra még a sportolást is abbahagyta. Nem teniszezett, nem úszott. Ez viszont láthatóan frusztrálta a diákot, így a bölcs házitanító az egyik óráját az uszodában úszás közben tartotta meg, ahol fizikai példákat modellezett. S a monotonitást nehezen viselő Libik számára így már könnyebben ment a fizika megértése. A tavasz folyamán a diák olyat tett, amit korábban soha, önként jelentkezett felelni. Az első alkalom komoly megdöbbenést okozott az osztályban, de a középiskolai fizikatanár sem igazán értette; ő azonban kiválóan felelt. S utána ezek az önkéntes felelések rendszeressé váltak. A megtáltosodó gimnazista sorra szerezte a kiváló jegyeket. A félévet teljesítette, s nyáron pedig leérettségizett, vagyis megnyerte a fogadást. Az apa állta a szavát. Beültek szendvicsezni; a fiú pedig sorra rendelte a libamájast. Végül harminchat szendvicset fogyasztott el.[20]

Még egy, már a kommunista diktatúra idején készült állambiztonsági jelentés is azt emelte ki, hogy Libik György a középiskolában gyenge tanuló volt, és folyamatosan bohóckodott, az viszont megkönnyítette a hétköznapjait, hogy nagy luxusban élt.[21]

Jó tanulóvá egyetemistaként sem vált. Gépészmérnök hallgatóként is meglehetősen gyengén teljesített. Nem szeretett vizsgázni, és főleg vizsgákra készülni. A műszaki tudományok professzorai akkoriban is

nehezen viselték, ha valaki felkészülés nélkül csak úgy belevág egy eset megoldásába és rögtönöz. Libik pedig ilyen vizsgázási stratégiával próbálkozott, s ez a törekvés többnyire kudarcosnak bizonyult; sokszor kellett utóvizsgáznia. „Utáltam nagyon a tanulást, olyan dolgot háromszor elolvasni, amit elsőre sem értek és nem jegyzek meg"[22] – berzenkedett később is az egykori egyetemista, aki az órákra sem igazán járt be. Ha jó idő volt, akkor inkább az atlétikai pályán edzett; télen pedig, ha csak lehetett, akkor síelni ment a Normafára. A „Vasszerkezet" nevezetű tárgyból vizsgázott éppen írásban, amikor kinézve az ablakon észrevette, hogy sűrűn esik a hó. Szinte üresen adta be a dolgozatot, mert úgy volt vele, irány a sípálya, a vizsga nem számít, majd visszamegy utóvizsgázni.

1937-től 1943-ig volt egyetemista a Műszaki Egyetemen, diplomázni viszont csak 1946-ban tudott.[23] Egyetemistaként a budai Szent Imre Kollégium lakója volt. Nem anyagi okok miatt, hanem a társadalmi kapcsolatok erősítésének szándékából fakadóan vállalta fel a kollégiumi közeget. A protestánsnak keresztelt Libik számára kissé idegennek hatott a katolikus intézmény, de a maga módján igyekezett beilleszkedni. Ez azért nem volt mindig egyszerű és főleg konfliktusmentes.

Egyszer majdnem párbajba torkollott az ismerkedési folyamat. A kollégiumban mindenki „Laudéturral"[24] köszönt egymásnak, a „gólya" Libik viszont nehezen szokta ezt a köszönési formát. Egy idő után viszont az idősebb és tekintélyes diákokat bosszantotta, hogy az ifjonc nem képes megtanulni a helyi szokásokat. Libiket az is irritálta, hogy muszáj volt ez a köszönés, neki pedig a kötelező dolgok sosem voltak az ínyére. „Még a jó is lehetetlen, ha muszáj"[25] – mondta gyakorta. Az egyik alkalommal két magas kollégista köszönt rá, Libik pedig szemtelenül csak ennyit válaszolt: „Jó napot, vegyen majd egy kalapot!" Az ifjú kollégista jóval alacsonyabb volt, mint a két idősebb diák, talán ebből fakadón is úgy gondolták, megpróbálják megnevelni a renitenst. Elhatározták, hogy csak akkor engedik be a szobájába a köszönés-megtagadót, ha szépen kimondja, hogy „Laudétur". „Erre én gyorsan kiemeltem az ajtót, fejbe csaptam őket vele, utána berúgtam a két félig alélt palit az ágy alá, az ágy lábait kirúgtam, ilyen sodronyos ágyak voltak"[26] – idézi fel a nevelési próbálkozással szembeni ellenállás történetét György. A helyzetet még szürreálisabbá tette, hogy a „gólya" ugrált is egy darabig a sodronyon; egészen addig, amíg az idősebb kollégisták azt nem mondták, hogy elég. Nem sokkal később a kollégium igazgatója magához rendelte az agyafúrtan verekedő ifjút. A pap nevetését alig visszafojtva fogadta a rebellis diákot. A kollégiumvezető szóvá tette, hogy Moór Gyula ajánlására kerülhetett be a Szent Imre Kollégiumba, de így nem viselkedhet, mert ez egy egyházi intézmény. Ezt követően mosolyát elnyomva mély lélegzetet vett az igazgató, és Libik tudomására hozta, hogy az őket ért méltánytalanság miatt a két idősebb kollégista párbajra akarja kihívni. Ezen még a Városmajor ifjú királya is meglepődött; jelezte, hogy nem nagyon szereti a párbajt, meg komikusnak is tűnik a konfliktusfeloldás ezen módja. Végül hivatalos jegyzőkönyvben kellett bocsánatot kérnie az elagyabugyált diáktársaktól.

Néhány évvel később ismét majdnem párbajoznia kellett a konfliktuskereső fiatalembernek. Már profi síelőként sporttársaival a Svábhegyen edzettek. Libik ekkor már több bajnokságot is megnyert válogatott sportoló volt. „Imádott síelni. Akkoriban ezt a rendkívül elit és drága sportot csak azért

engedhette meg magának, mert apánk gazdag üzletemberként finanszírozta a sportkarrierjét. Nagyon jó síelő volt, olimpián is indult a magyar válogatott csapatában"[27] – mondta bátyja sportolói hátteréről Libik André. Az ominózus napon erős ködben kellett az edzést folytatniuk a MAFC síelőinek, de a tudatos trenírozás része volt, hogy mostohább körülmények között is gyakorolniuk kellett. Ilyen esetekben még veszélyesebbnek számított, ha amatőrök is feltűntek az edzőpályán. A profikat egyre inkább idegesítette, hogy két „mazsola" síelő is használja a pályájukat, akik meglehetősen ügyetlenül mozogtak, így még balesetveszélyesebb volt a helyzet. A profik először udvariasan kérték az amatőröket, hogy függesszék fel a síelésüket, mert túl nagy a köd, a válogatott síelők nem látják, mikor és hol tűnnek fel váratlanul, ütemtelenül, s emiatt nem tudnak kellő sebességet felvenni, tartva az ütközéstől. Az udvarias kérés hiábavalónak bizonyult. Újra és újra keresztezték egymást a profik és az amatőrök. Ekkor Libik a tőle szokásos nyers stílusban szólt oda: „Nem kellene elmenni valami más irányba, esetleg az anyátok irányába? Amíg menni tudtok."[28] Erre az ismeretlen síelők akadtak ki, hogy velük nem lehet így beszélni. Nem csökkentette a feszültséget, hogy Libik azt kiáltotta vissza, hogy ha kell, benyomja a fejüket a hóba, akkor beszélni se tudnak majd. Ekkor álltak elő a sértett felek, hogy ők magyar királyi katonatisztek. Libik még ekkor sem tompította a konfliktust, hanem hozzátette, hogy akkor katonásan tereptarkára pofozza őket. A profi síelő abban a pillanatban büszke volt a beszólására. Az este folyamán azonban két magasrangú katonatiszt párbajsegédként jelent meg a Libik-házban. Az apa, Albert mozgósította hadseregbéli ismeretségét, és egy tábornok segítségével sikerült elsimítani az ügyet. Párbaj helyett ismét írásban kellett elnézést kérnie Libik Györgynek.

A párbajesetek azt mutatják, hogy Libik intenzíven felvállalta a konfliktusokat. Ha kellett, nem riadt meg az odamondogatásoktól és a verekedésektől sem, de – némi atyai segítséggel – felismerte, hogy melyik az a pillanat, amikor már nem lehet szájhősködni, és kompromisszumot kell kötnie.

Libik György 1939 elején kezdett el síelni. Már kezdőként elindult a magyar bajnokságon. Tehetségét mutatta, hogy első hivatalos versenyén is helyezést ért el.[29] A gyakorlásnak, az edzéseknek köszönhetően egyre sikeresebb lett a sísportban. Egészen gyorsan a magyar alpesi síválogatott tagja lett. Az egyébként is magabiztos fiatalember számára a sportsikerek újabb lendületet adtak. Ahogy ő maga fogalmazott: a sísport révén valóságos „udvartartást" tudott kiépíteni, és ebből is fakadóan kialakult az az imázsa, hogy vele nem tanácsos kikezdeni. Sokáig úgy érezte, hogy őt nem lehet legyőzni, ezért is vett részt mindenféle mérlegelés nélkül 1944-ben a náciellenes mozgalomban.

„Ami igazán érdekelt akkor, az maga a sízés volt, a mozgás felejthetetlen harmóniája és bűvölete, a lebegéssel-súlytalansággal egybekötött szárnyaló sebesség érzete"[30] – idézte fel a negyvenes évek elejének számára legfontosabb élményforrását Libik. Rendkívüli tehetségét mindenki elismerte, sportbarátai szerint azonban az önfegyelmén kellett volna némiképp korrigálni. Szikla Péter síbajnok mondta róla: ha „Libát" a „vörös köd" elfogta, akkor fütyült a versenyre, pedig a bajnoki viadalokon az eredmény és a helyezés volt természetesen a legfontosabb.

Egy idő után jöttek az eredmények; nem is akármilyenek. Többszörös magyar bajnok lett, de élete talán legnagyobb sportsikere akkor következ-

zett be, amikor a magyar válogatott tagjaként sikerült legyőznie a Svájcot képviselő világklasszis síelőket. „Libik fényes győzelme a svájci műlesiklók felett. A verseny nagy meglepetése, hogy Libik György megérdemelt és biztos győzelmet aratott a nagyszerű tudású és pompásan felkészült svájciak felett"[31] – tudósított a *Hétfő* című lap Libik bravúrjáról 1943 februárjában. A svájciakat is meglepte a váratlan vereség, ezért a verseny után svájci visszavágóra hívták ki a magyarokat. Ahogy arról még szó lesz: ezzel a lehetőséggel élt is a Magyar Síszövetszövetség.

A síelés és a sportolói baráti kör új távlatokat nyitott a korábban verekedéseiről és beszólogatásairól ismert fiatalember számára. A síelőtársaival olyan bajtársias közösséget alakított ki, amely kapcsolati hálónak óriási jelentősége lett majd az 1944-es embermentési akciók idején is. Számos sportolói múlttal rendelkező barátjára támaszkodhatott a nemzeti ellenállás operatív akcióiban.

1943 februárjában a svájci–magyar síversenyen ismerkedett meg Per Angerrel is, akivel a szó szoros értelemben egy életre szóló szövetséget és barátságot kötöttek. A svéd diplomatával együtt küzdöttek Raul Wallenberg követségi titkár bátor humanitárius céljaiért '44 hosszú telén, majd az 1956-os forradalom után az ő segítségével tudott Libik elmenekülni a kommunista hatóságok elől, s végül az utolsó útjára is elkísérte. Per Anger mondta Libik György temetésén a gyászbeszédet 1995 januárjában.

„Lecsúszás, lecsúszás... megindultam, nem lehet abbahagyni, egyre jobban gyorsul, nagyon klassz, de be van gyulladva az ember. És a végén finoman kifut"[32] – így beszélt Libik az Albert Máriának adott éltútinterjújában a síelés páratlan élményéről. Az előbbi idézetben a síelésről van szó, de metaforikusan akár az egész életre vagy legalábbis Libik György

kalandos életére is vonatkoztathatjuk. Tőle mindenesetre nem állt távol ez a fajta megközelítés. Nem véletlen, hogy 1981-ben megjelent memoárjának is e címet adta: *Üzenet a lesiklásból.*

Számára az egész élet egy nagy lesiklás volt. Tele bátorsággal, küzdelemmel, kockázattal, vagánysággal, ügyességgel, turpisággal és embert próbáló hősiességgel.

Szent-Györgyi Albert a Nobel-banketten leányával, Nellyvel (SZTE Klebelsberg Könyvtár Képtár és Médiatéka)

3.

ÚT AZ ELLENÁLLÁSHOZ: ÉLMÉNYEK ÉS KAPCSOLATOK

„Gyuri [...] 1942-ben megismerkedett egy nagyon csinos, szintén fantasztikusan síelő kislánnyal, akit úgy hívtak, hogy Szent-Györgyi Kornélia. Nellynek szerette, ha szólítják. Ő volt Szent-Györgyi Albert egyetlen lánya. Udvarolt Nellynek, aztán elvette feleségül. Albi bácsi a házasságba nemcsak, hogy beleegyezett, hanem nagyon örült neki, szerette Gyurit: ő is síelt, ha nem is olyan fantasztikusan, mint az én drága testvérem"[1] – emlékezett Libik André testvérére.

A társaságkedvelő, sportos, jó humorú Szent-Györgyi Albert kedvelte Libiket. Imponált neki a fiatalember kötetlen viselkedése, gátlástalansága, állandó vidámsága, de még alkalmanként nehezen követhető világmegváltó gondolatai is felkeltették a Nobel-díjas tudós érdeklődését – komolyan persze igazán sosem vette Nelly udvarlójának szellemi ámokfutásait.[2]

Jól érezték magukat egymás társaságában, önfeledten kacagtak, és együtt lényegében mindenből viccet csináltak. A tekintélyes professzornak tetszett, hogy valaki nem pusztán a világhírű kutatót látja benne.

1942 nyarától György és Nelly egyre többet találkoztak. Libik mind gyakrabban volt vendég Szent-Györgyiék otthonában. Radnóti Miklós felesége, Gyarmati Fanni is – aki Nelly barátnője volt – megállapította, hogy a fiatalok között „megvan a szerelem".[3] Fanni naplójában felidézett egy esetet, amikor látta, hogy miként vitte Libik Nellyt a motorján: „napsugarasan fiatalok"[4] – állapította meg az asszony.

Az akkoriban 23 éves síbajnok addig lényegében nem rendelkezett önálló világlátással. Elismert sportolóként, gazdag úrifiúként, kissé nemtörődöm egyetemistaként élte az életét, de különösebben nem foglalkozott világnézeti, ideológiai, politikai kérdésekkel. A vallás sem érdekelte igazán, evangélikusnak keresztelték hétnaposan,[5] ugyanakkor gondolkodása sokáig nem érintette a transzcendens kérdéseket. Vallási ügyekben is Szent-Györgyi Nelly volt rá először komolyabb hatással. Az együttjárásuk elején kérdezte meg a lány, hogy miként képzeli el Libik az Istent. Az udvarló profán választ adott: „Hát mondom, a kanyarban, mikor a motorral beszállok 120-szal, és nem mindig tudom, hogy fogok kijönni, arra gondolok, talán csak Ő megtart. Erre Nelly elmagyarázta a panteista természetfelfogást, és ennek a törvényszerűségeit"[6] – idézett fel egy jellemző pillanatot Libik. A Szent-Györgyi lány gyakorta próbálta csiszolgatni szerelme szemléletét, elmélyíteni tudását a világról. Ennél is fontosabb volt, hogy a Szent-Györgyi család révén egy új szellemi közegbe került be Libik, nekik köszönhetően új emberekkel – ahogy mondta – az akkori szellemi

élet elitjével ismerkedhetett meg. Baráti kapcsolatba került például Ferenczy Béni képzőművésszel, Dési-Huber István festővel és Major Tamás színésszel is. Major volt az, aki majd „összeköti" a náciellenes mozgalommal.

Libik György otthonról mély politikai elköteleződést nem hozott. Apja polgári-nemzeti gondolkodású, nyugatos elköteleződésű antikommunista volt ugyan, de mivel fiát sokáig nem érdekelte a közélet, ezért döntő hatást nem gyakorolt rá. Később, majd a második világháború után, a koalíciós években a baloldali szimpatizáns fiú és apja között komolyabb politikai vitákra is sor került, de az egy későbbi történet.[7]

Édesanyja nem politizált, tőle a szociális érzékenységet örökölhette, de ez nem állt össze politikai világlátássá, hanem megmaradt egy általánosabb humánus magatartásmintának. Ahogy arról korábban már szó volt, Berger Hajnal zsidó származású volt. A családot sokáig (lényegében a német megszállásig) az apa nacionalista imázsa, vagyona, német üzleti kapcsolatai megvédték az antiszemita közhangulat mindennapi tobzódásától. Györgyöt gyerekként, kamaszként a lelkében maradandó hatással bíró zsidóellenes atrocitás nem érte.

Nyilvánvaló, Szent-Györgyi Albert és Nelly formálta érdemben Libik közéleti nézőpontját, de azért egy másik közeg szellemi hatását is beazonosíthatjuk. Középiskolásként és egyetemistaként több évet töltött a református Soli Deo Gloria Kollégiumban, ahol befolyással volt rá egy demokrata meggyőződésű, náciellenes népszerű tanár, a diákokkal sakkozó, focizó, francia műveltségű Bognár István. A kollégium toleráns légköre is hatott rá. Nem véletlen, hogy 1944-ben a református intézmény falai között bújtatta – Bognár tanár úr segítségével – a nemzeti ellenállás több emberét is.

Az első politikai élménye talán az lehetett, amikor szimpátiával figyelte az 1937-ben megalakult Márciusi Front tevékenységét, de ez megmaradt szimpla rokonszenvnek. Visszaemlékezése szerint lényegében egészen 1942–43-ig önmagát egy „gladiátor síversenyzőnek" tekintette (ez az identitása magja), de tudott például az 1942. március 15-én a Petőfi-szobornál lezajlott antifasiszta tüntetésről.[8] Az 1943. augusztusi szárszói találkozóról számára a híreket Bognár István hozta. A Kovács Imre és Illyés Gyula írók baráti köréhez tartozó Bognár maga is részt vett a tanácskozáson. A jószívű ember hírében álló férfi lelkesedéssel számolt be a Szárszón történtekről. Mindketten abban bíztak, hogy a jövő az ott megfogalmazott gondolatok alapján formálódhat majd, s lesz szabad, független Magyarország, szabad választáson alapuló demokrácia és a dán szövetkezeti mozgalom gondolatiságára épülő magyar mezőgazdaság. Bognár István nem érhette meg a háború utáni „próbálozó" demokrácia sikereit és kudarcait, ugyanis Budapest ostromának utolsó időszakában egy eltévedt golyó eltalálta és halálra sebezte.[9] A többgyermekes családapa a légvédelmi pincéből felment a negyedik emeleti lakásukba, hogy a gyerekeinek játékot keressen; ekkor érte a végzetes lövés. Libiket megrendítette egykori mentorának halála. Úgy érezte, elveszítette a háború előtti, régi világból az utolsó „jó" embert.[10]

A Szent-Györgyi- és a Bognár István-hatáson kívül volt még egy tényező, amely Libik Györgyöt közelebb vitte a nemzeti ellenálláshoz. 1943-ban befejezte egyetemi tanulmányait; ugyan nem diplomázott, de gyakornoka lett a Műegyetem Fizikai Intézetének.[11] Az egyetemen került baráti és szövetségesi kapcsolatba Farkas Imre gépészmérnökkel, Pogány Béla fizikaprofesszor tanársegédével. Farkas a sícsapat csodálója volt, így Libikre

is felnézett. A tanársegéd már a német megszállás előtt úgy érezte, tenni kell valamit a vészjósló tendenciákkal szemben, de 1944 márciusától kezdve egyértelmű volt számára, hogy ha az élet úgy hozza, fegyverrel is küzdeni szükséges a megszállás igazságtalanságai ellen. Egyetértettek, hogy az üldözötteken segíteni kell. Farkas kiterjedt tevékenységet folytatott az egyetemi berkeken belül, és ez a szervezőmunka, ez az aktivitás hatással volt Libik Györgyre – úgy érezte, a náciellenes erők nem állnak egyedül, vannak bátorító jelek.

Libik életébe az elsöprő szerelem és a politika, a nagybetűs történelem egy időben tört be. Ezzel párhuzamosan azért megmaradt a régi pótolhatatlan szenvedély, a síelés is.

1943 nyarán szervezték meg a magyar–svájci síválogatottak összecsapását az Európa csúcsának tekintett 3000 méteres Jungfraujochban. Ez a magyarországi forduló visszavágójának számított. A magyar sportolók az örök hó világába érkeztek meg júniusban. A háborús körülmények miatt az útlevelek megszerzése sem lehetett sima ügy, a síelőknek azonban mindenhol akadtak támogatói, így a Külügyminisztériumban is. A verseny komoly sportértékkel bírt a magyar sízők számára, de hazai pályán a svájciakat nem lehetett megszorítani. A válogatott derbi után Libik – az apai kapcsolatoknak köszönhetően – egy svájci robbanómotorokat gyártó üzemben kezdett gyakornokoskodni.

Már hiányzott neki Nelly, ezért levélben azt javasolta, hogy minél hamarabb ő is utazzon ki Svájcba, hogy együtt próbálhassák ki a nyáron is kiváló síterepeket. Nelly gyorsan intézkedett, de a svájci vízum számára hosszú heteken keresztül nem érkezett meg. Libik – nem meglepő

módon – türelmetlenkedett, de még 1943 szeptemberében sem lehetett semmit tudni a Szent-Györgyi lány beutazási okmányáról. Ez az időszak világpolitikailag meglehetősen érzékeny időszak volt, hiszen ekkoriban zajlott Olaszországban a Mussolini elleni puccs, majd az olasz kiugrás. A bizonytalan helyzetre való tekintettel György azt javasolta szerelmének, hogy induljon útnak vízum nélkül, hátha sikerül így is bejutnia Svájcba. Szeptember közepén, vagyis bő egy héttel azt követően, hogy Olaszország letette a fegyvert, Nelly megérkezett a svájci–olasz határra. A lány odaért, de nem léphetett svájci területre. Nem adta fel, három napig türelmesen bizakodott sorsa jobbra fordulásában a határ közelében. Libik pedig Henri Guisan hadseregtábornok, a svájci hadsereg főparancsnokának segítségében reménykedett. Guisan fia a svájci síszövetség vezetője volt, így nála próbáltak lobbizni, de minden kísérlet eredménytelennek bizonyult. A német kémektől hemzsegő területen a svájciak nem kockáztattak, nem engedték be vízum nélkül a magyar nőt.[12] Valószínűsíthetően a német elhárítás nyomást gyakorolt Svájcra, hogy a számukra ellenségnek számító Szent-Györgyi Albert lánya ne juthasson át a határon. Minden bizonnyal minden máshogy alakul, ha Nellyt beengedik az országba, mert akkor a pár Svájcban maradhatott volna. Voltak olyan terveik, hogy ott kezdenének új életet. A történelem azonban közbeszólt, kapcsolatuk során nem utoljára.

Miután belátták, hogy Svájc nem fog engedni, három napnyi határmenti veszteglés után György és Nelly – Olaszországon és Horvátországon keresztül – úton voltak vissza Budapestre. Furcsa módon Libik örömöt érzett. Egyrészt ez a szerelmes férfi öröme lehetett, aki hosszú hónapok után láthatta viszont választottját. Másrészt talán azt is megérezhette, sok fontos, történelmi jelentőségű feladatot tartogat még számára a sors Magyarországon.

A visszaérkezés után Libik felkereste Per Anger svéd diplomatát. Az volt a célja, hogy összehozzon egy találkozót Szent-Györgyi Albert és az attasé között.

A Nobel-díjas tudós ekkorra már a háborúellenes mozgalom egyik vezéralakja, 1942 végén csatlakozott a Magyar Nemzeti Függetlenségi Népfronthoz.[13] Túl volt híres isztambuli tárgyalásain, ahol angolszász diplomatákkal igyekezett felvenni a kapcsolatot – amint tudjuk, Isztambulba utazása előtt Szent-Györgyit fogadta Kállay Miklós kormányfő is.[14] A februári törökországi út relatív sikere annyira felbuzdította a tekintélyes professzort, hogy maga is elkezdte komolyan venni, hogy akár miniszterelnök is lehet belőle; Kovács Imre szerint éjszakánként telefonon tárcákat ajánlgatott különböző közéleti szereplők számára.[15] A német titkosszolgálat azonban idő előtt leleplezte az isztambuli missziót. Amikor Szent-Györgyi vonattal utazott vissza Törökországból Budapestre, akkor egy svájci kereskedőnek álcázott német kém volt az útitársa, aki minden bizonnyal minden lépését figyelte.[16] Az 1943. áprilisi klessheimi Hitler–Horthy-találkozón maga a Führer bírálta a tudós isztambuli tárgyalásait. Innentől kezdve Szent-Györgyi a Harmadik Birodalom deklarált ellenségévé vált. Hitler üvöltve nevezte a Nobel-díjas professzort „disznókutyának".[17] Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter bevonta útlevelét, valószínűsíthetően a magyar kormányzat így akarta védeni a Gestapótól.

Libik György Per Angert azzal az ürüggyel kereste meg 1943 szeptemberében, hogy fussanak együtt a budai hegyekben. A síbajnok szerint a terü-

let ideális a sport számára. Vicces lehetett, amint a fegyelmezett skandináv diplomatának kifejti, hogy persze nemcsak futni és síelni lehet a hegyekben, hanem vadul motorozni is, ő legalábbis versenypályának használja a hegyeket, az erdős terepet. Azt sejthetjük, hogy az ilyen váratlan poénok, szófordulatok, kacifántos gondolatok miatt kedvelték – és persze utálták – sokan Libiket. Per Anger szimpátiáját mindenesetre gyorsan elnyerte, de a fő cél nem ez volt, hanem hogy Szent-Györgyi és a svéd diplomácia között ki lehessen építeni egy láthatatlan hidat.

1943 őszén a Libik család rózsadombi házában együtt vacsorázott Szent-Györgyi Albert, Per Anger és Libik György.[18] Mindhárman szerették a sportot, de a síelésen, futáson és motorozáson kívül „felnőtt" témákat is érintettek. „Ettől kezdve elég szoros kapcsolat fűzött bennünket egymáshoz, hisz embereket akartunk megmenteni és biztonságba helyezni"[19] – idézte fel több mint negyven év távlatából a hármas vacsora legfontosabb konklúzióját Libik. Elkezdték az előkészületeket, de még pontosan nem tudták, hogy mire is; csak érezték a veszélyt, és tisztában voltak vele, hogy sötét hónapok várnak Magyarországra. S úgy gondolták, ha a politikát érdemben befolyásolni nem képesek, legalább tegyenek meg mindent a nehéz helyzetbe kerülő emberek védelme érdekében.

Albert, Nelly és a Libik család életében is a vízválasztót a német megszállás jelentette. A professzornak illegalitásba kellett vonulnia, mert 1944. március 19. után a Gestapo immáron korlátok nélkül folytathatta a tudós üldözését. A Libik családnak pedig szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy György és André nagymamáját, Berger Hajnal édesanyját a kecskeméti téglagyárba hurcolták. A zsidó származású idős asszonyt húgával és azok gyermekeivel együtt vitték a gyűjtőtáborba.[20] Libik autóval és sok

pénzzel Kecskemétre utazott. Beszökött a téglagyárba, és arról győzködte a nagymamát, hogy menjen el vele, a kocsival elviszi innen, de „Anya" nem akart menni, mert azt hajtogatta, hogy rá itt van szükség, mert valakinek a családtagokra itt is főzni kell. Libik ekkor még nem tudott a haláltáborokról és a gázkamrákról, nem győzködte tovább az idős, beteg asszonyt, aki szerint csak dolgozniuk kell majd valahol. Az unoka némi ennivalót és pénzt adott át még a nagymamának, végül megpuszilta. Soha többé nem látta.

A források szerint 5086 zsidó embert zsúfoltak össze a kecskeméti téglagyárban az egész régióból. Bátor embermentőknek tizenhárom üldözött zsidót sikerült kimenteniük a gyűjtőtáborból. Hetvenen öngyilkosok lettek a kilátástalanság és az embertelen körülmények miatt, a többieket deportálták. Hetvennégy kecskeméti élte túl Auschwitzot. Libik György nagymamáját, aki Rózsahegyen minden reggel készítette kisunokájának a forralt tejet, egy velejéig gonosz hatalom elpusztította. Libiket egész életében kísértette a gondolat, hogy mi lett volna, ha erőszakosabban érvelt volna amellett a téglagyárban, hogy tartson vele. Gyakorta az is eszébe jutott a későbbi évtizedekben, hogy mennyit tett „a" világ megmentéséért, ismeretlen emberek bújtatásáért, de a hozzá legközelebb állókat nem tudta megvédeni.

„A budai május összehasonlíthatatlan illatával, pazar napfényével a Műegyetem kertjében zöldelő gesztenyefák mind valószínűtlen díszletté váltak"[21] – fogalmazta meg 1944 tavaszának, nyarának fojtogató érzését Libik.

A téglagyárban szerzett elkeserítő és dühítő tapasztalatai után Libik a Hármashatár-hegy oldalához beszélt meg egy találkozót Major Tamás színésszel, aki akkorra az ellenállás aktív tagjának számított. Abban az idő-

szakban már parancsoló szükség volt az óvatosság, ezért kellettek a konspiratív körülmények. A találkozón Libik indulatosan beszélt arról, hogy szerinte elérkezett a pillanat, amikor „fokozottabban" kell küzdeni a náci hatalom ellen; ezzel is jelezve, hogy tagja kíván lenni az ellenállásnak. Az illegális kommunista Major önállóan nem cselekedhetett, ezért pusztán azt javasolta, hogy Libik feltűnésmentesen igyekezzen keresni olyan lakásokat, szobákat, ahová üldözötteket, illetve a nemzeti ellenállás tagjait tudnák bújtatni.[22] Meg gondolja át, hogy a különböző titkos szállításokban miként tudna részt vállalni.

1944 késő tavaszát, ahogy a nemzeti ellenállás köreiben emlegették, „Libás" (a másik fedőneve a „Liba" volt) azzal töltötte, hogy lakást, élelmet, takarókat, pénzt és ruhákat szerzett azoknak az üldözötteknek, akikkel Major kapcsolta össze.

Libik György számára ezekben az emberpróbáló, tragikus hónapokban is „minden jó és rossz mércéje"[23] Nelly volt. A nő, akitől tanul, ha kell, aki megnyugtatja, amennyiben éppen az szükséges. 1944 első felének szabálytalan hónapjaiban a találkozásaik sem a megszokottak – habár náluk, e két vibráló személyiségnél talán a megszokás kifejezés eleve nehezen értelmezhető. Ahogy arról már szó volt, Gyarmati Fanni is úgy látta, hogy „megvan"[24] a szerelem „Liba" és a Szent-Györgyi lány között; a történelem vihara azonban a magánéletet is alaposan felforgatta. Nyilván kevesebbet és zaklatottabb körülmények között találkoztak ekkoriban. Nelly gyakorta vendégeskedett a Libik család rózsadombi házában, de a német megszállás utáni bizonytalanság mindent felülírt és viszonylagossá tett; György maga is az éjszakákat gyakorta – tartva a Gestapo razziáitól – máshol töltötte. Ahogy egymás között viccelődve megállapították: e furcsa hónapokban egyfajta „szabad katonai szolgálatban voltak."[25] A szerelmesek e rendkívüli szituációban mégis úgy döntöttek, hogy összeházasodnak. Május 6-án kötöttek házasságot; esküvői tanújuk Karig Sára és Ferenczy Béni szobrászművész volt.[26] A döntésükben az is szerepet játszhatott, hogy így Nellynek nem kellett használnia a német megszállás alatt veszélyessé váló Szent-Györgyi nevet. „Hadd tűnjék el minél előbb a Szent-Györgyi név a porondról"[27] – jegyezte fel naplójába Nelly barátnője, Gyarmati Fanni.

Szent-Györgyi Albert életrajzírója, Ralph W. Moss – aki 1980 és 1985 között több mint húsz alkalommal készített interjút az idős professzorral – megkérdőjelezi, hogy mennyire is volt intenzív a szerelem Nelly és Libik között 1944 tavaszán. Moss fura fickónak nevezi Libik Györgyöt: „Nem volt szerelmi házasság"[28] – írja biográfiájában, s azt is hozzáteszi, hogy házasságukban „a háború is besegített" –, vagyis ezáltal Nelly megszabadulhatott a Szent-Györgyi lányát övező figyelemtől. Az amerikai életrajzíró úgy fogalmaz, hogy a Nobel-díjas tudós veje „sokat beszélt és buta dolgokat csinált". E gondolatokat Szent-Györgyi Andrástól, Albert rokonától hallotta a szerző.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján azt mondhatjuk, hogy Moss kiváló életrajzíró ugyan, de Nelly és Libik nexusát illetően téved, hiszen minden információ arra utal, hogy a lány és a férfi között mély érzelmi kapcsolat, szívszorító szenvedély volt. A mellbevágó későbbi történésekre pedig még visszatérünk majd a könyv további részeiben.

Az mindenesetre tény, hogy Nelly és György nászútjukat Szegeden töltötték. Május 30-án tértek vissza Budapestre. A boldog házaspár másnap valami olyan tragédiát kellett hogy átéljen, aminek feldolgozásához

Libik György számára egy élet is kevésnek bizonyult. Igyekezett a lelkében „elásni" a traumát, de magányos pillanataiban feltört a pszichésen feldolgozhatatlan történés. 1984-ben – négy évtized után – Stockholmban, emigrációja huszonhetedik évében is rátörtek az elnyomott emlékek, és magában csak annyit mondogatott: május 31. van, és ugyanúgy süt a nap, mint azon a napon.[29]

Berger Hajnal anyja elhurcolása óta mindennap létbizonytalanságban élt. Nem látott maga előtt jövőt. Kilátástalannak látta a holnapot. Aggódott az édesanyja miatt, de azzal is tisztában lehetett, hogy – noha férje német kapcsolatainak köszönhetően ő védettebb helyzetben volt – a jogszabályok szerint bekövetkezhet az, hogy őt is elhurcolják egy kietlen téglagyárba, egy zsúfolt gyűjtőtáborba. A szelíd asszony magában gyötrődött.

Május 31-én, hajnali 4 órakor Libik György zajra, kiáltásokra riadt fel a Bimbó úti családi házban. Gyorsan felszaladt az alagsori lakrészből. Azt látta, hogy az édesanyja a konyha kövezetén fekszik. A férj, Albert mesterséges légzést próbált adni az asszonynak. Közösen igyekeztek életet lehelni a megtört nőbe. Kivitték a verandára, abban bízva, hogy a szabad levegő jót tehet neki. Apa és fia mindennel próbálkoztak, de semmi nem sikerült. Mint utólag kiderült, már órák óta halott volt. Gázmérgezést szenvedett. A negyvennégy éves törékeny asszony már nem akart élni; önkezével vetett véget életének. Árván maradt az akkor tizenkét esztendős András.[30] Memoárjában André így emlékezett vissza arra a szörnyű napra: „Azon az éjszakán úgy éjjel egy és kettő körül felébredtem, és kijöttem a konyha melletti gyerekszobámból. Csönd volt, semmi nesz. Bementem anyámhoz. Égett az olvasólámpája, és sírt. Bebújtam mellé az ágyba, s megkérdeztem, mi baj van. Megnyugtatott, hogy semmi, feküdj vissza – mondta – aludjál, semmi baj nincs. Nagyon álmos voltam, visszamentem a szobámba, lefeküdtem és aludtam tovább. Reggel hat óra tájban óriási ricsajra és rettenetes fejfájásra ébredtem. Anyám gázzal lett öngyilkos a konyhában, s az beszivárgott a szobámba, attól fájt a fejem."[31]

A mentőorvos csak a halál beálltát tudta megállapítani. A kiérkező rendőrtiszt pedig ridegen közölte a megrendült családtagokkal, hogy a megelőző hetekben gyakorivá váltak az olyan típusú öngyilkosságok, ahol az illetők féltek attól, hogy mit hoz számukra a közeli jövő, ezért inkább eldobták az életüket.

A krízishelyzetben idegösszeomlást kapott Libik Albert tajtékozni kezdett, és azt ordította, hogy kimegy az utcára a vadászpuskájával, és az első útjába kerülő nácit lelövi, és addig folytatja, amíg egy is lesz belőlük az országban. Fiának kellett lefognia az elkeseredett apát.

György apjától eltérően kezelte a gyászt; próbált úgy viselkedni, mintha semmi sem történt volna. Fiat 1100-asával bement a Műegyetemre, ahol gyakornokként tevékenykedett. Utána a sílelőtársaival is találkozott a MAFC központjában. Senki nem vett észre semmi különöset Libik viselkedésében. A fájdalomfeldolgozás e sajátos módját választotta az anya nélkül maradt fiú, aki utólagos elmondása szerint azon a napon vált naiv fiatalemberből felnőtté.[32]

„Talán a legnagyobb fájdalmat neki az édesanyja halála okozta. Ő volt a szeme fénye, az Édesanyja"[33] – mondja Karig Sára, aki Nelly barátnője, de a Libik család jóbarátja is volt. Karig a következőképpen jellemezte Berger Hajnalt: „hallatlanul bájos" asszony, aki anélkül, hogy valaha

is egy hangos szót szólt volna, ő számított a család irányítójának, lelkének. Hajnalt mindenki egyből a bizalmába fogadta. A családi barát szerint a családanya „két gyermekének és férjének élt".[34] Nelly és Gyurka esküvője után Karig Sára Hajnallal együtt segített berendezni az ifjú pár új, Ponty utcai lakását. Sára ekkor is megtapasztalta, hogy Libik anyja egy okos, mindenre figyelő háziasszony. Karig szerint amikor György elvesztette az édesanyját, akkor a családját vesztette el. Ezzel is magyarázható, hogy a tragikus történés után Libik még inkább ragaszkodott Nellyhez és apósához, Szent-Györgyi Alberthez.

Egy már a kommunista diktatúra idején, 1967-ben Libik Györgyről készült állambiztonsági dokumentumban, egy úgynevezett környezettanulmányban az olvasható, hogy Berger Hajnal öngyilkossága mögött magánéleti szál is meghúzódhatott. A jelentés Libik Albert nőügyeit is felemlegeti a tragédia kapcsán.[35] Libik György baráti körében is felmerült, hogy az apának valamilyen szintű felelőssége lehetett a történtekben. Albertnek volt egy fiatal szeretője, akivel a későbbiekben is megmaradt a kapcsolat. Nyílt titoknak számított, hogy az „öreg" Libiket mindig is elbűvölte a női test szépsége.

„Az biztos, hogy az apámnak nagyon nagy bűntudata volt, és utána kezdett el rendszeresen inni"[36] – mondta megtörten életútinterjújában a hetvenkét esztendős Libik György.

Ebben az időszakban lett hivatalosan André házitanítója Major Tamás. Valójában az illegalitásban lévő színész bujkált, és álnéven élt Libikéknél. A gyászoló Albert ivópajtása is lett egyúttal. Azért túlzásba Major nem vihette az iszogatást, hiszen a nemzeti ellenállás tagjaként neki komoly szervező és konspiráló munkát is kellett végeznie, de egy kisebb

mennyiségű alkohol minden bizonnyal jót tett az életveszélyben lévő színész kedélyállapotának.

Libik György a tragédia után igyekezett magától eltolni „minden roszszat", és gyászfeldolgozása részeként lélekben elkezdett felkészülni a rá váró nagy feladatokra, ahogy ő maga fogalmazott: a tettekre.

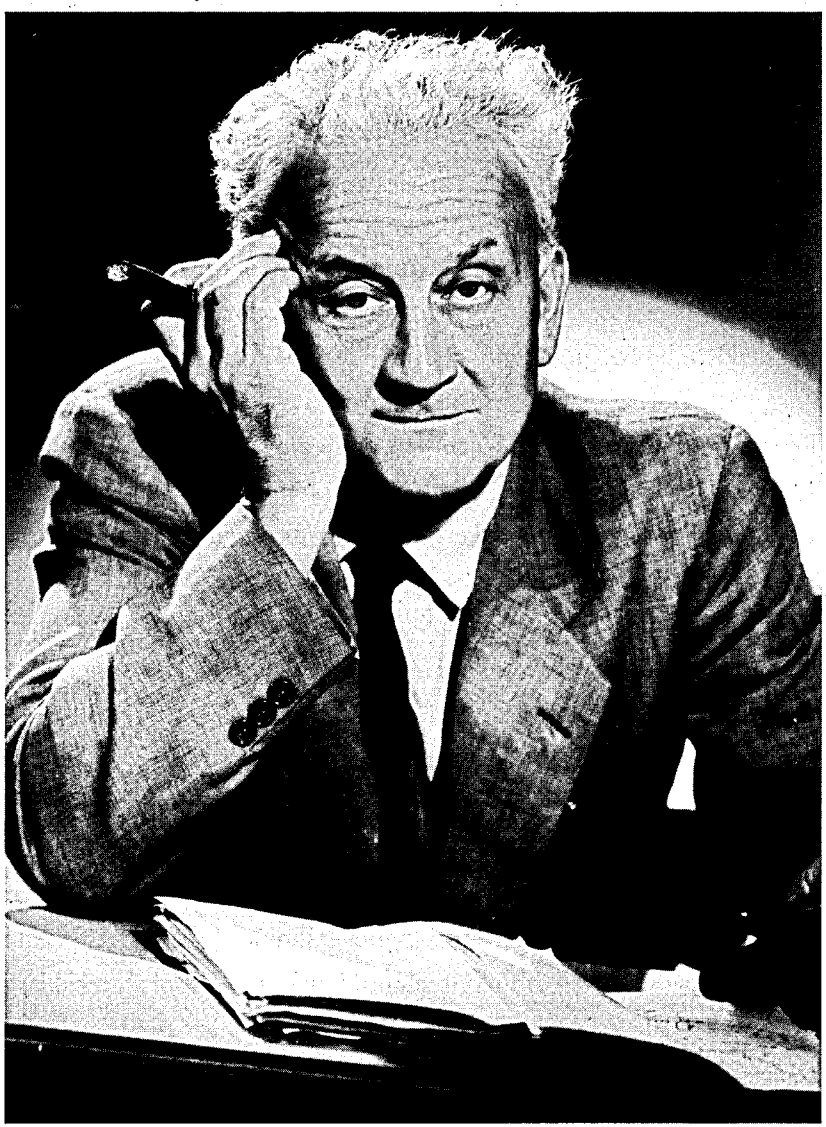

Szent-Györgyi Albert (Fortepan / Semmelweis Egyetem Levéltára)

4.

AZ ELLENÁLLÁS MINDENESE

A tervezett embermentő akciókról a sícsapat megbízható tagjainak is beszélt. S akik nyitottak voltak az új típusú kalandokra, azokat bevonta az előkészületekbe. Az is nagy előnyt jelentett, hogy a csapat tagjai főként „német szempontból kifogástalan megjelenésű" egyének voltak, így minden gyanú felett álltak. A csoport egyik markáns személyisége Szalkay Béla gépészmérnök-hallgató – vagyis Libik egyetemista társa –, a negyvenes évek kiemelkedő motorversenyzője volt. A Libik-csapat mindig készen állt arra, hogy a menekülőkön segítsen. Motorkerékpárjaik, igazolványaik „felbecsülhetetlen segítséget és biztonságos, igazoltatásmentes közlekedést jelentettek az agyonellenőrzött akkori Budapesten".[1] A csoport főként a különböző városon belüli szállítási feladatokban működött közre. A sportolókból álló baráti kör „Liba" személyéhez kötődött, ugyanakkor hittek is abban, hogy jót cselekednek, arról nem is beszélve, hogy vagány srácokként számukra kalandszámba ment egy-egy motoros akció végrehajtása.

SZEGED

Kisebb és gyakorta nagyobb ügyek intézésében „Libás" Karig Sárára is számíthatott. A nőnek csomagokat kellett például elvinnie ismeretlen embereknek, ismeretlen helyre, de olyan feladat is előfordult, amikor írógépet vagy sokszorosítógépet kellett elrejteni. Karig vállalta, és ez után a következő teendő már a mininyomda működtetése volt. Sári – egykori jó cserkész módjára – valóban ott segített, ahol tudott.

A Libik-féle embermentő munka szép példája volt, amikor a Svéd Vöröskereszt gyerekosztálya számára szervezte a segítséget. Ebbe is bevonta Sárát. Karig az addigra már formálódó konspirációs tapasztalata alapján mondta, hogy „nem szabad összegyűjteni az összes zsidó kisgyereket és betenni egy gyerekotthonba, mert ha az lebukik, akkor mindenki lebukik".[2] A bátor nő azt javasolta, hogy el kell helyezni „közönséges" magyar árvaházakban az üldözött zsidó gyerekeket, és az árvaházakat valamiféle plusz juttatásban kell részesíteni a svédeken keresztül. Ez az ügy Libik és Karig számára is kulcsfontosságú humanitárius vállalás volt. Sári intézte az árvaházakkal, az illetékesekkel a levelezéseket: aláírt, folyamatosan próbált hasznos információkat szerezni, és segíteni azt az egyébként nem egyszerű folyamatot, hogy kellő mennyiségű élelmiszert tudjanak az árvaházaknak biztosítani. Libik György és az angyallelkű Karig Sára mindenhol igyekeztek segíteni, ahol embereket lehetett megmenteni.

1944 nyarán Libik egy autószerelő műhelyben helyezkedett el. Ez a munka minden szempontból ideális volt a nemzeti ellenállás összekötője számára. Libik – az apai indíttatásból is fakadóan – szerette a motorokat, autókat; műszaki szakemberként, diploma előtt álló gépészmérnökként értett is hozzájuk. S ezen túlmenően nagy előnyt jelentett, hogy kapott

hivatalos munkásigazolványt, aminek köszönhetően sokkal könnyebben tudott Budapesten belül közlekedni akár kocsival, akár motorral.

A nemzeti ellenállás ügyes-bajos dolgainak az intézéséhez nagyobb mennyiségű benzinre is szükség volt. Egy ideig Libik a rózsadombi házuk légópincéjében tartotta a tartalék üzemanyagot. A nyár elején azonban a szobalány a családfői tilalom ellenére gyertyával ment le a helyiségbe. Felrobbant a benzin, megsérült a pince, a szerencsétlenül járt nő testének komoly százaléka is megégett.

A szomorú eset következménye lett az is, hogy „Libásnak" újra benzint kellett szereznie; akkoriban pedig a benzin az egyik legkeresettebb árucikknek számított. Libik azonban apja üzleti kapcsolatait is felhasználva hozzá tudott férni a németek benzintartalékához. Egyszerűen cserélt az Albert által ismert német gazdasági szakértőkkel: ő adta a sonkát és a tokajit, a németek pedig a benzint.

Az öreg Libik mint műszaki szakember, feltaláló és kereskedő kiváló német kapcsolatrendszert alakított ki a korábbi évtizedekben. Egy Paar nevezetű német mérnökkel olyannyira jóban voltak, hogy az ipari szakértő a Libik család rózsadombi villájában élt egy ideig. André úgy emlékezik, hogy amikor édesanyjuk, Hajnal öngyilkos lett, a mérnök akkor is ott volt velük az épületben, s ő maga is segíteni igyekezett a válságos órákban.[3] Paar egy idősebb, jószívű mérnökember volt, aki ugyan óvatos, kellő lojalitással volt a hitlerista rezsim felé, de a hivatalos náci állásponttól meglehetősen eltérő gondolatokat fejtett ki a Libik-ház nyugodt és megbízható közegében. A kedves mérnök egy német rendszámú DKW gépkocsit hajtott, amit szívesen átadott a fiatal Libiknek, hogy használja nyugodtan – merthogy biztosan ezzel az autóval jól lehet csajozni és hen-

cegni a haverok előtt. György azonban a német rendszámú kocsival nem felvágni akart, hanem gyakran üldözötteket szállított. A német rendszám pedig védettséget jelentett. Senki nem gondolta, hogy a járművel zsidókat vagy az ellenállás embereit viszi valaki. Márpedig így történt. Paar DKW-jával hozták ki például a tizenöt éves Litván Györgyöt a gettóból, és utána ugyanezzel a gépkocsival vitték el a svédek által támogatott egyik gyermekmenhelyre.[4]

„Nekem más lehetőségeim voltak, mint a többieknek, apám német ipari kapcsolatai révén. Ismerőseitől gyakran kaptam kölcsön a kocsijaikat, mert azt gondolták rólam, hogy gyermeteg kirándulásokra használom ki a hölgyek között. Én ezeken az autókon üldözötteket szállítottam, röpiratokat és fegyvereket. A német rendszámú autókat nem igazoltatták"[5] – idézte fel 1988-ban, a történtek után több mint negyven évvel Libik György, hogy milyen furfangos módon voltak képesek megtéveszteni a megszálló német hatalom embereit 1944 emberpróbáló őszén.

Német rendszámú autóval mentette búvóhelyre egy csillagos házból a hetvenegy éves Beck Fülöp szobrászt és feleségét is.[6] A *Nyugat* folyóirat emblémáját rajzoló Beck Major Tamás apósa volt. A menekítés nagy kapkodásában a Beck házaspár elfelejtette levenni a sárga csillagot a ruhájukról, így utaztak a hivatalos német járműben. A sofőr Libik ezt észrevette, ezért gyorsan a kezükbe adott egy-egy újságot, hogy azzal takarják el a sárga csillagot. Javasolta nekik, hogy tegyenek úgy, mintha olvasnának, de közben takarják a megbélyegző textiljelvényt. A szobrász és neje így is tettek, de izgalmukban fordítva tartották a lapokat. Amikor az autó a Margit hídon haladt át, akkor a villamoson az emberek észrevették a furcsaságot, de a német rendszám úgymond megnyugtatta az egyébként túlontúl éber megfigyelőket, és azt hihették, hogy letartóztatni viszik az utasokat.

„Amikor igazán nehéz idők voltak, akkor ő helytállt. Nagyon rendesen viselkedett. Nagyon. Mindenfélét vállalt; olyan dolgokat, amit kockázat volt vállalni"[7] – mondja Libik Györgyről Beck Judit, az előbb említett idős Beck házaspár lánya, Major Tamás felesége.

Laki Kálmán biokémikus, Szent-Györgyi Albert tudóstársa és kollégája szerint Libik György „időnként aktatáskájában fegyverrel bement a gettóba és kihozott néhány zsidót".[8] A Laki által említett eset annyiban legendának minősíthető, hogy semmiféle megerősített információnk nincs arról, hogy Libik valaha is fegyvert használt volna, vagy pontosabban nincs arról hiteles adat, hogy bármikor is elsütötte volna a fegyvert az embermentő tevékenysége során. A tekintélyes biokémikus visszaemlékezésének ez a része viszont a Nelly–György-kapcsolat tekintetében bír hírértékkel: „Nagyon kalandvágyó fiú volt! Nelly, aki művész volt és anyjához hasonlóan kitűnő sportoló, osztozott férje vakmerő szellemében."[9] Amikor arra keresünk választ, hogy a férfiakat hűvös távolságtartásból figyelő Nelly miért vonzódott a gátlástalan „fura fickóhoz", akkor egy megoldásunk lehet Laki Kálmánnak köszönhetően: mindketten már-már irracionálisan vakmerőek voltak.

1944 nyarának talán legintenzívebb tevékenysége az volt „Liba" és társai számára, hogy valóságos „okmánygyártó vállalkozást" működtettek, hiszen a gyakori ellenőrzések, járőrözések miatt a bajbajutottaknak vagy az ellenállás tagjainak folyamatosan új személyazonosságra és új hivatalosnak kinéző okmányokra volt szükségük. Ebben a munkában a kiváló

kézügyességgel rendelkező Fischer József volt az embermentő csapat nagy segítsége. A Juszuf becenévre hallgató építész a világhírű Le Corbusier tanítványa volt egykoron, a későbbiekben pedig az 1956-os Nagy Imre-kormány szociáldemokrata államminisztere lett. Fischer hármashatár-hegyi villája 1944 tavaszától tele volt bújtatott menekültekkel. Juszuf és Liba kiválóan megértették egymást: Libiknek imponált az építész fanyar humora és végtelen nyugalma. Személyiségükre jellemző adalék, hogy egyszer egy légiriadó alatt krikettmeccset játszottak és fütyültek a lehulló bombákra.[10]

Az ellenállás sokrétű feladatot jelentett. Az is beletartozott például, hogy Karig Sára közvetítésével a Libik-házban rejtették el Radnóti Miklós kéziratait és személyes tárgyait.

Radnóti egykori szegedi albérlőtársa, Sík Sándor tanítványa, az antifasiszta Tolnai Gábor irodalomtörténész 1944 őszén–telén a pasaréti templom közelében egy kicsi polgári lakásban húzta meg magát. Hamis személyazonossággal és álruhában bujkált az irodalmár. „Illegális életemnek e végső szakaszában Jászóról menekült premontrei szerzetesként éltem, az előkelő rend hófehér reverendájában, világoskék cingulussal"[11] – idézte fel 1944-es kalandjait Tolnai Gábor. Az irodalomtörténész számára a premontrei reverendát és a hozzátartozó okmányokat Libik György szerezte.

A német megszállás után az is Libik György egyik kötelezettségévé vált, hogy „a magyar nemzeti vagyont"[12] védjék és óvják. Körön belül, egymás között viccesen így nevezték a világhírű tudóst, Szent-Györgyi Albertet.

Szent-Györgyi a megszállás után egy ideig második felesége, Borbíró Márta Szegedhez közel eső horgosi családi birtokán húzta meg magát. Egy helyi híresztelés szerint március 19-et követően a professzor újszegedi házába német tisztek megfigyelési szándékkal beköltöztek, és ébren várták a tudós visszatértét. Ez valószínűsíthetően nem így történt.[13] Amit Szent-Györgyi visszaemlékezése alapján tudhatunk, hogy a Gestapo – információkat szerezve arról, hogy a nemzetközileg ismert kutató Budapestre akart utazni – a szegedi vasúti pályaudvaron szerette volna letartóztatni Albertet. A professzor azonban a várt időpontban nem jelent meg az állomáson, ugyanis Libik György azt mondta neki, hogy veszélyes lenne azokban a vad időkben vonattal utazni. A vej maga ment le kocsival Szegedre Szent-Györgyiért, és felhozta a fővárosba. Először a Bimbó úti Libik-házban bújtatták az országszerte keresett apóst, majd a Déli pályaudvar közelében helyezték el. Libikék azonban úgy gondolták, hogy nem elég biztonságos a menedék Albert számára, ezért Per Anger segítségét kérték. A svéd attasé megszervezte, hogy augusztusban a követség úgynevezett evakuációs szállására, az enyingi Csekonics-kastélyba kerülhessen a professzor. „Álruhában, álnév alatt hivatalosan a követség irattárosaként dolgozott, amit az is indokolhatott, hogy addigra archívumunk nagy részét már átszállítottuk oda. Szent-Györgyi tökélyre vitte a szerepét. Hagyta megnőni a szakállát, felvett egy nagy, szarukeretes szemüveget; a mi szemünkben igen meggyőző benyomást keltett. Eltelt a nyár és az iktatási munka nem volt olyan sürgős, hogy ne tudott volna befejezni egy tanulmányt, melyet a követség segítségével Stockholmba küldött egy tudományos folyóirat számára"[14] – emlékezett e kalandos hetekre Libik barátja és szövetségese, Per Anger.

György ezekben az időkben már lényegében hivatalos összekötő volt a nemzeti ellenállás és a svéd követség között. Rendszeresen egyeztettek Angerrel. Hacsak lehetett, telefonon, amennyiben ez nem volt megold-

ható, akkor konspiratív körülmények között személyesen. A hiperaktív Libiket Nellyn kívül e vészterhes hónapokban csak Per Anger tudta megnyugtatni. A svéd diplomata higgadtsága, empátiája, óvatossága és humorérzéke lenyűgözte Szent-Györgyi örökmozgó, nyughatatlan vejét. Ebben az esetben az ellentétek tényleg vonzották egymást.

Anger és Libik augusztus folyamán együtt mentek Enyingre meglátogatni a tudóst. A kastélyban együtt ebédelt a világhírű kutató, aki akkoriban éppen irattáros volt, a nemeslelkű diplomata és a fenegyerek vej. Megtárgyalták az egyre veszélyesebbé váló világ és Magyarország ügyeit. Szent-Györgyi e napokban a svéd követségi iratokkal foglalkozott leginkább, a németek és a nyilasok azonban mégis a nemzeti ellenállás vezető alakjaként tekintettek rá.[15] Libik úgy emlékezett, hogy „egy inassal ellátott, valószínűtlen és mulatságos, de valahogy mégis tiszteletreméltó"[16] ebéden vettek részt ők hárman. Albert az isztambuli félsiker/félkudarc után ismét igen aktívnak tűnt a politikai szerepvállalást illetően; szívesen közreműködött volna egy, az oroszokkal folytatott közvetlen tárgyalásban is.[17]

Az enyingi ebéd után néhány héttel, már szeptemberben Albertet titokban Budapestre szállították. Erről sem Libik, sem Anger nem tudott, így nem véletlenül okozott riadalmat a hír számukra. A konspiráció mögött azonban nem a németek álltak. Horthy bizalmasai szervezték meg, hogy Szent-Györgyi személyesen tudjon tárgyalni a kormányzóval a kiugrás és az oroszokkal való kapcsolatfelvétel lehetséges módozatairól. A titkos megbeszélés nem hozott eredményt. A tudóst „dolgavégezetlenül" visszavitték Enyingre. Az eset azonban cselekvésre ösztönözte Angeréket; az enyingi búvóhelyről már túl sokan tudtak, így egy rövid időre

a svéd attasé saját lakásában lakott a professzor. Néhány nap után biztonságosabb helyett kellett választani, mert a portás gyanúsan viselkedett, megsejthette, hogy a „Swensson" névre hallgató férfi valójában maga Szent-Györgyi Albert. Ekkor költözhetett be a tudós a svéd követség Gellért-hegyi épületébe. Végül itt élt két hónapig. A svédül tanuló professzor e helyen viszonylagos nyugalomban tölthette napjait. „A megvesztegetően lágy és békét sugárzó gellérthegyi őszön gyakran sétáltunk együtt a követség kertében"[18] – idézte fel memoárjában Libik. A nyugalom azonban csak látszólagos volt. A biztonsági protokoll szerint Szent-Györgyi csak az épületen belül tartózkodhatott volna. A tudós egy idő után megelégelte, hogy nem mehet ki a szabad levegőre, ezért egyre gyakrabban kezdett sétálgatni a kertben – akár Libikkel együtt. Lehet, hogy valakinek, aki bejáratos volt a svéd követségre, szemet szúrhatott a szakállas, szemüveges idegen. „Egy nap Brunhof[f] német követségi tanácsadó felhívott telefonon. Ismertem stockholmi szolgálata idejéből. Nem ebédelhetnénk együtt? – kérdezte. Megértettem, hogy valamit forgat a fejében. Egy ideig ültünk és mindennapi ügyekről beszélgettünk, majd hirtelen így szólt: – Ön ugye ismeri Szent-Györgyit? Minden önfegyelmemet összeszedve azt válaszoltam, hogy nem ismerem valami jól, de természetesen ismerem a nevét, mivel a svéd Nobel-díj birtokosa. A német egyenesen a szemem közé nézve folytatta: – Olyan híreket hallottam, hogy odaát van az oroszoknál, de ez nem igaz. Budapesten tartózkodik, és azt is tudom, hogy hol"[19] – írja visszaemlékezésében Anger. A diplomata tisztában volt azzal, hogy ez egy figyelmeztetés. Kurt Brunhoffról lehetett tudni, hogy a magyarországi német kémszervezet „atyamestere", akit a magyar belpolitika egyik méregkeverőjeként is ismertek. Ahogy Darvas József író

jegyezte fel róla: „Hosszú keze mindenhova elért, sok ezer fülével mindent meghallott, sok ezer szemével mindent meglátott."[20] Nyilvánvaló volt, hogy Szent-Györgyi nem maradhat tovább a követség épületében. Mint közismert, a német megszállás után a török nagykövetségre menekült volt miniszterelnököt, Kállay Miklóst erőszakkal kényszerítették ki a diplomáciai védelem alatt álló villából. A tudóst végül Libik György szállította el a svéd követség gellérthegyi épületéből egy Úri utcai lakásba Albertet.[21]

Annyit tudhatunk még bizonyosan, hogy az október 15-i kiugrási kísérlet előtt néhány nappal Szent-Györgyi és Libik együtt vettek részt egy titkos megbeszélésen a Nagymező utcában.[22] A tanácskozáson, mely arról szólt, hogy a kormányzóhoz hű hadseregrészek miként vállalhatnának szerepet egy németellenes fegyveres felkelésben, más vezető horthysta katonatisztek mellett jelen volt a náciellenes Platthy Pál altábornagy is, aki Szegedről ismerte a professzort. „Irreális tervek és tanácstalanság váltogatták itt egymást"[23] – jellemezte a tárgyalás amatőrségét Libik.

1944 decemberének első napjaiban történt, hogy Libiket megkereste Bognár István, a szeretett Bognár tanár úr, aki addigra már aktívan szerepet vállalt a nemzeti ellenállásban. Felvetette, hogy zajlik egy akció előkészítése, amelynek lényege, hogy „elkötnek" egy repülőgépet, és azzal megpróbálnak eljutni Rómába. A kérdés úgy hangzott, Szent-Györgyi Albert bevállalná-e ezt a kockázatot, vállalkozna-e erre az útra. Az addigra már sokat látott Libik úgy érezte, egykori mentora csak tréfál, hiszen annyira hihetetlennek és egyben lehetetlennek tűnt a kezdeményezés. Bognár megnyugtatta, hogy a javaslat minden fantasztikuma ellenére megvalósítható. Szent-Györgyi azonban nem akarta elhagyni Budapestet, mert

abban bízott, hogy az oroszok megérkezése után az ország nevében ő tárgyalhat a szovjet hatóságokkal, és Rómából mindez irreális lett volna, így nem élt a lehetőséggel.[24]

Történelmi távlatból úgy tűnhet, és gyakran úgy is mutatják be, hogy Szent-Györgyi számára a bujkálás hónapjai egyfajta érdekes kalandot jelentettek. Ez azonban a tényeknek egyfajta romantizált és kiszínezett ábrázolása. A tudós ebben az időszakban komoly egészségügyi problémákkal nézett szembe, s külön fájdalomként élte meg, hogy miatta még az imádott Nellynek is üldöztetést kellett elszenvednie, és neki is bujkálnia kellett. „Még a lányomnak is el kellett rejtőznie, mert ellene is elfogatási parancsot adtak ki"[25] – emlékezett 1944 nehéz hónapjaira Szent-Györgyi Albert.

A Várnegyedben lévő Úri utcai lakásban együtt élt a professzor, Nelly és – azt követően, hogy el kellett hagynia a Kelenhegyi úti szállását – Libik is. A rendszeres bombázások miatt (ekkor már 1944 decemberét írjuk) idejük nagy részét a még a török korszakban épült pincében töltötte a házaspár és az após.[26] Leginkább vízért és élelemért mentek fel alkalmanként a földfelszínre. A bombatámadások és az orvlövészek miatt veszélyes manővernek számított az utcára merészkedni, éppen ezért a víz- és élelmiszerkészlet beszerzését a jó reflexekkel rendelkező és kellő gyorsasággal bíró vej vállalta magára. Nelly petróleumfőzőn készített rántottlevest. Szent-Györgyi és Libik nagy elánnal szeretett egymás ellen sakkozni. (Libik visszaemlékezése szerint többnyire ő nyert.) A nyughatatlan természetű „Libásnak" persze szüksége is volt némi mozgásra és adrenalinra, mert nehezen viselte a sötét pincében üldögélést. Még akkor is, ha elég jó társasága volt: egy Nobel-díjas tudós és egy rendkívüli nő. Libik persze az élelmiszerbeszerzésen kívül más okok miatt is kimozdult a védett

helyről, például amikor Wallenberget kellett szállítania, de erről nemsokára még szót ejtünk.[27]

Stanisław Marusarz, az 1938-as finnországi sívilágbajnokság ezüstérmese 1940 tavaszán menekült Magyarországra. A világhírű sportoló a Magyar Síszövetségnél kapott munkát. A síugrók és a lesiklók edzője, tanácsadója lett. Innen az ismeretsége Libikkel. A lengyel Honi Hadsereg magyarországi összekötőjeként tevékenykedő Marusarz a német megszállás után került bajba. A Gestapo őt is kereste.[28] Marusarznak 1944 márciusában búvóhelyre volt szüksége, ezért a régi sporttárs, Libik György segítségét kérte. „Sztani a hegyek igazi fia volt. Megjelenése, mozgása és páratlan fizikai ereje az oroszlánt idézte"[29] – ad jellemzést a legendás lengyel síbajnokról Libik.

Marusarz helyzetét nehezítette, hogy a Przystalski álnéven edzősködő lengyel síelőt még 1944 februárjában Borsafürdőn egy versenyen felismerte német sporttársa, Sepp Weiler síugró. Ez komoly veszélyforrást jelentett a lengyel legenda számára.[30] Libik tudta, hogy a fizikai megjelenésében is módfelett feltűnő Marusarzot Budapesten kívül kell elhelyezni. A Libik családnak Tihanyban volt egy nyaralója, így ezt a szállást ajánlotta fel a lengyel síelőnek és vele együtt más lengyel menekülteknek is. Közben „Liba" folyamatosan takarókkal, konzervekkel és pénzzel látta el Marusarzot és csapatát.

Tihany biztos búvóhelyet biztosított a lengyel sportolónak, de a Honi Hadsereg futáraként alkalmanként – s amennyire lehetett, álcázva – fel kellett utaznia a fővárosba. Már a háború vége felé, 1945 első napjaiban a németek lebuktatták őt Budapesten, és ismét halálra ítélték. A kivégzés

helyszínének előkészítésekor azonban éppen felrobbant egy lövedék. A kaotikus helyzetet kihasználva Marusarznak megint sikerült megszöknie.[31]

A lengyel sílegenda a szerencsének, rendkívüli fizikai erejének és valamelyest Libik Györgynek köszönhetően túlélte a második világháborút. Hosszú életet élt, 1993-ban halt meg. Wacław Felczak történész – aki Marusarz katonai parancsnoka volt a Honi Hadseregben – temetésén mondott beszédet; ahogy elhangzott az utolsó mondata, rosszul lett és elhunyt.

Marusarz és Libik még többször is találkoztak 1945 után. Egyelőre csak annyit mondunk: a lengyel kamatostól visszaadta a magyar sporttársától 1944-ben kapott segítséget.

A számos sikeres konspiráció, embermentési akció mellett, ugyan különböző okok miatt, de kudarcok is érték Libiket és csapatát. Az egyik alkalommal egy tekintélyes urat és értékes könyveit kellett volna biztos helyre menteniük. Az idős értelmiségi azonban jelezte, hogy ő marad, a könyvtárát viszont vigyék biztonságos körülmények közé. A nemzeti ellenállás tagjai számára az emberi életek mentése volt a legfontosabb, ezért érthető keserűséggel fogadták a férfi végzetes döntését. „Az öregúr – pontosan odavarrott sárga csillaggal a mellén – felülmúlhatatlan bibliai nyugalommal válaszolta: örökké úgysem élhetek, de a könyveim mindig értéket fognak jelenteni olvasóinak. A bátorság és emelkedettség ilyen és ehhez hasonló példái meghatottak és nem lebecsülhető erőt nyújtottak akkor, amire nagy szükségem is volt"[32] – olvashatjuk Libik György visszaemlékezésében.

Farkas Imre gépészmérnök vezetésével a műegyetemi ellenálló csoport kidolgozott egy megmentési tervet Szerb Antal író, irodalomtörténész számára is. Ebben Libik sofőrként működött közre, a terv szerint

1100-as Fiatjával ment volna Szerb Antalért. „Szerb részben a lojális, részben a fatalista típusok közé tartozhatott" – ezért nem tartott Libikkel a búvóhelyre, csak bőröndjét adta át elhelyezés végett. Az író azt mondta, hogy „még gondolkozik az illegalitás s a munkaszolgálati bevonulás közötti alternatíván".[33]

Szerb Antal az 1937-ben megjelent *Utas és holdvilág* című regényének zárósoraiban írt így a főhős Mihályról: „Életben kell maradni. Élni fog ő is, mint a patkányok a romok között. De mégis élni. És ha az ember él, akkor még mindig történhetik valami."[34]

Mint ismert, Szerb végül 1944. június 5-én bevonult a munkaszolgálatra. Mellbevágó olvasni a hét évvel korábban írt sorait, miszerint „életben kell maradni" a patkányok és a romok között. Szerb Antalt 1945 januárjában a balfi táborban nyilas keretlegények agyonverték.[35]

Más típusú kudarcként élte meg Libik Beér János esetét. A jogi végzettséggel rendelkező bujdosó Beért Major Tamás kérésére kellett biztonságos helyre vinnie. Az illegális kommunista lelkesen köszöntötte az elrejtésére érkező ismeretlen Libiket („Te vagy az, Liba, már hallottam rólad"[36]) aki számára az ilyen típusú szállítás könnyen megoldható feladatot jelentett. Beér a háború végéig élt Csepelen illegalitásban. Ami miatt Libik rossz élményként tekintett a Beér-féle mentőakcióra, az a későbbi történések miatt lehetett. Beér János jogászként a kommunista diktatúra egyik elvi megalapozója lett. Az egykori illegális kommunista jogi álláspontjára építve tudta a rákosista hatalom 1951-ben végrehajtani a kitelepítéseket. Libik mindezeket olyan justizmordnak tekintette, amelyhez fogható jelenségeket már átélt 1944-ben, ezért mélységes undorral tekintett Beér János jogfilozófiai munkásságára, és emiatt kimenekítésére emberileg nem volt különösebben büszke.

A későbbi történések fényében maradt csalódás Libik Györgyben a Rusznyák István-féle ügy kapcsán is. Holott a Rusznyák családot érintő mentési akció önmagában a vészkorszak időszakának egyik szép és nemes vállalkozása volt. Rusznyák István orvosprofesszor Szent-Györgyi Albert régi szegedi ismerőse és kollegája volt. Libik is ismerte személyesen a szegedi belgyógyászati klinika zsidó származású, évtizedek óta katolikus vallású polgárként élő igazgatóját. „Rusznyák István a legkulturáltabb, a legokosabb, a legnagyvilágibb internacionális tudós volt a maga szakmájában Szegeden. És ezért Szent-Györgyi nagyon nagyra becsülte és nagyon jóban volt vele. És az ötórai teákon, amik mindennap voltak Szent-Györgyinél, Rusznyák István, Ivanovics György és a Jancsó Miklós voltak meghívva, ami óriási megtiszteltetésnek számított, és senki el nem mulasztotta volna. A Rusznyák mindig ott volt"[37] – mondja Erdős Tamás, aki Szent-Györgyi gyakornokaként alkalmanként maga is részt vehetett a legendás ötórai teákon.

Szent-Györgyi és Libik 1944 júniusában értesültek arról, hogy Rusznyákot családjával együtt bevagonírozták Szegeden. A vonat már úton volt a haláltáborok felé. Az egyébként bujkáló Nobel-díjas tudós azonnal közbenjárt régi ismerősénél, orvostársánál Johan Béla közegészségügyi államtitkárnál. Johan Horthyhoz fordult, aki utasította Faragho Gábort, a csendőrség felügyelőjét, hogy kerítsék elő a deportált orvosprofesszort. Strasshofból[38] hozták vissza a családot. A Rusznyák házaspár és két lányuk is visszatérhetett Szegedre, de állandó veszélyben és létbizonytalanságban voltak. Libikék úgy érezték, azonnal lépniük kell, nehogy ismét

deportálják őket. Per Anger attasé segítségével György svéd iratokat szerzett Rusznyákéknak. Mivel gyorsan kellett cselekedni, ezért Libik ellenálló csapata egyik tagját, Ladányi Gedeon főiskolai gyorskorcsolyázó világbajnokot, a magyar kerékpárválogatott tagját kérte meg, hogy biciklizzen le Szegedre a dokumentumokkal. Ladányi 400 kilométert tett meg egy éjszaka során. Sietnie kellett, mert az ellenálló csapatnak reggel már egy röplapterjesztés volt a feladata. Az akciónak köszönhetően Rusznyákék túlélték a holokausztot, és egy, a svédek által fenntartott kórházban vészelték túl a háborút.

Karig Sára szerint a Rusznyák család megmentése Libik egyik kiemelkedően sikeres akciója volt, amit Szent-Györgyivel együtt intéztek.[39] A későbbiekben emiatt is lehetett, hogy Rusznyák dolgozószobájának a falán egy Szent-Györgyi fotó is függött. Az egykori szegedi orvos 1949-től a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) elnöke lett. A professzor 1945 után a Magyar Kommunista Párt (MKP) hithű tagjaként tevékenykedett. „Rusznyák az egy vallásos kommunista volt, ugye, akinek Sztálin volt a jóisten és a Rákosi elvtárs volt a Jézus Krisztus" – illusztrálja a helyzetet Erdős, aki még Szegedről ismerte Rusznyákot, majd az MTA-n beosztottja lett a fiatal biokémikus.

Már Szent-Györgyi 1947-es emigrálása és a kommunista hatalomátvételt követően történt, hogy Libik György észrevette, Rusznyák dolgozószobájában a Szent-Györgyi-képet egy Rákosi-portréra cserélték. A szenvedélyes és gátlástalan Libik kérdőre vonta a tekintélyes kommunista tudománypolitikust, hogy miért cserélte le a képet. Rusznyák sztálinista túlbuzgósággal ellentmondást nem tűrően válaszolta: azért tett így, mert Szent-Györgyi elhagyta a hazáját, és Rákosit pedig végtelenül tisztéli és nagyra becsüli. Libiknek émelyegni kezdett a gyomra, és ezt mondta: „De hiszen a barátod volt! És amikor bajban voltál, segített rajtad."[40] Indulatosan még azt is hozzátette, hogy az ízlés, az emberi szempontok fontosabbak, mint a politikai meggyőződés.

Az ellenállás időszakában a számtalan megpróbáltatásnak kitett Libik György éppen egy olyan szituációban került komoly veszélybe, amikor nem közvetlen embermentési vagy szabotázsakcióban vett részt. A kiugrási kísérlet másnapján a Nagymező utcai korábbi bázisukon fel akarta keresni Szent-Györgyi szegedi ismerősét, a németellenes Platthy Pál altábornagyot, hogy beszéljen vele, miként látja a főtiszt, mi a teendő az új, kilátástalannak tetsző körülmények között. A nyilas hatalomátvétel után azonban Platthyt és társait már nem találta korábbi titkos támaszpontjukon.

Az addigra már sokat látott, tapasztalt, az illegális küzdelemben rutint szerzett Libik nem volt eléggé megfontolt. Saját magát manőverezhette csapdába. Bement az épületbe, de ott idegenekkel találkozott, akik azonnal igazoltatták. Kiforgatták a zsebeit, s elvették a noteszét is, amiben fontos telefonszámok voltak. A férfit letartóztatták, és egy az épületnél lévő személygépkocsihoz kísérték. Az autóban Libiken kívül egy síró nő ült még. A civilruhás nyilasok otthagyták a járműben a két foglyot, valószínűsíthetően éppen egy házkutatás zajlott a háztömbrésznél. Némi habozás után Libik felismerte, hogy őrizet nélkül hagyták őket, ezért lassú mozdulatokkal kiszállt a kocsiból, majd rugdalgatni kezdte az autó kerekét; esetleges külső szemlélők számára azt tettetve, mintha ő lenne a sofőr. Eközben szemügyre vette a terepet. Megbizonyosodott róla, hogy letar-

tóztatói nincsenek a közelben. Azt is érzékelte, hogy a Nagymező utcán katonai jelenlét van, kordont vontak az épületek köré. Ezt követően magabiztos mozdulatokkal elindult a Dessewffy utca irányába. Határozott léptekkel átment a kordonon – „mint aki bennfentes".[41] A Dessewffy utcánál pedig gyorsan felszívódott.

Libik kibújt a hurokból, villámgyors észjárása megmentette – most éppen – saját magát. Az autóban ülő síró nőn sajnálatosan nem tudott segíteni e kiélezett helyzetben.

A notesz elkobzásán kívül érte más veszteség is a férfit. Motorral ment a Nagymező utcába, de menekülése közben a járműre már nem tudott tekintettel lenni, ott kellett hagynia. A nemzeti ellenállás elveszített egy motort, de továbbra is tagjai között tudhatta Libik Györgyöt. A Nagymező utcai kaland után fontos teendője volt még, hogy a füzetében szereplőket megpróbálja valami úton-módon értesíteni a lebukásról. Nincs arról tudomásunk, hogy a notesz illetéktelen kezekbe kerülése ártott volna az érintetteknek.

A nagy izgalmakat követően Per Angerhez a svéd követségre ment; a konspiráció szabályai szerint új hivatalos papírokra és új személyazonosságra volt szüksége. Libik az újdonsült identitás részeként bajuszt növesztett. Innentől lett formálisan az a neve, hogy Retkovszky Béla. Igazoltatásokkor „Retkovszky" dokumentumaiban az állt: a fiatalember a svéd követség autóvezetője. Ekkortól vált hivatalosan a követségi titkár, Raul Wallenberg sofőrjévé.

Libik György a nemzeti ellenállás markáns karaktere volt. Részt vett fegyveres akciókban, de elmondása szerint sosem lőtt emberre.

Még ifjúkorában történt, hogy légpuskával lövöldözni kezdett a verebekre a házuk ablakából. A madarak tompán puffanva leestek, a fiú elszégyellte magát, és abbahagyta.[42] A vérző verebek elpusztulása beégett a vizuális memóriájába, és nem akart emberi lényeknek olyan szenvedést okozni, mint egykoron a szerencsétlenül járt madaraknak.

Amikor 1944 őszén a Kálvin téren konspiratív körülmények között találkozott az illegális kommunista mozgalom katonai bizottságának a vezetőjével, Pálffy Györggyel, aki az ellenállás operatív hadműveleteit irányította Budapesten, Libik arra tett ígéretet, hogy ha kell, akkor életét is kockáztatja a náciellenes küzdelem részeként. (Pálffyt végül a Rajk-perben halálra ítélték, és 1949. szeptember 24-én kivégezték.)

A későbbi ismert kommunista politikus, Fehér Lajos – illegális fedőnevén Nasibu – vezetésével tervezték a Szent Imre herceg úti SS-barakktábor elleni fegyveres, kézigránátos támadást. Libik egy 500-as Rudge motorral vitte előzetes terepszemlére Fehért, aki hiába volt bátor harcosa az ellenállásnak, György motorozási stílusa érezhetően meglepte, és némiképp feszengett a számára szokatlan járművön. Az akciót végül az utolsó pillanatban lefújták, de a sikeres támadás nem Libikék csoportján múlt.[43] Minderről így írt visszaemlékezésében Fehér Lajos: „A párhuzamos akció szereposztása a következő volt: a Marót-csoport kapta a Gömbös-szobrot, a Szent Imre herceg úti barakk megtámadása pedig a »Sportsman« csoportra várt. Az utóbbi akciónál »Libás«, rendes nevén Libik György, Szent-Györgyi Albert veje volt a motorkerékpár vezetője. Egy alkalommal együtt helyszíni szemlét is tartottunk. Libik György munkatársa Szalkay Béla újpesti motorkerék-párversenyző volt, illegális fedőneve »Szálkás«. Egy alkalommal a Váci úton több ezer röpiratot szórtak szét motorkerékpárjukról. A feladat

elvállalásakor azt mondták: úgy szórják szét, hogy a szöveget nem olvassák el! Mondván, amit nem ismerünk, nem is verhetik ki belőlünk, ha netán valami baj esnék... Egyszóval bátor fiatalemberek voltak."[44]

1944. október 6-án a nemzeti ellenállás két tervezett kezdeményezéséből az egyik, a Döbrentei téren álló Gömbös-szobor felrobbantása[45] sikeres volt, ami komoly lelkierőt adott a háborúellenes mozgalom számára. Per Anger és Libik is örömmel konstatálta, hogy Gömbös Gyula németbarát egykori miniszterelnök szobrának megsemmisítése az ellenállás részéről egy életjelnek volt tekinthető, ami után immár a magyaroknak sem kellett annyira szégyenkezniük, hogy komolyabb akciók nélkül tűrik a hitlerista megszállást.[46]

Nem tekinthető a Gömbös-szobor felrobbantásához mérhető támadásnak a Szent Gellért téri fegyveres akció, azonban ez a próbálkozás is a hazai ellenállás egyik apró, de pszichésen megerősítő megnyilvánulása volt, ami az utókor számára is azt üzeni, hogy voltak magyarok, akik, ha kellett, életüket kockáztatva vették fel a harcot a túlerővel, a náci birodalom helyi képviselőivel szemben.

Libik György Szalkay Béla motorversenyzővel hajtotta végre a Gellért téri támadást 1944. december elején. Ők ketten kiváló párost alkottak. „Szálkás" katonai motorkerékpárral rendelkezett, és szinte művészi szinten űzte a motorozást. Ha Béla viharkabátjában, „nyilasokat imitáló fekete körszakállával"[47] valahol megjelent, akkor az szinte már önmagában védettséget jelentett, és senki nem gondolta volna, hogy a nemzeti ellenállás egyik tagjával áll szemben.

A terv az volt, hogy a Gellért Szálló főkapuja melletti német ágyúállást felrobbantják. Az illegalitás csatornáin keresztül beszerezték a grá-

nátokat és a szükséges időzítő eszközt. A jó kézügyességgel bíró Szalkay vállalta magára, hogy celluloid és aceton segítségével megoldja az időzítés technikai problémáit. A fiatal ellenállók alapos környezettanulmányt és terepszemlét folytattak. Tudták, hogy a fő nehézséget a rendszeresen a szállónál szolgálatot teljesítő két német őr jelenti. Minden mozdulatot előzetesen begyakoroltak. A terepszemlék során megfigyelték, hogy a katonák alkalmanként elbóbiskolnak. Tisztában voltak azzal, hogy a sikeres támadás végrehajtására az az egyetlen esélyük, ha éppen ki tudnak fogni egy olyan pillanatot, amikor az őrök nem kellőképpen éberek. Szerencséjük volt, az egyik akcióidőpontban a katonák nem figyeltek eléggé, és Szalkaynak – az őröktől körülbelül 6 méterre – sikerült a botra rögzített gránátokat az ágyú alá csúsztatni. Ekkor már csak amiatt kellett aggódniuk, hogy az időzítő jól működjön. A szerencse ebben is mellékük szegődött. Elhagyták a terepet, és ahogy tervezték, közel egy órán belül a kézigránátok felrobbantak. Másnap arra sétálva állapították meg elégedetten az elkövetők, hogy az akciójuk sikerrel járt.[48]

„Fegyveres ellenálló lett belőle. Én magam láttam kézigránátot, pisztolyt nála. Egy akciójáról is tudok: a Gellért szálló előtt volt egy német légelhárító ágyúállás, amit felrobbantottak. Tudom, maradt még légelhárító ágyújuk a németeknek, de Libik Gyuri megcselekedte, amit megkövetelt a haza"[49] – így értékelte bátyja ellenálló tevékenységét Libik André.

Nem sokkal később „Libáék" egy hasonló robbantást hajtottak végre a rózsadombi Fillér utcában egy több napja ott álló SS-teherautóval szemben.[50]

5.

KAPCSOLAT AZ ILLEGÁLIS KOMMUNISTÁKKAL: VONZÁSOK ÉS CSALÓDÁSOK

A fegyveres ellenálláshoz képest egyszerűbbnek tűnhet – utólag visszatekintve – a motoros röplapozás, de az ilyen akciókban részvevők is nyilvánvalóan az életükkel játszottak a nácik által megszállt Budapesten. A Liba-csapat az ilyen típusú feladatok elől sem tért ki.

1944 szeptemberében kaptak egy megbízást az illegális kommunista Donáth Ferenctől, mozgalmi nevén „Dzsingisz"-től. Olyan röplapot kellett terjeszteniük a fővárosban, ami a tépett gatyájú Hitlert ábrázolta gunyorosan, amint a törpe Horthyra támaszkodik. Libik kissé értetlenkedett Donáthnak, hiszen a nemzeti ellenállás köreiben is tisztában voltak vele, hogy a kormányzó környezetében a kiugrási kísérleten dolgoz-

nak. „Libás" azt is szóvá tette, hogy egy ilyen röplappal a németellenes, de Horthy-párti tiszteket zavarba fogják hozni, ezáltal viszont a nemzeti ellenállás mozgásterét szűkítik. Libik úgy emlékszik, hogy a felvetéseire Donáthék részéről „fensőbbséges"[1] kioktatást kapott. Világossá tették: a röplap terjesztése kommunista politikai érdek. „Dzsingisz" még azon is élcelődött, hogy „Liba" biztosan megijedt a feladat kockázataitól.[2] Libik és haverjai azonban nem arról voltak híresek, hogy berezeltek volna egy kis veszélytől. Végrehajtották a rájuk bízott feladatot. Libik György maga Soroksáron a gyárakba igyekvő munkások között szórta szét a motorjáról a Horthy-ellenes röplapokat.

Ez volt az első olyan élethelyzet, amikor baloldali szimpatizánsként ugyan, de a kommunista nézőponttal szemben érvelt – amikor a felvágott nyelvű fenegyerek kritikát fogalmazott meg a kommunistákkal szemben. Érezte azt, hogy valami nem stimmel ezzel a társasággal, hogy számára valami nem teljesen kerek velük kapcsolatban. 1944 őszén tapasztalta meg ezt először, majd 1947 után egyre többet – 1949-et követően pedig szinte mindig.

„Morálisan ma az egyetlen tisztességes és kompromisszummentes társaság"[3] – ezt a honi közéleti állapotok miatti elkeseredésében mondta a kommunistákról Szent-Györgyi Nelly 1943 nyarán. Libik addig érdemben nem ismerte a kommunista mozgalmat. Nem is igazán hallott róluk, életét a marxista tanok végképp nem befolyásolták. Nelly részéről a kommunista szimpátia tehát egyfajta csendes, de mégis dühös tiltakozás volt a jobbra tolódó Magyarország viszonyaival szemben. Libik ismeretei tényleg meglehetősen hézagosak voltak a kommunistákat illetően: a gúnynevüket ismerte, a „komcsik" kifejezést szintén sokszor hallotta már korábban. Úgy gondolta azonban a barátnője bűvöletében élő férfi, hogy ha Nelly szimpátiával beszél róluk, akkor az biztosan valami jó dolog lehet. Ekkoriban ismerkedett meg az illegális kommunista Major Tamással és Kállai Gyulával is. S ezek az ismeretségek még közelebb vitték a mozgalomhoz. Kállait, aki akkoriban a *Népszava* újságírójaként tevékenykedett, Szent-Györgyi Albert mutatta be Libiknek. A „Gyufa" becenévre hallgató aktivista akkoriban megbízható, de nem túl jelentős karakternek számított a baloldali hálózaton belül.[4] Ha azt mondjuk, hogy elvtársai nem tekintették csavaros eszű embernek, akkor meglehetősen enyhén írtuk körül a korabeli véleményklímát.

Már a német megszállás után, 1944 nyarán gyakorta volt az a feladata Libiknek, hogy különböző konspirációs megbeszélésre vigye el Major Tamást és Kállai Gyulát. A kisméretű „Gyufa" kényelmesen elfért a motor pótülésén, így őt könnyű volt szállítani; még akkor is, ha Libik motorvezetési habitusát neki sem lehetett egyszerű elviselni. A magasabb Major ide-oda vitele problémásabbnak számított, az viszont imponált Libiknek, hogy a jó humorú színész a veszélyesebb utakon sem pánikolt sosem.[5]

Az egyik óbudai megbeszélésen Illyés Gyula író és az illegális kommunista Horváth Márton is részt vett. Egy másik népfrontos titkos tanácskozásra is „Liba" vitte Kállait. Ezen az egyeztetésen a Parasztpártot a már korábban említett Bognár István, Libik középiskolai időszakbéli mentora képviselte. Bognár tanár úr négyszemközt megkérdezte egykori tanítványát, hogy mit tud arról, miért „Gyufát" küldik az ilyen tárgyalásokra, miért ő a Magyar Front intézőbizottságának kommunista tagja. A sofőrködő Libik nyilván nem tudott válaszolni a felvetett kérdésre,

Bognár pedig csak annyit tett hozzá: „Bizonyára megbízható, de roppant ostoba ember."[6]

Az intellektuális különbségek és Kállai emberi gyarlóságai ellenére Libik kedvelte „Gyufát", aki sokáig lakott a házában,[7] és a sportolóból lett ellenálló, amikor csak kellett, segített a kommunista aktivistának.[8] Az egyik alkalommal viszont csak Per Anger támogatásának köszönhetően tudták megmenteni a letartóztatástól.[9] Libik olyan hatékonyan bújtatta az illegális kommunistát, hogy gyakran a mozgalom sem tudott róla, merre van „Gyufa". A nem túl szilárd jellemként ábrázolt Kállaival szemben Major Tamás az ellenállás hónapjaiban bátran viselkedett, ami a tekintélytisztelettől meglehetősen távol álló Libikben is elismerést váltott ki. Libik szerint Major „életre-halálra elszánt"[10] emberként vívta a harcait a második világháború emberpróbáló időszakában, azonban volt, hogy csalódást okozott számára. Először 1944 őszén, amikor is Karig Sára szólt Libiknek, hogy négy angol ejtőernyősnek kellene segítséget nyújtani. Karig ideiglenesen egy romos villában helyezte el őket. „Liba" Major tanácsát kérte, hogy miként lehetne biztonságba helyezni az angol katonákat. Az illegális kommunista színész, Libik szövetségese azonban valósággal lefagyott, és csak annyit tudott mondani, hogy szervezetten nem segíthetnek az angolokon, hiszen nincs az ügy mögött kommunista politikai érdek, de egyedül tegyen úgy, ahogy jónak látja. „Ez megdöbbentett és talán első ízben fedeztem fel esendő vonásokat új isteneim képén"[11] – idézte fel memoárjában Libik.

Libik pénzt adott Karignak, hogy abból igyekezzen biztonságosabb lakást szerezni az angoloknak, akiket azután a Libik-csapat egyik tagja, „Kábel" motoron szállította az új lakásba.[12]

Libik a nemzeti ellenállás tagjának tekintette magát, és úgy gondolta, a hatékony konspiráció hátterét napi szinten az illegális kommunistákkal való szoros együttműködés biztosítja. Ekkor ismerte meg „Karcsit" (Losonczy Gézát) és „Bajuszt" (Péter Gábor) is, akikkel a későbbiekben is tartotta a kapcsolatot. „Libás" számára 1944 őszén elismerésre méltó volt az illegális kommunisták állhatatossága és az, hogy „nem mutattak"[13] félelmet a korántsem veszélymentes szituációkban.

Először akkor találkozott Péter Gáborral, amikor Donáth Ferenccel együtt kellett őket elrejteni. Paar mérnök német rendszámú DKW-jával ment Libik egy Váci úti kocsmához, hogy felszedje a rábízott férfiakat. Végül a kezdődő razzia elől az utolsó pillanatban szöktette meg Péter Gábort és Donáth Ferencet.[14] Szalkay Béla újpesti lakására vitte őket, ahol már meleg bablevessel várták az érkezőket. „Az állandó életveszély ellenére jóhumorú, magabiztos embernek látszottak"[15] – írta később illegális kommunista egykori harcostársairól Libik György.

Így vagy úgy, de a következő hónapokban, években, évtizedekben minden korábbi kommunistapárti küzdőtársában csalódott. Mindezekről még bővebben szólunk, elöljáróban csak annyit, hogy mindenféle sérelem és feszültség ellenére Libik György lesz majd az, aki mégis meglátogatja a remeteéletmódot folytató, nyugdíjas sztálinista Péter Gábort. „Bajusz" senki mással, de „Libával" hajlandó volt egyfajta torzóban maradt életösszegző beszélgetésre 1989-ben. Talán csak Haraszti Sándor volt a kivétel: benne nem csalódott, de feltehetőleg ez azért lehetett így, mert a veterán baloldali politikus „megúszta" a kemény rákosista éveket azzal, hogy már egészen korán, 1950-ben letartóztatták. A már a Tanácsköztársaság idején is a Vörös Hadseregben harcoló Haraszti a Horthy-korszakban a Kommu-

nisták Magyarországi Pártjának (KMP) egyik prominense volt. Feleségével együtt 1944 júniusában vonult illegalitásba. Libik György szerzett a Ponty utcában a házaspárnak búvóhelyet. Egyszer – valamikor 1944 második felében – ugyanott beszélgetett Libik és Haraszti a jövő magyar társadalmáról. „Mint amikor az éhhalál szélén állók azon vitatkoznak, hogy milyen bort kell inni egy lakomán a második fogáshoz"[16] – idézte fel a diskurzus hangulatát Libik. Azon vitatkoztak, hogy szabad-e erőszakot alkalmazni „egy népért annak javára". Haraszti hívő marxista-leninistaként vallotta,[17] hogy határozott lépéseket kell tenni, ha tetszik, erőszakot is használni kell, és ez a hozzáállás még akkor is helyes, „ha a nép többsége nem érti".[18] Libik ideológiailag nem volt eléggé „képzett" a sztálinizmushoz; számára az angolszász többségi demokrácia ethosza ösztönösen megnyerőbb volt. Ez a gondolat (az erőszak kontra demokratikus politikai kultúra) lesz majd a vízválasztó, amiből következően 1945 elején hiába lép be Libik az MKP-ba, és hiába van számos kommunista barátja, soha nem fog az erőszakos társadalomátalakító kísérletben hinni.

1944-ben Libik György az illegális kommunisták köréhez tartozott, de az eszmét nem élte meg úgy, mint a többiek. Mint később írta: „Nem tetszett Nasibu (Fehér Lajos) nagyképű fontoskodó hatalmaskodása, »Dzsingisz« (Donáth Ferenc) néha embertelennek tűnő határozottsága."[19] A városmajori fenegyerek számára túl sok volt kommunista barátai fanatizmusa és egyoldalúsága. Amikor 1944 őszén megkérdezte Fehér Lajost, hogy a nemzeti ellenállás miért nem fordítja az összes lehetséges erőforrást az üldözöttek mentésére, akkor azt a lakonikus választ kapta Nasibutól: „a Pártnak nem ez az álláspontja."[20]

6.

WALLENBERG SOFŐRJE

1944 őszének, telének küzdelmei még egy olyan vagány fiatalember, mint Libik György idegrendszerét is megviselték. Láthattuk, mindent megtett a magyar nemzeti ellenállás érdekében, de a tomboló vihar közepette neki is szüksége volt feltöltődésre. Meglehetősen szürreálisnak tűnik, hogy a háború, a bombázások, a deportálások szörnyű heteiben valaki úgymond rövid szabadságra megy a nemzeti ellenállásból, de azokban a tébolyult időkben – ahogy mondani szokás – minden és annak az ellenkezője is elképzelhető volt.

1944 őszén „Liba" egy hétvégére „eltávozást" kapott küzdőtársaitól. Elfogadta Zilahy Lajos író meghívását, és a Horthyval is jó kapcsolatot ápoló irodalmár szobi nyaralójában pihent.[1] Hónapok óta akkor aludhatott néhány nyugodt órát. Szüksége is volt a feltöltődésre, hiszen télen minden korábbinál komolyabb megpróbáltatások vártak rá. Szeptemberben még egy kisebb természetjárás és vadászat is belefért; a feleségével együtt

mentek vadászni, ami Nelly barátnőjének, Radnóti Miklós feleségének, Gyarmati Fanninak kivívta az enyhe rosszallását, de Fanni magának is megmagyarázta, hogy „Liba" sokat tesz az ellenállásért, ezért megérdemli a kikapcsolódást.[2] Ne feledjük, a nyilas hatalomátvétel előtti hetekben az ország sok tekintetben a szokásosra némiképp még emlékeztető hétköznapjait élte: például 1944 őszén még zajlottak a nemzeti labdarúgó bajnokság első mérkőzései, a negyedik forduló után szakadt félbe a focibajnokság.[3]

Októbertől karácsonyig az elhagyott finn követségen húzta meg magát Libik. A férfi azonban nem tartózkodott a helyszínen, amikor a nyilasok fegyveres csoportja megrohamozta és elfoglalta az egykori diplomáciai épületet, de nyilvánvaló volt, hogy oda nem térhet vissza. Ekkortól laktak együtt ismét feleségével, Nellyvel és apósával, Szent-Györgyi Alberttel a már említett Úri utcai lakásban, pontosabban leginkább a ház pincéjében töltötték az időt a gyakori bombázások miatt. Még arra is figyelniük kellett, hogy ki tudják játszani a Gestapót, hiszen a németek többször is megpróbálták letartóztatni a Nobel-díjas tudóst.[4]

Karácsonykor Libik együtt ünnepelt régen látott apjával és öccsével a Bimbó úti Libik-házban. Az egyébként sem túl ünnepi hangulatot az a hír törte meg, hogy géppisztolyos nyilasok svéd védelem alatt álló épületekből zsidókat hurcoltak el, és úton vannak velük a Duna-partra. Anger telefonon hívta Libikéket, a diplomata a gyors telefonos tájékoztatás után már el is indult a helyszínre. Libik Sóváry Gyula[5] barátja segítségét kérte, akinek terepszínű BMW motorjával robogott a Duna-part irányába. Mellbevágó látvány fogadta őket: a menet élén szolidaritásból Asta Nilsson, a svéd követség gyermekmentési akciójának koordinátora haladt.[6] A bátor svéd diplomatanő úgy gondolta, személyes jelenléte legalább időleges védelmet jelenthet az elhurcoltak számára. Közben Anger is megérkezett, és azonnal szót váltott a menetet irányítókkal. Ezzel párhuzamosan a svéd diplomácia tiltakozását fejezte ki a nyilasok erőszakos és önhatalmú lépésével szemben. A gyors fellépés után az erőszakkal elhurcoltakat szabadon engedték.[7] Per Anger visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a borzasztó helyzetben több zsidót már egy fal elé állítottak, és a nyilasvezető ki is adta a parancsot a kivégzésre, de annak végrehajtására nem maradt ideje a gyilkos hordának.[8]

Per Angerék fellépése hatékony volt, és ezáltal életeket mentettek, de e szörnyű napokban a bátor és hősies embermentők sajnos nem tudtak mindenhol ott lenni – 1944 karácsonyának első napján a nyilasok több mint ötven embert lőttek agyon, a kivégzéseket gyakran kínzások előzték meg.[9]

Eközben zajlott a szovjet hadsereg átfogó offenzívája is Budapest ellen. A németek és helyi segítőik egyfajta utolsó gonosz tombolásként fékevesztett gyilkolásba kezdtek; a védett házakban lévő zsidókat tömegesen hurcolták el és lőtték a Dunába.[10]

A két ünnep között történt. Az esti órákban az Úri utcai lakásba vendég érkezett, aki sürgősen Per Angert kereste. A sápadt, kimerült férfi nem viselt kalapot, fekete télikabát volt rajta, „sáljával diákos benyomást keltett".[11] Kijárási tilalom volt hatályban, ebből fakadóan egyértelmű lehetett, hogy valami nagyon komoly történésről beszélhetett az attasé a harminc körüli szelíd, de végtelenül határozott emberrel. Szent-Györgyiék azonnal felismerték: ő volt Raoul Wallenberg.

Wallenberg és Anger között fegyelmezett munkamegosztás volt: utóbbi nélkülözhetetlen munkatársként és háttéremberként állt mindvégig a követségi titkár mellett.[12]

Azon az estén Wallenberg elmondta, hogy a Benczúr utcában felfegyverzett nyilasok megrohamozták az egyik svéd védett házat, az ott élő embereket az udvarra terelték, motozzák és bántalmazzák őket, és bármikor elindíthatják a menetet a Duna-part felé.

Wallenberg városszerte ismert hírnevéhez, arcéléhez hozzátartozott, hogy már több ilyen esetben a személyes fellépésének köszönhetően képes volt megmenteni az üldözötteket. Anger és Libik is tudta, hogy nincs idő töprengeni, Wallenbergnek – aki volt, hogy máskor kerékpárral sietett az adott helyszínreí – azonnal a Benczúr utcába kell mennie. Az Úri utcai ház előtt állt Anger DKW autója. Mivel Libik kiválóan vezetett és jobb volt a helyismerete, ezért nem is lehetett kérdés, hogy kinek kell minél hamarabb a pesti oldalra vinnie a követségi titkárt. Libik elbúcsúzott a feleségétől és az apósától, s már ült is be az autóba.

Libik memoárjában így emlékezett az útra, amikor Wallenberget szállította a pesti oldalra: „Holdfényes éj volt, és én abban reménykedtem, hogy aznap éjjel nem jönnek a repülőgépek. Az oly jól ismert és úgy tűnt, régesrég nem látott városból elmosódó fények, égő házak és szaggatott villanások üzenete érkezett. Láttam és éreztem: szemem előtt szűnt meg életem egy része, azonban azt is tudtam, hogy merengésre most nincs idő – az út mentén vagy éppen közepén temetetlen emberi hullák és lovak tetemei kérlelhetetlenül figyelmeztettek erre. Az Erzsébet hídon hatalmas lyuk tátongott, lámpa, világítás nélkül vezettem, minden figyelmemre szükségem volt. Egyébként az utcák kihaltak voltak, és amitől leginkább tartottam: senki sem állított meg, senki sem igazoltatott bennünket. Az Andrássy útra érve szaporábbá vált a belőtt gránátok sajátságos, fütyülő hangja. Nem sokkal a Benczúr utca után az Andrássy úton, tőlünk úgy 6-700

méternyire fülsüketítő robbanással egy hatalmas fa telitalálatot kapott, és keresztbe dőlve az Andrássy út felé az utat elzárta. Szerencsére a Benczúr utcába a behajtást szabadon hagyta. Befordultam s megérkeztünk."[13]

Libik katonai páncélsisakban szállt ki az autóból; azt gondolta, hogy bekíséri a diplomatát, s ott lesz mellette, de Wallenberg jelezte, inkább várja meg kint az utcán, és még hozzátette: legyen nyugodt, „ő elintézi majd".[14]

Kati Marton újságíró fogalmaz úgy a Wallenbergről szóló könyvében, hogy a követségi titkár „rettenthetetlennek mutatkozott az esztelen gyilkosokkal szemben"[15] – a svéd bátorsága erőt adott az üldözöttek és azok segítői számára.

Karig Sára személyesen is ismerte a legendás diplomatát: „Az a kisugárzás, ami abból az emberből áradt, az nekem szinte már lehetetlen volt. Hogy abban a pillanatban, amikor megjelent egy helyen, akkor rögtön az ember tudta, hogy itt most egy akarat van és nagyon sok mindent el tudott intézni"[16] – vázolta a Wallenberg-jelenség összetevőit Karig.

Libik György egy órán át várta a követségi titkárt az Andrássy út Benczúr utca találkozásánál. A várakozás közben ekképpen dilemmázott Wallenberg sofőrje: „Amíg benn volt, meditáltam azon, mi hozta ide ezt az embert a biztonságból, a jólétből és a semlegességből? És mit gondolhat erről a népről, hisz nem sok olyan képviselőjével találkozhatott, aki az ő oldalán állt. Én csak azt láttam, hogy olyan magától értetődően tette, amit tett, mintha egy üzletben két tucat zsebkendőt vett volna."[17]

Egy órányi tehetetlenség és lefojtott izgalom után Libik azt láthatta, hogy Wallenberg a legnagyobb nyugalommal ül vissza az autóba. A diplomata csak annyit mondott, minden rendben van, és mindenki visszatérhetett a lakhelyére, a nyilas csoportok is elmentek a környékről. Per

Anger szerint a nyilasok tartottak Wallenbergtől „a személyes kisugárzása és állandó, erős jelenléte miatt".[18]

Szita Szabolcs történész írja: Libik Wallenberg közvetlen közelében dolgozott, „a bizalmas mentőmunka, több kalandos akció aktív autós részese volt".[19] A két férfi végül utoljára 1945. január 17-én, a már szovjet kézen lévő Üllői úton találkozott. A diplomata csak annyit mondott egykori sofőrjének, hogy el kell mennie az oroszokhoz.[20] Még aznap – éppen a Benczúr utcából, ahol közel három hete zsidó polgárokat mentett meg attól, hogy a Duna-partra vezényeljék őket – a szovjetek elrabolták a diplomatát.[21]

Az emberek ezreit megmentő Wallenberg mindmáig tisztázatlan körülmények között feltételezhetően 1947. július 17-én a szovjet állambiztonság épületében, a hírhedt Lubjankában halt meg. Eltűnése után egy hónappal a szovjet kormány hivatalosan azt terjesztette, hogy az egykori svéd követségi titkár a budapesti harcok során a nyilasok kezei közé került, és a nyilasok ölték meg.

Libik György – a svédországi Wallenberg Egyesület és a magyarországi Wallenberg Társaság alapító tagjaként – egész életében küzdött azért, hogy Raoul Wallenberg emlékezete és tanúságtétele örökre fennmaradjon.[22] 1987. január 17-én, Wallenberg elhurcolásának 42. évfordulóján egy táblával a kezében tüntetett Libik a stockholmi szovjet nagykövetség előtt. A táblán csak egyetlen név szerepelt: Wallenberg.

7.

„VADREGÉNYES ÁLLAPOTOK"

Folyamatos ágyútűz és bombázás közepette – így a legkevésbé sem idilli és romantikus körülmények között –, de hosszú hetek után ismét kettesben tölthette az éjszakát a Libik házaspár a Baross utcai klinikán egy orvosi szobában.

Szent-Györgyi Albert telefonon kapott értesítést, hogy az Aréna úton biztos búvóhelyet tudnak számára biztosítani. Az apa, a lánya és a vej 1945. január 9-én reggel indultak el Anger autójával az Úri utcából. „A kérdés csak az volt, hogy az állandó harci tűzben, az ostromlott városban miképpen jutunk oda"[1] – töprengett Libik György. A még álló Erzsébet hídon haladtak át. Fényes nappal a pusztuló Budapest képe még annál is drasztikusabb volt, mint amikor Wallenberget vitte másfél hete.

A mai Dózsa György úton gyorsan elbúcsúztak Alberttől. Innen ment a házaspár a klinikához, ahol a következő heteket töltötték. A betegeket már korábban a pincehelyiségekbe és az alagsorba költöztették, mert az egészségügyi intézmény éppen a frontvonalban volt.

Január 15-én reggel „fehér kucsmás legények" jelentek meg a klinika orvosi szobájában. Libik számára az első élmény a bevonuló szovjet hadsereggel kapcsolatban az volt, hogy egyből megszabadították az órájától, majd az épület előtt álló svéd DKW-t, Anger autóját az oroszok sebtiben feldobták egy teherautóra, és már szállították is el. Libik próbált tiltakozni, jelezve, hogy a kocsi nem az ő, hanem a svéd attasé tulajdona, de a szovjet katonák 1945 januárjában a Baross utcában nem különösebben foglalkoztak tulajdonjogi vitákkal, azonnal elkobozták a járművet.

Libik próbálta felvenni a kapcsolatot régi barátaival. Közel két hónapig személyesen nem találkozott Major Tamással; január közepén viszont a Tisza Kálmán téren futott össze a színésszel, aki éppen az ideiglenes kommunista pártközpontban járt. Megígérte „Libának", hogy igyekszik információkat szerezni és megtudni valamit Szent-Györgyiről.

Január 23. után Major összehozott egy találkozót a Moszkvából éppen visszatért, a pártapparátust vezető kommunista politikussal. Libik újabb híreket nem tudott meg apósáról a „sápadt arcú" embertől; neki viszont mindent el kellett mondani arról, hogy mi történt Szent-Györgyivel az utóbbi hónapokban. A vejt a jelentéktelennek tűnő férfi gyakorta gyors kérdésekkel szakította félbe. „Izgatott a kérdés, hogy vajon ki lehet ez az ember, hogy ilyen jól van tájékozódva a Vörös Hadsereg belső parancsait illetően"[2] – emlékezett az esetre Libik, aki a későbbiekben alaposan megismerte az illetőt, hiszen nemsokára ő lett a főnöke a közlekedési minisztériumban. Ő volt Gerő Ernő.

A Gerővel folytatott beszélgetés után hazafelé menet Libiknek egy kapualjba kellett menekülnie a zabráló orosz katonák elől, ahol éppen Ortutay Gyulába ütközött, akit ismert ugyan korábbról, de nem kedvelte,

mert komikusnak tartotta, ahogy gyakran siránkozott. A kapubejárónál is azon búslakodott, hogy ő nem így képzelte a felszabadulást. A fosztogató szovjet katonák elől bujkálva ebben egyet is érthettek volna, ha nem irritálja annyira Libiket a néprajztudós stílusa.

„A zabrálás demokratikusan zajlott, mert mindenkit érintett, politikai diszkrimináció nélkül zajlott – nem számított, ha valaki üldözött vagy ellenálló"[3] – fogalmazott sokatmondóan Libik György.

Január végén Libik elhatározta, hogy megkeresi a hetek óta nem látott apját. Elindult a Rózsadombra a Bimbó út felé; több órás gyaloglás után megérkezett a villához, de közben nagyon ébernek kellett lennie, mert az oroszok már elkezdték malenkij robotra összefogdosni a férfiakat. Amikor odaért a házukhoz, akkor újabb meglepetés fogadta: idegenek nyitottak neki ajtót, akik kifejtették, „a kapitalista világnak vége", és az ilyenfajta házak a jövőben a dolgozók kezébe fognak kerülni.[4] Az apjáról az öntudatos, kommunista szimpatizáns betolakodók nem tudtak semmit.

Ezekben az átmeneti napokban, hetekben – más értelmes elfoglaltsága nem lévén – Libik György rendszeresen bejárt a Tisza Kálmán téri kommunista főhadiszállásra. Emberekkel ismerkedett, a régi harcostársait kereste, és ami akkor nagy értéknek számított: kapott melegételt is. Mivel értett a technikához, ezért az alakuló kommunista párt agitációs és propagandacsapatának lett a tagja mint hangosító.[5]

Ekkoriban barátkozott össze Vas Zoltánnal, aki Gerő mellett azokban az időkben a budapesti kommunisták operatív vezetője, a főváros közélelmezésügyi kormánybiztosa volt. A Vörös Hadsereg tisztjeként is szolgáló Vas segítségével sikerült egy teherautót szereznie, amivel kijutott Nagy-

tétnyébe. Az apjával való találkozáskor megölelték egymást, és megállapították, hogy megúszták!

A háborút túlélte Libik, de a nagytétényi kirándulása után másnap majdnem belekerült egy Gulagra induló szovjet szállítmányba. Ahogy rendszeressé váló információszerző körútjáról úton volt „haza" (a Baross utcai klinikára) a feleségéhez, szovjet katonák igazoltatták. A Nyugati pályaudvar mellett egy ház udvarára vitték néhány útközben összeszedett sorstársával együtt. Az udvaron legalább száz ember volt. A csoporttal szemben két géppisztolyos katona állt. Az emberek órákon keresztül várakoztak ott csendesen, de volt, aki leheveredett, mások pedig elájultak. Libiket két óra elteltével egy kis szobába vitték, ahol egy szovjet tiszt ült, és kifogástalan magyarsággal hallgatta ki. Libik a karakterének megfelelően reagált: „Én ráförmedtem, hogy azért még felelni fog, hogy hátráltat a munkában. Nekem más dolgom van, mint itt ácsorogni óraszám. Nekem fontos feladataim vannak: az országot és Budapestet kell építeni, és ennek érdekében meg kell keresnem azt az embert, aki egyik legfőbb irányítója lesz a további fejlődésnek."[6] Ekkor Libik a zsebébe nyúlt egy újságért, amelyben egy cikk Szent-Györgyi Albertről szólt. A tiszt elolvasta a cikket, majd beszélt valamit egy másik katonával, utána váratlanul elengedték a magyar férfit. Úgy látszik, a Nobel-díjas Szent-Györgyit még a szovjet tiszt is ismerte. Az egykori ellenálló szovjetek általi elengedését minden bizonnyal az is előremozdította, hogy Libik felemlegethette Vas Zoltán nevét is, aki pedig a szovjet tiszt szemében még Szent-Györgyinél is nagyobb tekintéllyel bírhatott.

Libik információs körútjai tovább folytatódtak. A legfontosabb célja ezeknek a csatangolásoknak az volt, hogy valamit megtudjon apósáról. Az egyik alkalommal elment Szabó Dezső író lakására is, akit még a békeidőkből ismert, és érdekelte, hogy mi lehet vele. Libiket különösen vonzotta Szabó Dezső szemtelen és meghökkentő stílusa. Szeretett volna vele találkozni. A házmestertől érdeklődött, hogy hol van az író. A férfi csak kimutatott a háztól nem messzire lévő Rákóczi térre: „Csakugyan ott volt: hat lábnyira a föld alatt eltemetve."[7] Szabó Dezső az ostrom alatt lényegében éhen halt.[8]

Szent-Györgyi után kutatva február második hetében olyan hírek birtokába került a vej, hogy apósa Szegeden tartózkodhat Malinovszkij marsall főhadiszállásán. A házaspár elhatározta, hogy minél hamarabb megpróbál leutazni a dél-alföldi városba. Vas Zoltán a segítségét ajánlotta a művelethez. Libikék megpakolt hátizsákjaikkal időben megérkeztek az indulás helyszínére, a teherautón velük utazott Vas édesanyja és húga is, akik nem sokkal korábban szabadultak a gettóból.[9] Késő este indultak el, már az első néhány kilométer után jött az igazoltatás. A szovjet katonák az összes értéktárgyat elvették az utasoktól. Az eset után a sofőr úgy döntött, hogy visszamennek Vasék lakásához. A kommunista politikus éppen vacsoráját fogyasztotta, jó étvággyal szalonnát evett, amikor a családtagok dühösen elmesélték neki, hogy mi történt velük az igazoltatópontnál. „A hír hallattára felugrott, beszállt velünk a kocsiba, és az igazoltató katonákhoz hajtatott. Amint megérkezett, leugrott, és rövid orosz szóváltás után rettenetes pofont kevert le a vezető tisztnek, valamint a körülöttük ténfergő tolmácsnak, majd ráparancsolt a többi katonára, hogy tartóztassák le őket. A katonák habozás nélkül végrehajtották"[10] – idézte fel az esetet Libik. Természetesen némi morgás után az értéktárgyakat is visszaadni kényszerült a két bűnös. Az akkori-

ban Magyarország különböző útjain utazó és hasonló sérelmeket elszenvedő polgárok csak azt sajnálhatták, hogy éppen nem tartott velük Vas Zoltán valamelyik családtagja.

Libikék Szegedre érkezése után megerősítést nyert a hír, miszerint Szent-Györgyi valóban Malinovszkij főhadiszállásán tartózkodik.[11] Február 11-én, vasárnap a Nobel-díjas tudós, a lánya és a veje már együtt vettek részt a Szegedi Nemzeti Színházban a *Mosoly országa* című zenés előadáson.[12] A Libik házaspár végül több mint három hónapig élt a belvárosi Zászló utcában,[13] ezalatt velük lakott György öccse, András is.[14] Libik hasznos elfoglaltságot talált magának az akkor már békés Dél-Alföldön, ő lett a helyi autóműhely vezetője. A megbízást Szirmai Istvántól, a régió kommunista pártvezetőjétől kapta.

Akkoriban az autó ritkaságszámba ment, mert a szovjet hadsereg rendelkezett a járművekkel. Nem véletlen, hogy a gépkocsik hatalmi jelképnek számítottak, akinek volt autója, arról tudni lehetett, hogy befolyással bír. Az autóműhelyben dolgozók Libikkel az élen a legkülönbözőbb roncsokból, alkatrészekből rakták össze a szedett-vedett gépjárműveket, az is előfordult, hogy nem egyforma volt a kocsik kereke, de haladni úgy is tudott a jármű.[15] Libik hetek alatt eredményeket volt képes elérni az autóállomány feljavítása terén, ami erősítette a városban a tekintélyét. Szirmaival olyan jól összebarátkoztak, hogy maga a dél-kerületi párttitkár ajánlásával lett a házaspár az MKP tagja.

Ha az autóműhely számára a szovjetekkel valamit el kellett intézni, akkor gyorsan megtanulták az illetékesek, hogy minél több pálinkát érdemes szerezniük, mert az oroszoknál annál jobb csereportéka nincs. „Vadregényes állapotok voltak" – jellemezte a korabeli szegedi autós állapotokat Libik.

Egyszer szokatlan időben telefonált az autóműhely vezetőjének Szirmai, a párttitkár. Kérte, hogy sürgősen látogassa meg a hivatalában. Libik belépett a kommunista vezető szobájába, és ott volt már „egy idősebb, testes, zömök, bajuszos, szemüveges ember".[16] Ízesen beszélve elmondta, hogy a traktorok üzemeltetésére Románia felől olajat fognak kapni, több vonatnyit; ennek szétosztása, tárolása viszont bonyolult rendészeti kérdés és műszaki ismereteket is igényel. Szirmai és a bajuszos férfi ezzel a feladattal szerették volna megbízni Libiket. A műhelyvezető izgalmasnak tartotta az új munkakört, így szívesen vállalta. Ekkortól lett Libik a földosztás végrehajtását biztosító üzemanyag szétosztásának a különmegbízottja.[17]

Szirmai viselkedéséből vette le, hogy az ízes beszédű férfi fontos ember lehet. A tárgyalás után Libik megkérdezte a párttitkárt, ki volt az, akivel találkoztak. Szirmai mondta, hogy Nagy Imre földművelésügyi miniszter az illető. „Feltűnt nekem, hogy ez az ember mennyire különbözik minden megnyilvánulásában azoktól, akikkel még a Tisza Kálmán téren ismerkedtem meg, vagy később találkoztam a párt soraiban. Hanghordozásán nem látszott meg a hosszú szovjetunióbeli tartózkodás, pedig legalább annyi időt töltött odakint, mint az orosz hangsúlyt mímelő és az orosz szavakat a magyarral néha annyira demonstratíve, státusz-szimbólumként keverő többi emigráns"[18] – jellemezte Nagy Imrét későbbi elkötelezett híve, Libik György.

Szent-Györgyi Nelly leánykori portréja
(SZTE Klebelsberg Könyvtár Képtár és Médiatéka)

8.

VASAT PÁLINKÁÉRT

1945. május 25-től a Libik házaspár ismét Budapesten élt. Libik György a formálódó közlekedési minisztériumba került főmérnökként.[1] A minisztérium Dob utcai épületében volt az irodája a közvetlenül Gerő Ernő közlekedési miniszternek felelős műszaki szakembernek. A korszak kaotikus viszonyait jól mutatja, hogy nemcsak a munkavégzés zajlott az épületben, hanem a munkatársak családjaikkal bent laktak a minisztérium helyiségeiben. Libik és felesége is ott élték a mindennapi életüket. A háború utáni bizonytalan időkben a fosztogatástól tartva a minisztérium épületét géppisztolyos katonák őrizték.

Az újonnan kinevezett főmérnöknek az lett a dolga, hogy tegyen meg mindent a németek által felrobbantott budapesti hidak gyors újjáépítése érdekében, illetve segédkezzen egy ideiglenes új híd megalkotásában. A munka legnehezebb részét az jelentette, hogy anyaghiány jellemezte akkoriban a gazdasági életet, ez akadályozta leginkább a hídépítési munkálatokat.

Libik legfontosabb szövetségese a minisztériumi szervezetben Papp István főmérnök lett, akit még a Műszaki Egyetemről ismert. Később barátokká váltak, azonban erre a kapcsolatra is rányomta a bélyegét a politika. Pappot a Kádár-korszakban az állambiztonság használta barátja ellen. Feltételezhetjük, hogy Libik úgy halt meg, hogy nem ismerte egykori kollégája titkos életét.

1945–46-ban mindenesetre Papp és Libik vállt vállnak vetve küzdöttek azért, hogy a budapestiek az ideiglenes pontonhidak helyett minél hamarabb használni tudják a masszívabb új hidakat.

Ahogy kezdett kilábalni az ország a háború káoszából, a minisztérium és a minisztériumi tisztviselők is nagyobb biztonságban érezhették magukat. Már nem kellett a tárca épületében lakniuk. A Libik házaspár a Bulyovszky utcában kapott szolgálati lakást, úgy érezhették, hogy az életük valamelyest kiszámíthatóbbá vált. Megvolt rá a remény, hogy akár hosszabb távra is tervezhetnek, és nem kell mindent alárendelniük a folyton változó hétköznapoknak.

Libik számára a nyugodt élet persze nem volt a legvonzóbb perspektíva. Gondolatai folyamatosan azon jártak, miként lehetne vasat és szegecselőgépeket szerezni az 1945. január 16-án felrobbantott Ferenc József híd újjáépítéséhez. Ez azért nem volt a háborús mindennapok világához hasonlítható, amikor embereket kellett menteni és szállítani, röplapokat kellett szórni, és mindent, amit megkövetelt az ellenállás érdeke, de a feladat nehézségei rendkívülinek nevezhetőek.

Azt mindenki tudta, hogy az újjászülető hidat nem a néhai császárról fogják elnevezni, de az eszközök nélkül álló mérnökök számára akkor a legkevésbé fontos szempontot jelentette, hogy mi lesz a híd új neve

– mint tudjuk, az új név végül a Szabadság híd lett.[2] A szovjetek ugyanis háborús jóvátétel gyanánt az ország különböző gyáraiból elvittek minden „megmozdítható anyagot, ami a hídhoz alkalmas lett volna".[3] Libik szerint szinte komikus volt látni, hogy mennyire tehetetlen ebben a kiszolgáltatott helyzetben még maga Gerő, a befolyásos kommunista közlekedési miniszter is.[4] Libikék viszont tudták, a szovjetek német és osztrák területekről – szintén a jóvátétel részeként – a Dunán az uszályokkal rendszeresen úsztatnak le hídépítésre is alkalmas vastraverzeket. „Egy ilyen uszály kellene nekünk" – mondogatta Libik szinte már monomániásan a kollégáinak, akik egy ideig elengedték a fülük mellett a kalandornak tűnő javaslatot.

„Tervemet részben arra alapoztam, hogy nem lehet olyan szigorú elszámolás a vasanyagokat illetően, hiszen a hajókkal gyakran történtek balesetek, kóboraknák még szép számmal voltak a Dunán, és gyakran fel is robbantak. A dolog lényege az volt, hogy az általunk kívánt vasanyagot gyorsan és feltűnésmentesen, és persze lehetőleg olcsón kapjuk meg"[5] – indokolta a nem szokványos módszereket kedvelő Libik.

Egy közvetítőn keresztül ütötték nyélbe a csepeli kikötőben a szovjet hajósokkal a több szempontból se a nemzetközi jog talaján álló megállapodást. A vasakért cserébe a magyarok négy darab, egyenként húszliteres benzinkanna barackpálinkát, jegyeket a fővárosi cirkusz páholyába, valamint egy vadonatúj bőrkabátot adtak. A korabeli portyázók és fürkészek így szerezték meg a Kossuth tér és a Batthyány tér közötti Kossuth hídhoz szükséges hat vagon vasanyagot.[6] Még a jégzajlás előtt, 1946. január közepén a Kossuth hidat át tudták adni a forgalomnak.

A Szabadság híd újjáépítésének története sem nélkülözhette a kalandos elemeket. A munkához szükséges úgynevezett szegecselőgépeket a közle-

kedési minisztérium „Libik-kommandója" minden létező szabályt megsértve csempészte be Magyarországra osztrák területről.

A csapat első feladata az volt, hogy útlevelet kellett szerezniük. A megszálló szovjet hatóságok részéről a kiutazási dokumentumokat Zalka András, a Vörös Hadsereg magasrangú tisztje intézte. A férfi Zalka Máté, a spanyol polgárháború legendás Lukács tábornokának az unokaöccse volt.

A szovjet ügyosztály helyiségében hosszú sor várta a különböző utazási engedélyek kiadását. Libik a legkisebb gátlás nélkül vágott a sor elé, és közölte a szovjet/magyar férfival, hogy Gerő közlekedési miniszter megbízásából jár el, és azonnal szüksége van a csapata számára „propuszkára" – vagyis az osztrák területre való átutazáshoz szükséges dokumentumokra. Libik György meggyőző képessége működött, Zalka elintézte a papírokat. (A szovjetek tisztje később a magyar légierő parancsnoka lett,[7] az ötvenes években az ő segítségének is köszönhetően tanult meg repülni Libik.)

Az osztrákoktól egy teherautónyi zsírérért vásárolták meg a szegecselőgépeket – ezekben a hónapokban Bécsben még éhínség volt. Az illegális szállítmány lebukását megelőzendő a szovjet igazoltatásokkor nagy mennyiségű barackpálinkát ajándékoztak az orosz katonáknak.

A szegecselőgépek biztonságban, épségben megérkeztek magyar területre. Ennek is volt köszönhető, hogy 1946. augusztus 20-án, Szent István ünnepére elkészült az új Szabadság híd. Ahogyan visszaemlékezésében Zsindelyné Tüdős Klára fogalmaz: a hidat „valahogy összeeszkábálták".[8]

A háború utáni hétköznapok jól teltek Libik György számára. Egy olyan izgága embernek, mint amilyen ő volt, bizonyára mást jelentett a bol-

dogság, mint az átlagpolgároknak, de az élete alapvonásait tekintve azt állíthatjuk: boldog lehetett. A világégést követő hónapokban meghitt házasságban élt egy elbűvölő nővel, Szent-Györgyi lányával, minisztériumi tisztviselőként jó állással bírt, a hídépítési munkálatok izgalmas feladatot jelentettek neki. Sok barátja a nemzeti ellenállás időszakából fontos pozíciókat töltött be; Libik maga is úgy érezte, hogy a formálódó demokrácia megfelelő kereteket biztosít a számára. Az élete azonban még így sem lett volna teljes, ha nincs a sísport. Az aktív versenyzők képviseletében szerepet vállalt a síszövetség újjáalakításában, 1945 novemberében tagja lett annak a bizottságnak, amely vállalta, hogy ismét megteremtik a magyar sísport alapvető működési feltételeit.[9]

Libik egyik első sportszövetségi vezetői munkája arról szólt, hogy megszervezte a magyar síelők lengyelországi edzőtáborát. Libik és a síelők régi barátja, Stanisław Marusarz meghívására Zakopanéba utazhattak a magyarok.

A felszerelésük viszont hiányos volt; egyik sporttársukat, Méray-Horváth Róbert vitorlázórepülő-síelőt elveszítették, mert az ostrom alatt az oroszok agyonlőtték a divatos sícipőjéért; Jobbágy János, a síválogatott tagja pedig éppen Szibériában volt szovjet munkatáborban.[10]

Az utazás körülményei a háború pusztítása után meglehetősen zordak volt. Libik a közlekedési minisztériumi kapcsolatainak köszönhetően szerzett egy lepusztult szénvonatot, de még a főmérnök is csak úgy kaphatta meg a járgányt, hogy személyesen vállalt felelősséget arra, hogy az viszszakerül Magyarországra.

A sportolók a kitört ablakú vagonokban tartottak Lengyelország felé. A három napig tartó út nem volt egyszerű, mert a vonat vezetését, fűtését

is a síelőknek kellett részben megoldani. A delegáció igyekezett felkészült lenni a nehézségekre és a váratlan fejleményekre, ezért a biztonság kedvéért nagy mennyiségű pálinkát rejtettek a csomagjaik közé; a lengyel barátoknak ajándékba pedig magyar szalámit és rengeteg cigarettát vittek. Marusarz akkoriban második világháborús hőstettei miatt nemzeti hősnek számított, s ebből a dicsfényből Libikékre is vetült a lengyelországi túra során.

A magyar síelőket meghívták a svájci Zermattban sorra kerülő főiskolai sívilágbajnokságra is. A zermatti útra a jól bevált pálinka mellett minőségi magyar libamájat is vittek a sportolók. A tisztes helytállás után a magyarok megálltak az ausztriai Sankt Antonban is, hogy kipróbálják az alpesi síparadicsom kínálta lehetőségeket.

A szövetségesek megállapodása alapján ezt az osztrák területet francia csapatok tartották megszállva a háború utáni időszakban. A francia katonai közigazgatás irányította a régió mindennapjait. A magyar delegáció ezzel a hatósággal került összeütközésbe. Libik György utólagos magyarázatai nem tisztázzák teljesen mértékben a helyzetet, de azt gyaníthatjuk, hogy a magyar síelők a sportolás mellett némi csempésztevékenységgel ütötték el az időt Sankt Antonban, így nem meglepő, hogy a delegáció tagjait letartóztatták. Libikéket egy hétig tartották fogságban a franciák. Akkor is csak azért engedték el őket, mert Szent-Györgyi Albert személyesen járt közben a megszálló francia erők parancsnokánál, és ügyvédet is fogadott a bajbajutott magyar síelők érdekében.[11] Az após fejében az ausztriai atrocitás nem biztos, hogy úgy csapódott le, hogy a gonosz franciák milyen elvetemülten jártak el a szegény magyarokkal szemben, hanem talán inkább úgy, hogy a kalandvágyó veje és zűrös társasága már megint bajba került, és neki kellett segítenie rajtuk.

A vagány magyar síelők azonban nemcsak balhéztak, hanem szorgalmasan készültek a különböző versenyekre. S a kitartó edzésmunkának is köszönhető, hogy a magyar síválogatott képviseltethette magát az 1948-as Sankt Moritz-i téli olimpián; Libik György pedig az olimpia műlesiklás versenyszámaiban vett részt.

Libik számára a sísport egész életében meghatározó volt. Versenyszerűen síelt, amíg tehette. Aktív pályafutása során kétszer nyert egyéni magyar bajnokságot[12], és tizennégyszer volt tagja a magyar bajnok lesikló és műlesikló csapatnak.[13] 1955-ben már mint a magyar sísport legendája szerepelt a magyar sajtóban.[14] Amikor a hatvanas évek közepén visszatérhetett ideiglenesen Magyarországra svédországi emigrációjából, akkor is egyik első dolga az volt, hogy felment a Normafára[15], és kipróbálta, tudja-e még azokat a mozdultokat, amit egykoron tudott – tudta, csak már nem olyan gyorsan. A mozgás szeretetéből fakadóan még a nyolcvanas években is síelt. Jócskán túl a hatvanon viszont már úgy érezte, egyszer mindent abba kell hagyni, ami egykoron nagyon jó volt.

1945-ben Libik György csak úgy duzzadt az önbizalomtól. Barátai hatalomra kerültek, őt magát is a nemzeti ellenállás egyik bátor szereplőjének tartotta a befolyásos politikaformálók többsége. Libik magabiztosságát tovább növelte, hogy hosszú hónapokon keresztül reális lehetőségnek tűnt, hogy apósa lesz az új Magyarország államfője. A korabeli szóbeszéd szerint Malinovszkij marsall is azért invitálta főhadiszállására 1945 januárjában Szent-Györgyi Albertet, hogy biztonságban tudja a jövő potenciális magyar köztársasági elnökét. A szóbeszéd annyiban valósnak bizonyult, hogy feltételezhetően maga Molotov szovjet külügyminiszter utasította

Malinovszkijt, hogy kutassa fel az ostromlott Budapesten a Nobel-díjas tudóst, és helyezze biztonságba.[16] Washingtonban is úgy gondolták, hogy Szent-Györgyi erős emberré válhat a magyar politikában, az amerikai titkosszolgálat jelentésében azt valószínűsítették, hogy a professzor a demokratikus Magyarország első elnöke lehet.[17]

A szovjetek Kliment Vorosilov marsall véleményére alapoztak, és ejtették Szent-Györgyi államfőségét. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökénél az okozta a bizalomvesztést, hogy a tudós többször szóvá tette a szovjet hadsereg magyarországi erőszakoskodásait.[18] Ez a professzor megítélése szempontjából is fontos információ. Szent-Györgyit sokan tartották ugyanis naiv figurának.[19] És azt a Kovács Imre írótól származó kis színest se feledjük, hogy a tudós még az 1943-as isztambuli tárgyalásai után önfeledten és lélekben már kormányt alakított. Amikor azonban 1945 első felében reálisnak tűnt, hogy valóban államfő lehet, akkor a megnövekedett politikai mozgásterét fontos ügyek képviseletére használta ki; megszólalt például a szovjetek említett magyarországi erőszakcselekményeivel szemben. S mindezek miatt nem igazságos Szent-Györgyit naivnak, politikai érzék nélkülinek bélyegezni, hiszen pusztán arról van szó, hogy a közéletet a tudós valóban szolgálatnak tekintette. Neki nem önmagáért volt, lett volna szüksége az államfői posztra, hanem azért, hogy Magyarországot jobb, becsületesebb, demokratikusabb útra vezesse. Abban biztosak lehetünk – ismerve Libik György humanista nézeteit a világról –, hogy amikor a professzor Szentkirályi utcai budapesti szállásán feleségével, Borbíró Mártával családi ebédek vagy vacsorák alkalmával fogadták Nellyt és Györgyöt, akkor ezen ügyek fontosságában teljes mértékben egyetérthettek. Mindkét férfi arról volt

ismeretes, hogy az elvek, a nagybetűs Igazság fontosabb számukra, mint a legcsillogóbb pozíció.

Szent-Györgyi Albert 1945 nyarán két hónapra Moszkvába utazott. Ekkor még nem lehetett kizárni, hogy ő lesz a következő magyar államfő. A professzor elsősorban tudománypolitikusként vett részt különböző megbeszéléseken, de a szovjet fővárosban is képviselte a deportáltak és a hadifoglyok ügyét. A szovjetek részéről ezek a felvetések többnyire hideg fogadtatásban részesültek, de olyan is előfordult, hogy kifejezetten durva reakciókat kapott Szent-Györgyi. Gyekazanov külügyminiszterhelyettes kiabálni kezdett a Nobel-díjas kutatóval, amikor a professzor felvetette a hadifoglyok hazaengedésének a lehetőségét.[20] Ehhez a stílushoz a tekintélyes tudós, a magyar nemzeti ellenállás egykori vezéralakja nem volt hozzászokva.

Ezt az esetet leszámítva Moszkvában nem voltak udvariatlanok a tekintélyes magyar professzorral, de Szent-Györgyi mélységesen kiábrándulva tért vissza a szovjet fővárosból. „Ösztönösen megértettem, hogy a magyarokkal szemben alkalmazott bánásmódot Moszkvában Sztálin tervelte ki, akinek az volt a szándéka, hogy a magyarok életszínvonalát a Szovjetunióé alá süllyessze le"[21] – írta három évvel a látogatás után, 1948-ban moszkvai tapasztalatairól.

Amikor a tudós 1945. július 4-én hazaérkezett Budapestre, már semmiféle illúziója nem maradt a szovjetek magyarországi hatalmi céljait tekintve, ugyanakkor a nyilvánosság fórumain továbbra is – még hosszú hónapokig – használta a korábbi hónapokban begyakorolt kommunikációs panelek sokaságát: augusztus 2-án például újólag hitet tett az erős szovjet–magyar barátság mellett.[22]

Miután némi vívódás után szembe kellett néznie önnön őrlődésével, még visszaérkezésének estéjén vacsorára várta lányát és vejét a Szentkirályi utcába.[23] Nellyék döbbenten hallgatták Szent-Györgyi monológját, amelyben a szovjetekkel szembeni csalódásait adta elő. A tudós arról is beszélt, hogy nem élhet egy olyan országban, ahol az elemi emberi szabadságjogok is hiányoznak, ahol a barátait, ismerőseit ok nélkül elhurcolják, és „ahol állandóan egy idegen hadsereg garázdálkodik több mint egy évvel a háborús események befejeződése után".[24] A professzor azt is kifejtette, hogy más formában, de újból elkezdődtek az 1944-es deportálás időszakában jól ismert embertelenségek. Szent-Györgyi egyenlőségjelet tett a Péter Gábor vezette politikai rendőrség rémtettei és Szálasi karhatalmistáinak kegyetlenkedései között.

Ez a gondolat a sokat látott és tapasztalt Libiket is meglepte, nem tudta értelmezni, hogy a nemzeti ellenállás idejéből származó ismerősét Szálasiékkal emlegeti együtt szeretett apósa. Az egyébként szavakész vej egyszerűen lefagyott, nem tudott érdemben megszólalni. Albert pedig folytatta: Sztálin vérszomjas zsarnok, aki lényegében nem különb Hitlernél. Libik ebben a gondolatban – a reménykedés őszinte hónapjaiban – kifejezetten kételkedett, mert úgy érezte, ha Sztálin ennyire gonosz lenne, akkor a nyugati demokráciák vezetői biztosan nem fogadták volna be maguk közé. E nézőpontját Libik később – megismerve a történeti tényeket – felülvizsgálta, de 1945 nyarán még túlzásnak érezte apósa szavait. Szent-Györgyinek a nyugatiaktól is lehetett információja arról, hogy a szovjetek néhány éven belül Kelet-Európa általuk elfoglalt országaiban is kommunista diktatúrára törnek.

A monológ lezárása végén a professzor közölte, hogy nem azonnal, de középtávon el kell hagyniuk az országot, és ennek érdekében már most lépéseket kell tenniük.

Nelly apja szavait hallva sírni kezdett, Libik pedig némiképp felocsúdva azt mormogta Szent-Györgyi felé, hogy nemrég még maga Albert is úgy gondolta, a kommunizmus a kereszténység elveit valósítja meg. Az após csak annyiban reagált, hogy ezt 1943-ban mondta, és azóta sokkal többet tud a kommunizmus valódi természetéről, és a „moszkvai" kommunizmus nem az az igazi kommunizmus.

Szent-Györgyi Albert arra is utalt, hogy egészségileg nincs jól, és ha valóban kiépül a szovjet típusú diktatúra, akkor neki nem lesz elég ereje azzal szemben az ország területén kiszolgáltatva küzdeni, ezért elfogadja a professzori állásajánlatot, amit az Egyesült Államokból kapott.

Abból is nyilvánvalóvá vált, hogy Szent-Györgyi szándékai komolyak, hogy Libik felé fordulva kifejtette, már beszélt is egy amerikai professzorral, aki mellett veje metallográfiai (fémvizsgálati) kutatásokban vehetne részt asszisztensként, majd tanársegédként.

Ez a lehetőség nem lett volna elfogadhatatlan Libik számára. Mindig is érdekelte az alumínium-kutatás, és tisztelte az amerikai értékrendet, s vonzónak tartotta az amerikai életmódot. Ez az egész helyzet egyfajta tárgyalási alapot jelentett volna Libiknek. Egy olyan szituáció, amelyről töprengeni, beszélgetni érdemes.

Érzelmi fordulatot a síró Nelly megszólalása eredményezett: „Én oda megyek, ahova Daddy."[25] Ekkor szakadt el valami. A hirtelen kirobbanó drámai, mély, lelki konfliktus elkezdte felzabálni a házasság létalapját. Libiknek feldolgozhatatlan megrázkódtatást jelentett, hogy mindenféle külön egyeztetés, házastársi kommunikáció nélkül rávágta a felesége, hogy ő oda megy, ahová az apja. A férj számára megszűnt a házasságuk közös alapja, hiszen felesége az ő válaszát meg sem várva, az álláspontjától

függetlenül világossá tette, hogy követi imádott apját, ahová szükséges. A pillanat drámája tönkretette a házasfelek addig idillinek tűnő viszonyát. Nem kérdés, hogy szerették egymást; vonzódtak a másikhoz, és oly sok mindent megéltek már együtt. Annyiszor voltak életveszélyben; a házasságukat a háború és a világégést követő béke is próbára tehette volna, de akkor nem merült fel semmiféle gond, hajszálrepedések sem látszódhattak a szerelmesek között. A vagány fenegyereknek, a nagyszájú, magabiztos férfinek azonban identitásvesztést okozott, hogy a felesége számára fontosabb az apja, mint ő, a férj. Az utókor olcsó bölcsességével azt állapíthatjuk meg, hogy a konfliktus alapvetően kommunikációs jellegű volt. Ha Szent-Györgyi Nelly nem így fogalmaz, amennyiben megengedőbb, óvatosabban nyilatkozik, akkor elindulhatott volna egy alapos közös tervezőmunka, ahol összeállíthatták volna az emigrálásuk forgatókönyvét, kidolgozhatták volna a részleteket.[26] Talán még álmodozhattak is volna a közös új jövőről, de ennek a lehetőségét a feleség kategorikus kommunikációja és persze a férj sértődékenysége lerombolta. Mert az is nyilvánvaló, hogy Libik túlérzékenységgel reagált a drámai szituációra. Ha a megoldást keresi, akkor nem kellett volna megbántódnia felesége egyértelmű állásfoglalása miatt. Elengedhette volna a füle mellett az asszony kissé otromba, a férj szempontjait, öntudatát negligáló mondatát. Libik javasolhatta volna, hogy folytassák a beszélgetést és gondolkodjanak tovább, de nem így tette: jelképesen Szent-Györgyire és lányára borította az asztalt. Semmiféle újabb közös gondolkodásban nem kívánt részt venni. Az öntudata nem tudta elviselni, hogy a felesége nélküle dönt. Ha belegondolunk, Libik részéről ez a gyengeség jele is; talán még a magának sem bevallott kisebbrendűségi érzése miatt feszült be. A feleség fellázadt a békeidőkben

már inkább idegesítő kalandormetalitás ellen, a férj pedig szembehelyezkedett a hűvös és némiképpen elkényeztetett „hercegnővel".

A házasság elfogyott, 1946-ban ki is mondták a válást.[27] A törés bekövetkezett; az egyik oldalon maradt apa és lánya, a másik oldalon a férj. A magánéleti szakítás ellenére Szent-Györgyi Albert és Libik György között a jó nexus fennmaradt egészen a tudós 1986-ban bekövetkezett haláláig.

Libik György és felesége környezete, baráti, ismeretségi köre – de talán úgy is fogalmazhatunk, hogy mindenki – azt gondolta, a házaspárral minden rendben van. A válás megdöbbenést okozott. Jellemző példa erre, ahogy a kimért Gerő Ernő reagált a hírre. A közlekedési miniszter alapvetően szimpatizált beosztottjával, Libik Györggyel; elismerésre méltónak tartotta a főmérnök hídépítési ügyekben elért eredményeit. A miniszter habitusától meglehetősen idegen volt persze Libik gátlástalansága, ugyanakkor a fegyelmezett kommunista politikus számára is érdekes volt Szent-Györgyi Albert veje. Többször is beszéltek informálisan az apósról; a miniszter a családról, így Nellyről is érdeklődött ilyenkor. Az egyik társalgásuk során meg is kérdezte Gerő Libiktől, hogy van a felesége, amire György csak annyit mondott, ő is jól van, de egyébként már elváltak. „Megőrültek?"[28] – jött a visszafogott, szürke eminenciás Gerő reakciója.

Libik 1946 tavaszától Gerő Ernő megbízásából vett részt az „amerikai kölcsönbizottság" párizsi munkájában.[29] A hivatalosan a lírai „Amerikai Hadseregfelesleg Felvásárló Bizottság" névre hallgató grémium dolga az volt, hogy minél több amerikai árut, mozdonyt, teherautót, gépjárművet szerezzenek meg a magyar népgazdaság számára. A párizsi tárgyalások ele-

jén nem is tett jót Libik megítélésének, hogy Gerő bizalmi emberének tartotta a bizottság többi magyar munkatársa. Egy kiélezett helyzetben azonban kapóra jött a tapasztalt magyar diplomatáknak, hogy fiatalabb kollégájuknak közvetlen nexusa volt a miniszterrel. Libik vállalta ugyanis, hogy a gyors döntés érdekében – a hivatali munkaidő után – Párizsból telefonon a lakásán hívja fel főnökét. Gerő jóváhagyta az ügyet, így rugalmasan tudták továbbvinni az amerikaiakkal a tárgyalást a magyarok.

Nem sokkal később Gerő Ernő személyesen is Párizsba utazott a béketárgyalások aktuális fordulójára. Az egyik nap a fárasztó és lélekölő megbeszélések után Libik azt javasolta Gerőnek és közvetlen stábjának, hogy ha már Párizsban vannak, akkor legalább érezzék jól magukat, mi lenne, ha elmennének moziba megnézni az új Chaplin-filmet. Gerő nem állt ellen, a többiek pedig nem is mertek volna. A miniszter a film megtekintése után azt állapította meg, hogy az alkotás megfelelően illusztrálja a burzsoá társadalom hibáit. Libik a szovjet filmek témájával igyekezett némiképp huncutkodni, de Gerő elengedte a füle mellett gátlástalan beosztottja vicceskedő próbálkozását. Nem sokkal később viszont a miniszter leszidta Libiket, és szóvá tette, hogy értesülései szerint a főmérnök autójával száguldozik a párizsi utcákon, és versenypályának nézi a Champs Élysées sugárutat. „Én nagyra becsülöm a bátorságot, de mindig tudni kell, hogy miért kockáztat az ember. Amikor hivatalos megbízásban dolgozik, nem cél, hogy kitörje a nyakát"[30] – dorgálta beosztottját a miniszter. Libik azzal nyugtatta főnökét, hogy bízzon benne, vigyáz magára, mert jobban szeret síelni annál, mintsem hogy feleslegesen kockáztasson és megsérüljön. Gerő még annyit tett hozzá, hogy amikor 1922-ben a pártvezetés illegális pártmunkára visszaküldte Magyarországra, akkor neki is számolnia

kellett az életveszéllyel, de mindig tudnia kellett, miért éri meg kockáztatni, s neki akkor megérte.

Az „amerikai kölcsönbizottságban" végzett munkája mellett Libik műszaki tanulmányokat is folytatott Párizsban,[31] illetve szívesen vállalt sofőrködést a francia fővárosba érkezett magyarok számára. Az egyik alkalommal Sebes Gusztávot kellett szállítania. Az akkor a magyar labdarúgó válogatott mellett edzőként dolgozó szakember[32] – hiába élt korábban Franciaországban – nem ismerte kellőképpen Párizst, ezért jött számára jól a segítség. Libik ebben az időszakban, 1946 őszén egy, az amerikaiaktól szerzett dzsipet hajtott, ezzel a járművel vitte a későbbi legendás szövetségi kapitányt a város egyik részéből a másikba. Libik bevállalós vezetési stílusáról sokan tudtak volna már akkoriban is mesélni, a párizsi utcákon való száguldozások után Sebes is csatlakozhatott hozzájuk. A fociedző főleg akkor ijedt meg, amikor Libik az egyik Szajna-hídon bravúroskodott. Nem kötöttek életre szóló barátságot.

Az „Amerikai Hadseregfelesleg Felvásárló Bizottság" munkája sikeresen zárult. Budapestre visszatérve Gerő azonban raportra hívta Libiket. A miniszter szerint túlnyerték magukat, mert így majd azzal fogják a magyarországi újjáépítést támadni, hogy ennyi amerikai járművel könnyű eredményeket elérni. A főmérnök nem értette, miről beszél a kommunista főpolitikus, hiszen az amerikai kocsikra, teherautókra nagy szüksége volt a magyar gazdaságnak. Libik sértetten és dühösen távozott a miniszteri dolgozószobából, kapcsolata megromlott Gerővel. Nem sokkal később pedig otthagyta a közlekedési minisztériumot.

Libik Párizsban ismerkedett meg Kármán Tódor világhírű fizikussal, akit a hangsebességen felüli repülés atyjának tekintettek. Kármán a tanács-

köztársaság időszakában a műszaki felsőoktatás megújhodásán dolgozott, a fehérterror alatt viszont elhagyta az országot, majd Aachenban folytatta kutatói és oktatói munkáját. Kármánnak 1946-ban volt egy olyan szándéka, hogy egy rövidebb út keretében visszatérne Magyarországra. Erről az elképzeléséről a tekintélyes tudós beszélt Libiknek. A fiatal mérnök felvállalta az ügyet, és igyekezett Budapesten körbejárni, mi szükséges ahhoz, hogy a fizikus visszatérhessen a hazájába. Azt a tanácsot kapta, hogy ehhez személyesen Rákosi Mátyás jóváhagyása szükséges. Haraszti Sándor segített alkalmat találni arra, hogy Libik összefuthasson a kommunista pártvezérrel. Az Uránia moziban volt egy rendezvény, ahol Rákosi is megjelent. Haraszti elintézte, hogy György odaléphessen az MKP első emberéhez. Libik tőle szokatlan módon röviden összefoglalta Kármán ügyét, Rákosi zavartan pislogott[33], és csak ennyit mondott: rendben van, és a kézfogás után már ment is tovább. Libiknek feltűnt, hogy az alacsony politikusnak milyen erős a kézfogása. A Rákosi–Libik-találkozó nem változtatta meg a történelem menetét, és ráadásul magát az ügyet sem lendítette előre, mert mire megszületett a hivatalos magyarországi meghívás Kármánnak, addigra a fizikusnak más programja akadt, így a látogatás akkor nem valósult meg. Kármán néhány évvel később a NATO repülésügyi tanácsadójává vált. A budapesti út nem jött létre a negyvenes években, de Libik barátságba került a Kármán családdal, aminek a későbbiekben lett jelentősége.

A közlekedési minisztériumi munka után Libik eldöntötte, hogy kutatási területét, az alumínium anyagtanát érintő gyakorlati munkával szeretne foglalkozni. Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács nagyhatalmú titkára segítségével az ajkai alumíniumgyárban helyezkedett el.

Ajkai életszakasza előtt történt, hogy Libik György a nemzeti ellenállás tagjaként folytatott küzdelmei elismeréseként megkapta a Szabadság Rend ezüst fokozata kitüntetést. Az elismerés átvétele örkényi értelemben szürreálisra sikeredett. Az 1944-es embermentő végül nem valamelyik közjogi méltóságtól vagy politikai nagyságtól, hanem nagy nehezen – mindenféle protokolláris jelleg nélkül – egy titkárnőtől és egy beosztott tisztviselőtől kapta meg a plecsnit. Némi túlzással „hozzávágták" a kitüntetést, és utána mehetett mindenki a maga dolgára.

A kitüntetés „átvétele" alkalmából Libikék nagytétényi családi házában azért mégiscsak rendeztek egy ünnepi fogadást, tavaszi kerti partit. Az eseményen befolyásos közéleti szereplők is megjelentek. Ott volt a nemzeti ellenállás időszakában „Karcsi" néven megismert férfi, vagyis Losonczy Géza nemzetgyűlési képviselő, a Szabad Nép kommunista pártlap főmunkatársa,[34] Vásárhelyi Miklós újságíró, akivel még Párizsban barátkozott össze Libik (Vásárhelyi tudósított a párizsi béketárgyalás történéseiről[35]), a régi barát és szövetséges Major Tamás, a Nemzeti Színház igazgatója, a másik szövetséges Donáth Ferenc, a Földművelésügyi Minisztérium akkori államtitkára, az öreg mentor, Haraszti Sándor, a tájékoztatási államtitkár, Kállai Gyula („Gyufa") és „Bajusz", vagyis Péter Gábor, az Államvédelmi Osztály, a már akkor is hírhedt ÁVO vezetője. A névsor egyrészt tekintélyes egy sima kerti partihoz, másrészt a történelem későbbi alakulását tekintve meglehetősen bizarr.

Három-négy éven belül Péter Gábor pribékjei a békés kerti parti részvevői közül letartóztatták Harasztit, Kállait, Losonczyt és Donáthot. Az ötvenes évek elején a bebörtönzést csak Libik, Major és Vásárhelyi úszta meg. A kommunista diktatúra históriájának perverz fordulataként

– miután 1953 januárjában egy készülő cionista per érdekében Rákosi letartóztatta Péter Gábort – bő egy évig egyszerre ült a sztálinista Magyarország börtöneiben Donáth, Losonczy, Kállai, Haraszti és a kakukktojásként e névsorba kerülő „Bajusz", Péter Gábor.

Az 1956-os forradalom viharos napjait viszont Libik, Haraszti, Donáth és Vásárhelyi a Nagy Imre-csoport tagjaként élték meg. Eközben Major Kádár János közeli ismerőseként, mondhatni barátjaként (1955-től kerültek közel egymáshoz) rettegi át ezt az időszakot. A színházigazgató már a kádári Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának (MSZMP KB) tagja, amikor egykori barátjához és harcostársához, a tüdőgyulladásban szenvedő Losonczy Gézához nem engedtek orvost, és 1957. december 21-én hagyták meghalni. S azt se feledjük, hogy Kállai Gyula az MSZMP döntéshozó testületének, a Politikai Bizottságnak a tagja azokban az időkben, amikor Donáthot, Harasztit és Vásárhelyit a Nagy Imre-perben súlyos börtönbüntetésre ítélik.

Major Tamás befolyásos kommunista kultúrpolitikusként soha senki érdekében nem emelt szót; tétlenül figyelte egykori ellenállásbeli társai sorsát. Tudjuk, Major számára a kommunista párt és mozgalom mindenkori érdeke számított csak – amint arra már 1944-ben is láthattunk példát az angol ejtőernyősök ügyében. Libik György egészen más karakter volt; neki önnön igazságérzete határozta meg a cselekedeteit. Nem véletlen, hogy a két egykori harcostárs 1947 után eltávolodott egymástól, nem meglepő módon Libik jellemgyengének tartotta Majort. 1965-ben egyszer véletlenül egy repülőgépen utazott a színész és az akkor már Svédországban élő Libik.[36] Nem tudjuk, miről beszélgethettek. Csak az utazás tényét ismerjük, illetve azt az információt,

hogy 1985-ben a nagybeteg Major Tamásnál még tett egy utolsó látogatást az egykori barát.[37]

Visszatérve arra a bizonyos 1947. évi tavaszi kertipartira: a barátok, elvtársak viccelődtek, ugratták egymást. Major és Kállai már akkor sem szerette a párt nézőpontjától eltérő humoreszkeket, és csak fészkelődtek, amikor főleg Vásárhelyi és Libik megeresztett egy-egy kevésbé pártszerű poént. A leglelkesebb közönség ilyenkor persze az antikommunista alapbeállítottságú öreg Libik, Albert volt. Péter Gábor viszont csak csendesen mosolygott a bajusza alatt. A parti jól telt, kiváló ételekkel és finom borokkal. Péter Gábor a maga csendes módján közvetetten megköszönte a házigazda és kitüntetett Libiknek, hogy 1944-ben kimentette őt a Váci úton a közelgő razzia elől. A barátok jókedéllyel nosztalgiáztak, aktuálpolitikáról nem beszéltek túl sokat, de mindannyian bizakodtak az új Magyarország megerősödésében. A kerti parti végén „Libásnak" eszébe jutott Szent-Györgyi és egykori felesége, Nelly. Kavarogtak a fejében a Nobel-díjas tudós által hosszú hónapokkal korábban elmondott szörnyűségek a készülő kommunista diktatúráról. Libik abban a pillanatban a nagytétényi ház udvarán úgy érezte, neki volt igaza, és ő döntött jól, amikor a Magyarországon maradás mellett határozott.[38] Azon töprengett, hogy nem lehet semmi baj, hiszen itt vannak a közelében a formálódó demokrácia reprezentánsai, akik okosak, intelligensek, szeretik őt, és szenvedélyesen egy élhetőbb Magyarországot szeretnének építeni.

Az álomból az ébredés néhány hónap múlva rendkívül keservesnek és fájdalmasnak bizonyult. 1947. szeptember 2-án Karig Sára, Libik embermentő társa, szövetségese, Nelly barátnője, a nemzeti ellenállás angyala

eltűnt.[39] Először semmit nem lehetett tudni, de utána kezdett kibontakozni a kép, hogy letartóztatták. Libik György értetlenül állt a történések előtt. Úgy gondolta, hogy Karig soha semmi olyat nem követne el, amiért egy demokráciában őrizetbe vehetik.

Karig Sára az 1947. augusztus 31-i voksoláson a budapesti szociáldemokraták választási bizottsági delegáltja volt a II. kerületben. A mindig becsületes és őszinte Karig érzékelte, hogy választási csalás történik az úgynevezett kékcédulákkal. Az akciót országosan az MKP szervezte meg – a kékcédulák birtokában bárki bárhol szavazhatott. A kommunista pártvezetés az aktivistáiknak tízezerszámra osztogatta a kékszínű választási iratokat, így becslések szerint legalább 70 ezer hamis szavazat kerülhetett az MKP voksaihoz.[40]

Karig, miután látta, hogy a kékcédulákkal manipuláció zajlik, a hatályos választási jogszabályok szerint azonnal intézkedett. A II. kerületi választási központ vezetőjeként eljárt az ügyben, hogy a kékcédulákkal több helyen szavazókat vegyék őrizetbe, hiszen bűncselekményt követtek el. Karig a II. kerületben többször szavazókról nyilvántartást is készített. Mivel az egész kékcédulás akció a kommunista párt érdekében történt, ezért a Rajk László belügyminiszter irányította rendőrség a választási csalást elkövető letartóztatottakat azonnal szabadon engedte. Sára nem tudott az országos kommunista akcióról. Azért cselekedett így, azért buktatta le a választási csalást elkövetőket, mert demokrata és törvénytisztelő ember volt, aki hitt az új magyar demokráciában.

Karig Sára letartóztatása, majd későbbi elrablása mögött valójában a következő állt: a kommunisták nem akarták, hogy a választási csalásuknak szabadlábon maradjon egy potens, komoly ellenálló múlttal ren-

delkező, nemzetközi kapcsolatrendszerrel bíró szemtanúja. Ezért kellett úgymond kivonni a forgalomból a szociáldemokrata választási delegáltat.

Letartóztatása után Karigot a szovjet megszállás alatt lévő Baden bei Wienbe vitték, végül pedig a vorkutai lágerbe. A második világháborús embermentés hőse 1953-ban kerülhetett vissza Magyarországra.

„Körülbelül azzal jelentettek fel, hogy Mata Hari vagyok. Nem azzal jelentettek fel, hogy kék cédula vagy ilyesmi, hanem kimondottan azzal, hogy jelenlétem és emberi magatartásom zavarja a szocializmus fejlődését vagy kialakulását. Valami ilyesféle volt ellenem a vád"[41] – emlékezett életútinterjújában Karig Sára.

Karig eltűnése után többen is a segítségére igyekeztek. Sikertelenül. A szociáldemokrata Böhm Vilmos személyesen Rákosi Mátyáshoz fordult.[42] A kommunista pártfőtitkár látszólag azonnal intézkedett, telefonon felhívta Rajk Lászlót, aki arról adott tájékoztatást, hogy nem tudnak semmit Karig Sáráról. A „nem tudunk semmit" lehetett a stratégiai hazugság a kommunisták részéről, mert hasonló választ kapott Libik György is, amikor a lakásán kereste meg „Bajuszt". Péter Gábor arról beszélt egykori megmentőjének, hogy még csak hasonló esetről sem hallott.[43] Libik sokat látott harcos volt már 1947-ben, így az ÁVO vezetőjének egyetlen szavát sem hitte el. Nem akarta elfogadni, hogy ez a valóság, és nem egy rémálomban van éppen. Hiába veszett össze Gerő Ernővel, úgy gondolta, ő talán még segíthet, de a közlekedési miniszter nem fogadta. Nem tudott bejutni Rajk Lászlóhoz sem. Major Tamás megrendültnek tűnt, de nem állt bele az ügybe, nem segített. György minden igyekezete hiábavalónak bizonyult. Eközben egyre gyakrabban hallotta a fű alatt terjedő információt, miszerint Karigot a szovjetek rabolták el, és ők tartják fog-

va. Apjának, Libik Albertnek egy borbély – aki az ÁVO embereit is borotválta – mondta, hogy Karig Sára az oroszoknál van.[44]

„Miféle ország lehet ez, ahol ez így folyhat, és miféle hatalom lehet a szovjet, amitől annyit reméltünk, amely ezt eltűri, vagy éppen támogatja?"[45] – tette fel a kérdést magának Libik György. Választ nem tudott adni, de Karig elrablása volt az a pont, amikor valami elszakadt benne. Nem lépett ki a kommunista pártból, nem fordult még szembe a formálódó kommunista diktatúrával, de ekkor lépett rá arra az útra, ami majd 1956-ban Nagy Imre köréhez, illetve a svédországi emigrációba és az antikommunista meggyőződéshez vezeti.

Hetekkel Karig elrablása után, amikor Libik már azt érzékelte, hogy egyetlen bátor ember sincs az országban, egyetlen olyan bátor ember sincs, mint amilyen Karig Sára, akkor jutott eszébe, hogy mégis egykori apósának lett igaza. „Nem fért tehát kétség többé ahhoz, hogy amit Szent-Györgyi mondott elutazása előtt, az igaz, és itt sok jót már nem várhatunk" – így érzett az egykori vej 1947 őszén. Tudjuk, utána még kilenc esztendőt Magyarországon töltött. Az 1948-as téli játékokon olimpikonként képviselte az országot, a St. Moritz-i olimpia után viszont egészen 1956 tavaszáig nem utazhatott nyugatra, nem kapott útlevelet. A '48-as olimpián megsérült, Innsbruckban meg kellett műteni a lábát. Ekkor elgondolkodott rajta, hogy nem tér vissza Magyarországra. Több sporttársa – többek között a legendás Szikla – megmondták neki, hogy ők nyugaton akarnak maradni. Libik erre csak annyit válaszolt, hogy „az élet elől nem lehet elutazni".[46] Libik György úgy érezte ekkor, még mindig van dolga Magyarországon.

1947. május elsejétől hivatalosan az ajkai alumíniumgyár fejlesztőmérnökeként dolgozott.[47] Az üzem gazdasági értelemben stratégiai jelentőségű volt, ezért a szovjetek közvetlen felügyelete alatt állt. Formailag a céget egy orosz igazgató vezette.

Libik mérnök viszonylag népszerű volt a kétkezi dolgozók között, erre utal, hogy a vagány férfit főbizalminak választották meg. György ebből merítve igyekezett is a munkások érdekeit képviselni – akár a szovjet igazgatóval és a helyi kommunista káderekkel szemben is. Fellépett például a dolgozók kötelező túlóráztatása ellen. Egy ÁVH-s dokumentum szerint megválasztott érdekképviselőként – az üzemvezetés szempontjából – „lehetetlen" munkabéreket követelt a kétkezi munkásoknak.[48]

A fejlesztések és az újítások iránt elkötelezett ambiciózus mérnökként egyre inkább úgy érezte, hogy a gyárat a szovjetek és az őket kiszolgáló apparatcsikok feudális módon irányítják. A helyi kommunista pártvezetés egyszerű szélhámosnak akarta beállítani Libiket. Ez a lejárató suttogó propaganda termékeny talajra hullhatott, hiszen Libik a tőle már megszokott életstílust élte Ajkán is: száguldozott a motorjával a városban, autós versenyeken vett részt, és néha nyert is. Az ebédlőben kancsóból itta a vizet; az egyik alkalommal az asztalra kihelyezett kommunista szórólapra utalva csak ennyit mondott: „hadd olvassanak a marhák".[49] Mindezt szintén egy államvédelmi forrásból tudhatjuk.

Mérnökként kötetlen volt a munkaideje. Minden héten legalább egy alkalommal visszautazott Budapestre. Általában heti három napot töltött Ajkán. Ennyi idő is elegendő volt ahhoz, hogy egyre kritikusabb legyen azzal, amit a gyárban, az üzem irányításában látott. Elismerte a szakmunkások és a mérnökök munkáját, de az összműködés egyre jobban a klasz-

szikus gyarmati módszerekre emlékeztette. Egyik budapesti tartózkodása alatt váratlanul berontott Berei Andorhoz, az Országos Tervhivatal főtitkárához és tájékoztatni próbálta az ajkai viszonyokról, de nem meglepő módon különösebb hatást nem ért el. Gerő Ernőnek levelet írt az ügyben, az akkor a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) főtitkári irodáját vezető Donáth Ferencen keresztül a legszűkebb pártvezetést is informálni igyekezett arról, hogy valami nem működik jól Ajkán. Ezzel a fajta aktivitással Libik azt érte el, hogy a szovjet igazgató értesült a kavarásairól, és azonnal kirúgta. A gyárba sem engedték be a döntés másnapján a mérnököt. 1948 decemberében történt mindez, s az akkorra már lebontott magyar jogállam egyik utolsó rezdüléseként az üzemvezetés arra kényszerült, hogy visszavonja Libik György eltávolítását – amiatt, hogy a mérnök érdekképviseleti főbizalmi volt. Ez csak formalitás vagy másként megközelítve színjáték lehetett persze, mert az alku részeként Libik még aznap be kellett hogy nyújtsa a felmondását.

Libik György az ajkai gyár mérnökeként, – Bódy Zsombor kifejezésével élve – az „alumínium ágazat technokratájaként"[50] tudott fellépni, mert megvolt a szakmai hozzáértése, rendelkezett politikai kapcsolatrendszerrel, és a kommunista frazeológia nyelvezetéhez igazodva volt képes megfogalmazni a maga szempontjait.

9.

VARÁZSLATOK A RAJK-ÜGY ÁRNYÉKÁBAN

Ajkán Libik György összebarátkozott két tehetséges fiatal mérnökkel, Tímár Vilmossal és Fodor Györggyel. Még akkor is tartották a kapcsolatot, amikor Libik már nem dolgozott az alumíniumgyárban. A mauthauseni haláltábort túlélő, családját elvesztő Fodor érzelmileg különösen kötődött a nemzeti ellenállás egykori részvevőjéhez.[1]

A három nagyjából egyidős férfi közös nyelvet beszélt: a műszaki szakemberek nyelvét. Mindhárman hittek abban, hogy a bauxittermelés és az alumíniumgyártás a magyar gazdaság modernizációjának egyik fontos eszköze. Az ajkai mindennapok során a munkaidőn kívül is összejártak. Az akkor még gyermektelen Libik szívesen játszott Tímár Vilmos három kicsi gyerekével.

Libik György már Budapesten a Szalay utcában élt, amikor 1949 kora nyarán reggel felcsengették álmából. Az ajtóban Tímár Vilmos síró felesége állt. Az asszony arról tájékoztatta férje egykori kollégáját, hogy Vilmost és Fodor Györgyöt a politikai rendőrség letartóztatta.

Tímár egyik gyermeke, az akkor kétéves Péter később arról számolt be, hogy a családi legendárium szerint, amikor édesapját őrizetbe vették, akkor még nem tudott arról, hogy Rajk László korábbi belügyminisztert letartóztatták, hanem a fogva tartásának helyszínén látta, hogy az udvaron viszik éppen az ismert politikust.[2]

A Tímár–Fodor-eset a Rajk-ügy árnyékában zajlott. A korabeli fagyos és fenyegető atmoszférát jellemzi, hogy az ajkai alumíniumgyár szovjet igazgatója azt kezdte terjeszteni: Libik György a Rajk-körhöz tartozik.[3]

Vilmost egy éjszaka folyamán fogták el. A család egy ideig még abban bízott, hogy csak valami félreértésről lehet szó. Mikorra egyértelművé vált, hogy az őrizetbevétel nem véletlenül történt, akkor a háromgyerekes asszony elhatározta, hogy Ajkáról felutazik és megkeresi a férj barátját, Libik Györgyöt, mert tisztában volt vele, hogy az egykori ajkai kollégában „van kurázsi".[4]

Libik azonnal szervezni kezdte az új típusú embermentést. Először Alexits Györgyhöz, a volt közoktatási államtitkárhoz fordult, aki a történések idején a Magyar Tudományos Tanács főtitkára volt. Alexits befolyása nem bizonyult elegendőnek. Major Tamás ebben az ügyben sem tudott segíteni, de Libik azért megkérdezte tőle a Rajk-ügy kapcsán: miként lehet az, hogy Rajk László bátor társuk volt az ellenállás idején, és most meg kiderül róla, hogy imperialista áruló. Major úgy tett, mint aki nem hallja, mit mond „Liba".[5] Hasonló érzése lehetett Libiknek, mint Karig Sára ügyében. Tehetetlennek érezte magát.

A vakvéletlen és a férfitől nem idegen vakmerő bátorság elegye vitte a megoldás irányába Tímárék ügyét. Libik a mai Szilágyi Erzsébet fasoron motorozott, amikor észrevette, hogy az általa megelőzött fekete kocsiban Péter Gábor ül. „Hirtelen elhatározással az autó elé vágtam, és lassításra, majd megállásra kényszerítettem, minek következtében az előtte haladó hasonló kocsi, melyben testőrei lehettek, szintén hirtelen fékezett"[6] – idézte fel az akciófilmekbe illő jelenetet György.

A felfegyverzett ávósok kiugráltak a másik autóból, és a géppisztolyosok közrevették Libiket.[7] A politikai rendőrség nagyhatalmú vezetője addigra már élet és halál ura volt az országban. „Bajusz" színtelen hangon csak annyit mondott: „Mit akarsz, mit állítasz itt meg az utcán?"[8] Végül abban maradtak, hogy „Liba" kövesse a kocsit, és Péter Gábor lakásánál tudnak szót váltani. A helyszínen Libik vázolta az ügyet, az államvédelmi altábornagy azt ígérte, hogy utánanéz az esetnek. A két férfi abban maradt, hogy Libik Gerő Ernőt is tájékoztatja a történésekről.[9] Ezt követően személyesen találkozott egykori főnök és beosztott; az ügyet magát egy kétoldalas feljegyzésben írta le Libik György Gerőnek. Mindezen erőfeszítések ellenére nem történt semmi, a két mérnök továbbra is börtönben maradt. Közben kiderült, hogy a hivatalos vád Tímárral és Fodorral szemben az, hogy túl sok import lúg fogyasztására adtak utasítást. Libiket megdöbbentette a látvány, amikor a bírósági meghallgatáskor megpillantotta egykori kollégáit. „Két barátomra alig ismertem rá. Halottsápadtan a börtönlevegőtől: gyűrött ruhában és vasra verve jelentek meg"[10] – olvashatjuk Libik György visszaemlékezésében.

A Magyar Tudományos Tanács egyik kollégiumi ülése után Gerő Ernő kifelé menet mogorván odaszólt Libiknek, hogy „Na, kiengedtük a barát-

tait".[11] Gerő ebben az esetben igazat mondott. Tímár és Libik hosszú hónapok után valóban elhagyhatták a börtönt.

„Voltam olyan szerencsés, hogy kétévesen még nem fogtam fel, mikor éjszaka elvitte apámat az ÁVH.[12] Persze a lakásból azonnal kidobták anyámat a három gyerekkel, de kétévesen az is móka, hogy négyen a nagymamámék konyhája kövén alszunk egy matracon összebújva, míg aztán egy varázslat következtében fél év múlva apám kiszabadult. A varázslót történetesen Libik Györgynek hívták"[13] – írta az eset után közel hatvan évvel Tímár Vilmos fia, Péter.

A Tímár Péter fotográfus által használt metafora markánsan adja vissza a válságos hónapok történetét: Libik György – mint egyfajta hivatásos embermentő – valóban varázsló volt. A Tímár család után a későbbiekben is még többen megtapasztalhatták a libiki varázslatot.

Libik György életútinterjújában úgy fogalmazott, hogy a nemzeti ellenállásban és az újjáépítés időszakában elért eredményei miatt „nem feküdt rosszul" a hatalom bizonyos erős embereinél, és az ekképpen felhalmozott kapcsolati tőkét arra használta a szovjetizált Magyarországon, hogy mentse az embereket; hozzátette, olyan is előfordult, hogy éppen a saját irháját kellett mentenie.[14]

Az egyik legszomorúbb történetben családilag is érintett volt. Olyan híreket kapott, hogy az 1951. nyári budapesti kitelepítési akciósorozat részeként[15] egykori felesége, Szent-Györgyi Nelly nagyszüleit is deportálták és kényszerlakhelyre vitték. Libiket elemi szinten háborította fel az idős emberek meghurcolása. Az első gondolata az volt, hogy ilyet már látott: amikor megtört polgároknak órák alatt kellett összeszedniük a holmijaikat, hogy egy bőröndben ismeretlen helyre vigyék el életük emlékeit.

György személyesen is ismerte a kitelepített házaspárt, szerette és tisztelte Nelly nagyszüleit.

Az egykori magyar teniszbajnok, Demény Károly a kitelepítéskor már betöltötte a 91. életévét, 1919 és 1928 között a Magyar Posta vezérigazgatójaként szolgált,[16] azt követően pedig sportügyi államtitkár is volt. Emiatt kerülhetett rá a kitelepítendők listájára 1951 májusában. A rendelet szerint ugyanis a Horthy-korszak még élő államtitkárait el kellett távolítani budapesti lakhelyeikről.

A bajnokok – az idős teniszcsillag és a fiatal síbajnok – egymás között fél szavakból is értették a másikat, így amint Libik értesült a Demény házaspár kitelepítéséről, azonnal intézkedett. Felhívta telefonon egykori védencét, akit 1944-ben vitt búvóhelyére. Már korábban volt szó Beér Jánosról, aki jogászként, a Belügyminisztérium (BM) vezető tanácsadójaként a kitelepítések egyik szellemi irányítója volt.[17] A kínos telefonbeszélgetés során Libik György a következőket kérdezte Beértől: „Tud-e az öregúr kitelepítéséről, és valóban azt hiszi-e, hogy az ilyesmi használ az állam érdekeinek?"[18] A jogász zavartan válaszolta, hogy az akciót rohammunkában kellett elvégezni. Erre Libik azt válaszolt, hogy ilyen nincs, ez nem lehet rohammunka kérdése, mikor idős emberekről van szó, akik senkinek sem ártottak. Beér megígérte, hogy intézkedik. Valóban így is tett. Deményék nem sokkal később visszatérhettek a Városmajor utcában lévő lakásukba, de a tortúra megviselte Demény Károly egészségét, és 1952. február 24-én elhunyt.[19] Libik úgy élte meg, hogy Nelly nagyapjának a rákosista diktatúra miatt kellett meghalnia.

A világhírű fizikus Kármán Tódor öccsét, Miklóst szintén kitelepítették. Libik György ebben az esetben is gyors embermentésbe kezdett. Az illetékeseket megkeresve érvelése arról szólt, elfogadható-e, hogy ezt az embert

már másodjára deportálják, hiszen 1944-ben is elvitték. Hamarosan Kármán Miklóst is visszahozták.[20]

Más típusú embermentés volt Asbóth Oszkár esete. Asbóth a helikopter feltalálójaként vált híressé, de nem rendelkezett mérnöki diplomával, autodidakta módon szerezte meg a tudását. Huszonegy esztendős iparosként arra kapott engedélyt, hogy repülőgép-légcsavarokat fejlesszen, gyártson. Az Asbóth-helikopterek a harmincas években leginkább az angolok érdeklődését keltették fel.[21] A második világháború után a tervező visszatért Magyarországra, de mivel nem volt diplomája, ezért hivatalosan nem tudták foglalkoztatni a szocialista Magyarországon. Libik pénzt is adott a nélkülöző autodidakta tudósnak, illetve abban is segédkezhetett, hogy végül az Újításokat Kivitelező Vállalat szakértőjeként dolgozhasson.[22]

Némiképp az előbbi esethez hasonlítható a következő történet is. Libik Györgyöt felháborította, hogy egy ismerősét, aki a Műszaki Egyetem építőmérnöki karán tudományos főmunkatársként dolgozott, az ötvenes évek elején politikai okok miatt eltávolították. Egy Libikről készült későbbi állambiztonsági jelentés szóvá tette, hogy a komoly kapcsolati hálóval rendelkező férfi képes volt „elhelyezni" az egyetemről kirúgott Fürst Sándort az MTA-nál. Az informátor azt is hozzátette, hogy Libik magánbeszélgetéseken azzal indokolta, hogy segít azoknak, akiket a párt részéről támadás ért, mert azok „eleve" rendes emberek, ha a hatalom részéről támadást kell, hogy elszenvedjenek.[23]

Hagyományos értelemben Libik György valószínűleg nem lehetett ideális munkavállaló; a rákosista Magyarország hatalmasságai pedig nyilvánvalóan nem voltak éppen klasszikus munkáltatók.

Amikor 1949 januárjától Libik elhelyezkedett a Magyar Tudományos Tanácsnál, akkor a magyar tudománypolitika éppen rendkívüli átalakulásban volt. A tudományos tanács elnöki pozícióját akkor még Libik régi ismerőse, Gerő Ernő töltötte be, ő pedig a tanács kutatómérnökeként dogozott.

A Magyar Tudományos Tanács és a Magyar Tudományos Akadémia összeolvasztásával létrejött új Akadémia 1949. november 29-én tartotta első ülését, ahol Libik másik régi ismerősét, Rusznyák Istvánt választották a tudóstestület elnökévé. Mint ismeretes, Rusznyákot és családját Szent-Györgyi Albert és Libik György mentették meg 1944-ben, de Libik és Rusznyák személyes viszonya elmérgesedett Szent-Györgyi emigrációja után. Libik beosztottként nem számíthatott szövetségesként sztálinista főnökére. Ennek ellenére a még mindig fiatal mérnök nyughatatlanul folytatta szélmalomharcát az MTA Műszaki Tudományos Osztályán. Libik és barátja, Erdős Tamás már az átalakulás fázisában berzenkedett attól, hogy az MTA-nak külön káderosztálya legyen, amely a kommunista diktatúra helyi kontroll- és nyomásgyakorló szerve volt, tele az államvédelemhez személyileg is bekötött pártemberrel. Az ország technológiai fejlesztéséért küzdő Libikék ezért is vívták harcaikat az elnyomó hatalmat szimbolizáló „káderesek" ellen.[24] A másik „fél" kispolgári viselkedéssel vádolta az Erdős–Libik párost; utóbbira vonatkozóan pedig a férfi „elméleti fejletlenségéről" szóltak az ötvenes években nem veszélytelen intrikák.[25]

Libik legvérmesebb ellensége az MTA-s időszakban Magisztrák Károly, a személyzeti osztály munkatársa volt, akiről Libikék azt feltételezték, hogy „be van kötve" az államvédelemhez. Magisztrák irányításával zajlott Libik megfigyelése is.[26] Az egyébként nem haragtartó Libik a „sze-

mélyzetisnek" soha nem bocsájtott meg; az 1956-ban bajba kerülő Magisztrák – nem meglepő módon – nem számíthatott méltányos hozzáállásra az akkor a Nagy Imre-körhöz tartozó férfi részéről, de erről majd még később szót ejtünk.

Horváth Mártont Libik az ellenállás időszakából ismerte. Horváth 1950-ben az MDP Politikai Bizottságának (PB) tagjaként és a párt agitációs- és propagandaosztályának vezetőjeként befolyással volt a Magyar Tudományos Akadémia ügyeire is.[27] Libik megkereste panaszaival Horváthot, aki azonban visszautasította az ügybuzgó mérnök felvetéseit. Sőt, nem sokkal később pártfegyelmi indult Libikkel szemben. Mai szemmel már kifejezetten vicces, hogy mi miatt indult az eljárás a szabadszájú férfit érintően, de 1950-ben egy ilyen történet miatt akár sokéves börtön is járhatott volna. Libiket viszont régi érdemei és kapcsolati tőkéje szinte megmagyarázhatatlan módon óvta meg a nagyobb bajoktól – még a kommunista diktatúra legkegyetlenebb időszakában is. Azt mondhatjuk, hogy egyfajta láthatatlan védőháló mentette meg rendre a gátlástalan „Libást".

Miről szólt az eljárás? Libik az MTA Káderosztályának felszólítása ellenére sem volt hajlandó megjelenni az 1950. április 4-i emlékünnepségen. A rákosista pártállam akkor ünnepelte az ország „felszabadulásának" ötödik évfordulóját, s nagyszabású rendezvényeket szerveztek az MDP irányításával. Önmagában, hogy valaki megtagadja az ünnepségen való részvételt, már az főbenjáró bűnnek számított, de Libik annyiban még meg is toldotta a bűnlajstromot, hogy egy akadémiai megbeszélésen a dermedt kollégák előtt „körmenetnek" nevezte a rendezvényt. A jelenlévők – Libik elmondása szerint – annyira meglepődtek, mintha valaki *Playboy*t osztogatna a Bazilikában.[28]

A balhé (és persze Libik korábbi akadémiai hivatali küzdelmeinek) az lett a következménye, hogy 1950. július 11-én kirúgták a Magyar Tudományos Akadémiáról.[29]

Néhány hónappal az esetet követően került a csepeli vasműbe, a Rákosi Mátyás Vas- és Fémművekbe, ahol anyagvizsgálatokkal foglalkozott.[30] A Magyar Tudományos Akadémiáról való elbocsátása nem rázta meg különösebben; elhatározta, hogy a felszabaduló szabadidejében elvégzi a vitorlázórepülő-tanfolyamot.[31]

Csepelen Rákosi Mátyás testvére, Bíró Ferenc volt a főnöke. Az előzményeket és Libik stílusát ismerve némiképp meglepő, hogy a vezérigazgatóval konfliktusmentes volt a kapcsolata, ahogy később emlékezett rá: Bíró „korrektül" viselkedett a munkatársakkal.[32] Kétségtelen, hogy sokáig nem dolgoztak együtt, hiszen Libik nem sokkal később már az 1869-ben alapított Újlaki Téglagyár üzemmérnöke lett, Bírót pedig kohó- és gépipari miniszterhelyettessé nevezték ki. A téglagyárban kiváló szakmai munkát végzett Libik, még sztahanovista kitüntetést is kapott az ottani erőfeszítéseiért.

10.

SIKAMLÓS PÁLYÁK

A téglagyári üzemmérnökösködés időszakában történt Libik Györggyel a Rákosi-korszakbéli legnagyobb balhéja. Tényleg csodaszámba ment, hogy ezt az ügyet (is) megúszta.

1951 októberében szervezték meg a magyar téli sportolók tatai edzőtáborát. A síválogatott tagjaként részt vett a felkészülésen Libik is. A tábori körülmények sem tetszettek a tapasztalt síelőnek, az pedig kifejezetten idegesítette, hogy a sísportot lenézték a hivatalosságok, és valamifajta burzsoá sportnak tekintették. Ezt a hozzáállást a nem éppen nyugalmáról híres Libik egy ideig tűrte, de utána beolvasott a sportvezetőknek.[1]

Az igazi balhé azonban még csak ezt követően robbant ki. A sportembereknek primitív sztálinista politikai szemináriumokat is meg kellett hallgatniuk, ami nem javította az egyébként is elég paprikás hangulatot. Ezt még csak tetézte, hogy a táborvezetés kiadta az utasítást, hogy a sportolóknak minden reggel be kell vetniük az ágyukat, és azt ellenőrzik az il-

letékesek. Sokak számára felháborító volt, hogy a téli olimpiára készülő sportemberekkel szemben olyan a bánásmód, mintha egy úttörőtáborban lennének. Az egyik zászlófelvonásnál az edzőtábor rákosista vezetője kritizálni kezdte Libik táborbéli viselkedését. Ezen a sokszoros bajnok annyira felbosszantotta magát, hogy elindult a szónokló sportvezető irányába, és fenyegetően csak annyit mondott, hogy elege van a kioktatásokból. A Libik fellépésétől megriadt vezető hátrálni kezdett, és eközben megbotlott és elesett. A botorkáló férfit a síelő még meg is lökte.[2] Ellentmondásos információk vannak arról, hogy pontosan mi történt, de valószínűsíthető, hogy még egy pofon is elcsattant az edzőtábor-vezető arcán.[3] A sportolók kacagva fogadták az elöljáró megaláztatását. Az edzőtábor fegyelmi bizottsága azonnal hazaküldte a síbajnokot. Erre az egész sícsapat szolidaritásból szintén el akarta hagyni Tatát; ez a gesztus a nem túl érzelgős Libiket is megérintette, de szándékukról igyekezett őket lebeszélni.

Nyilvánvaló lehetett mindenki számára, hogy az ügynek további következményei lesznek még. Néhány nap múlva Libiket beidézték az Országos Testnevelési és Sportbizottság (OTSB) elé. A vád az volt a síelővel szemben, hogy az olimpiai edzőtáborban lázadást szított. A fegyelmi tanácsnak Sebes Gusztáv, az OTSB elnökhelyettese – akit még 1946-ban Párizsban fuvarozott Libik – is tagja volt. Sebes nem akart segíteni, mert maga is lázadásnak tekintette a Tatán történteket, ezért ő ugyancsak megszavazta, hogy örökre eltiltsák Libik Györgyöt a hivatalos sporttevékenységtől.

A korszak viszonyait ismerve az sem lenne meglepő, ha a következő lépés az adminisztratív eljárás lett volna Libikkel szemben. A sportügyeket felügyelő Farkas Mihály honvédelmi miniszter legszívesebben letartóztatta volna a sportolót,[4] de a számára lényegtelen sportágat, a síelést érintő ügyben végül Hegyi Gyula államtitkárra hagyta a megoldáskeresést. A nagyfokú veszélyt a rendbontó sportoló is érezhette, ezért – ahogy arról maga is beszélt – azokban a napokban „saját irhája" védelmében kellett mozgósítania kiterjedt kapcsolatrendszerét.

A régi ismerősét, Szirmai Istvánt lakásán kereste fel; a Magyar Rádió akkori elnöke pedig segített korábbi szegedi munkatársának, és azt javasolta, írjon egy levelet a Szegeden megismert Nagy Imrének, az MDP adminisztratív osztályvezetőjének.[5] Az eltiltott sportoló a dokumentumban összefoglalta a történéseket, és egyúttal önkritikát gyakorolt.

A pártközpont Hegyi Gyulára bízta az ügyet, ami alapvetően az elkussolást jelentette. A magyar sportvezetés végül szemet hunyt Libik fegyelmezetlensége fölött. Néhány hónappal később a síelő visszakapta versenyengedélyét, de az 1952-es oslói téli olimpián nem vehetett részt.

A sport és a sí meghatározó maradt számára a szürreális rákosista időkben is. Egyébként is fontos identitáserősítő elem volt Libiknek a sporthoz való kötődés, de a kommunista diktatúra fojtogató légkörében a testedzés világa lelki értelemben egyfajta menekülést jelentett neki. „Túlzottan sokat foglalkozik hivatalos idő alatt saját ügyeivel és főleg sport-ügyekkel"[6] – olvasható egy Libikről szóló jelentésben. Valószínűleg ártó szándékkal fogalmazott így a forrás a síbajnokról, de feltételezhető, hogy pontosan írta le a valóságot: Libik György számára a sport energiát és mentális erőt adott. Jó példa erre, hogy valamikor az ötvenes években összefutott a legendás labdarúgóval, Puskás Ferenccel, aki azt kérdezte tőle, mennyi pénzért lenne hajlandó lesiklani a meredek sípályáról, erre a síelő annyit mondott: még fizetne is érte, hogy megtehes-

se. Puskás a tőle szokásos huncutsággal reagált: ő még ötezer forintért se lenne hajlandó abból a magasból leugrani. (A párbeszéd időszakában 1 kiló kenyér 3 forintba került.)

1953-tól egykori kollégiumi ismerőse, Kökény Mihály építőanyagipari miniszterhelyettes saját tárcájához invitálta Libik Györgyöt, így a mérnök a minisztérium kutatási és fejlesztési csoportjához került. Kökénnyel jó munkakapcsolatot alakított ki, ezért a miniszterhelyettes, mikor bajba került 1956 októberében, számíthatott Libik segítségére.

Libik-balhé azért a minisztériumi időszakban is akadt. Igaz, amikor a következő ügye zajlott, már túl volt 1953 vízválasztó nyarán, Nagy Imre lett a miniszterelnök, és kezdetét vette az új szakasz politikája. A szabadszájú Libik egy minisztériumi pártaktíván az akkor befolyásos – az eseményen jelen lévő – Vég Bélát, az MDP Központi Vezetőségi (KV) titkárát egy nem túl elegáns nyelvi játék részeként „végbélnek" titulálta,[7] és mindemellett metsző élességgel kérdezte fel a fiatal kommunista politikust, hogy hova lettek az egykori ellenállásbéli harcostársaik, kivégezték, vagy „csak" bebörtönözték őket? Válasz nem érkezett. Ne feledjük, hogy ekkoriban még börtönben ült Libik régi küzdőtársa és barátja, Donáth Ferenc és Haraszti Sándor is, aki emberileg talán a legközelebb állt az egykori illegális kommunisták közül Libikhez.

A nyilvános beszólás és kérdés miatt pártfegyelmi indult Libik Györgygyel szemben a Központi Ellenőrző Bizottság előtt. Ha a Vég Béla-ügy nem lett volna elég, az államvédelem lehallgatta Libik egyik telefonbeszélgetését, amelyben hősünk „egy nagy szarnak" nevezte Farkas Mihályt, az MDP KV másik titkárát. Libik csalafinta védekezést talált ki. Azt állította, hogy nem az egykori honvédelmi miniszterről beszélt ilyen

tónusban, hanem műegyetemi évfolyamtársáról, Farkas Mihály mérnökről. A taktika lényege az volt, hogy a fegyelmi eljárás alatt álló párttag felszólította a vizsgálatot lefolytató bizottságot, hogy ott helyben hívják fel a mérnököt, és kérdezzék meg, hogy személyesen nevezte-e Libik György őt „nagy szarnak" – a beépített Farkas készségesen vett részt a játékban, és megerősítette, hogy állt már vitában Libikkel, és ez bizony egykori egyetemistatársa szavajárása vele szemben.[8] A Nagy Imre-féle változások időszakában végül a vázolt Libik-ügyek elültek.

Az újabb konfliktust az jelentette, amikor az 1955-ös kandidátusi vizsgái során megtagadta, hogy marxizmus-leninizmusból is szigorlatozzon, merthogy az nem szakmai tárgy. Emiatt hiába sikerült Libik többi vizsgája, a kandidátusi fokozatot sosem szerezte meg.[9]

Az állambiztonság célkeresztjébe Libik érdemben csak 1956. decemberi emigrációja után került, de 1957-es iratok alapján megállapíthatjuk: már korábban is keletkeztek róla államvédelmi vetületű információk. Így tudhatták meg róla azt is, hogy 1953 után a jugoszláv gazdasági modell mellett „agitált".[10] Azon sem csodálkozhatunk, hogy a jelentések „rendkívül izgága" figurának írják le, aki szívesen furkálódik, és beszédstílusa „gátlástalan".[11] Egy informátor pedig így jellemezte: „Nagyon jópofa, ragyogó összeköttetésekkel, de komolyan nem lehet venni."[12]

Egy Libikkel jó, személyes ismeretségben álló beépített ember jelentette, hogy az ötvenes években György lakásán látta élete „egyetlen német nyelvű Trockij könyvét".[13] Ezzel az apró információval betekintést nyerhetünk abba is, hogy milyen lehetett Libik könyvtára. Egy másik irat alapján megtudhatjuk, hogy György ekkoriban fényűző lakásban élt, ahol

„falnagyságú" olajfestményt is látott az ügynök. A lakótérben nem volt sok bútor, de azok „elsőrendűek" voltak.

Miután Libik György 1952-ben ismét megházasodott, feleségével, Glemba Máriával és 1955-ben született gyermekével az Érmelléki utca 6. szám alatti házban lakott.[14] A „Bajnok" nevű ügynök jelentette róla: van, amiben konspirál titkosan, majd utána 2 nap múlva „a legnyíltabban" beszél róla.

„Libik hiú, a vele való beszélgetés során dicsérni kell és az ellenvetéseket nagyon gondos személyi körülírásban kell csomagolni. Ha azonban ez megtörténik, akkor bármit lenyel. Nagyon leereszkedően, tapintatlanul tud bánni emberekkel"[15] – jellemezte egy állambiztonsági irat, ahol az ügynök azt is fejtegette, hogy Libik „szereti megjátszani a szürke eminenciást".[16]

Egy másik jelentés szerint 1953–1954-ben „kiállt Nagy Imre mellett"[17] és sürgette ismeretségi körében Nagy Imre gondolatainak megvitatását és minél szélesebb körben való terjesztését.

Szegedről jó emlékei voltak Libiknek Nagy Imréről, az 1951-es tatai balhéja „lecsendesítésében" is lehetett szerepe a kommunista politikusnak, így eleve szimpátiával fogadta Nagy kormányfői kinevezését. Az tovább növelte a miniszterelnök presztízsét Libik előtt, hogy személyesen neki tudta be barátai kiengedését a börtönből. 1954-ben szabadult Donáth Ferenc és Haraszti Sándor, utóbbi komoly egészségügyi problémákkal, amiben közrejátszhatott, hogy 1950-es bebörtönzése után két éven keresztül lebegtették Rákosiék a halálos ítélet végrehajtását, a siralomházban várta a kivégzését.[18] Szabadon engedése után még ágyban fekvő beteg volt, amikor Libik György meglátogatta. A beszélgetésükkor tudta meg Libik, hogy Haraszti egy cellában ült Kádár Jánossal, és beszélgetéseik során

felemlegették a nemzeti ellenállás egykori sofőrjét, Libiket is. „Mondtam a Jánosnak, hogy vajon mi lehet a Gyurival; áruló biztos nem lett, de lehet, hogy agyoncsapták, mert biztos nem tudta tartani a száját"[19] – idézte fel az esetet a lábadozó Haraszti, aki később, mint a Nagy Imre-csoport tagja „János" országlása idején ismét börtönbe került, három évet szabtak ki rá. A megpróbáltatások ellenére hosszú életet élt, 1982-ben hunyt el 84 esztendősen.

Libik György 1956 tavaszán ellenállásbéli szövetségese, Fischer József „Juszuf" lakásán ismerkedett meg a legendás szociáldemokrata politikussal, Kéthly Annával. A tekintélyt egyébként különösebben nem tisztelő Libikre egy egész életen át tartó mély benyomást tett a politikusnő nyugodt, kiegyensúlyozott beszédmódja, higgadt érvelése, aki a találkozón beszámolt börtönéveiről is.[20] György számára imponáló volt, hogy az asszony mindenféle indulat nélkül beszélt a megpróbáltatásairól; azt ugyanakkor nyilvánvalóvá tette, hogy Rákosiékkal semmiféle politikai együttműködés nem lehetséges az elmúlt években történtek miatt. Abban is egyetértettek, hogy a sztálinista hatalomgyakorlás mechanizmusa csakis a nácik stílusához hasonlítható. A beszélgetésen az is szóba került, hogy Libik közelgő ausztriai és olaszországi útja során milyen kisebb-nagyobb ügyeket tudna elintézni Kéthly számára: egy bécsi újságírónak kellett átadnia a politikusnő üzenetét, illetve el kellett hoznia egy kabátot Kéthly Anna számára – természetesen nem a ruhadarab volt a lényeges, hanem a bélésében elrejtett üzenet.[21] 1956 tavaszán a jelentős korkülönbség ellenére meghitt, politikai barátság alakult ki Libik György és Kéthly Anna között. Magázódtak, Libik pedig illedelmesen mindig Anna néninek szólí-

totta az asszonyt. A forradalom napjaiban is fontos szerepet játszott Kéthly életében Libik, majd a férfi svédországi emigrációjában forrásértékű politikai levelezést folytattak egymással. Megállapítható, hogy az „Anna nénivel"[22] kialakított kapcsolatnak köszönhetően az 1956 tavaszán még mindig MDP-tag Libik – aki világnézetileg párttagsága ellenére a közélet senkiföldjén mozogott már lényegében 1949 óta – új politikai otthonra talált. 1956 tavaszától Kéthly Anna (és nyilván Fischer József) hatására önmagát lélekben szociáldemokrataként azonosítja. Ennek a ténynek a nyilvános felvállalása már csak a svédországi emigrációban történhetett meg, de az már egy másik fejezet Libik György életében.

1956 tavaszán útlevelet kapott, amin önmaga is meglepődött. Ennek köszönhetően tudott ellátogatni Olaszországba és Ausztriába. Libik hivatalosan az Építőanyagipari Kutatóintézet megbízásából vett részt a Milánói Vásáron, ahová saját Fiat Topolinójával ment ki. Az olasz városba való kiutazása előtt találkozott régi íróismerősével, Déry Tiborral, aki arra kérte, hogy juttassa ki két kéziratát olasz kiadója számára.[23]

1956 nyarán Libik önfeledt lelkesedéssel vett részt a formálódó Petőfi-kör vitáin. Úgy érezte, hogy a szabad vita által a zsarnokságnak befellegzett. Személyesen is közreműködött a műszaki értelmiség számára szervezett vita előkésztésében. Ő javasolta, hogy a műszaki fejlesztésről szóló dispúta során Kiss Árpád mérnök, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság reformszellemű vezetője, Libik régi ismerőse és harcostársa – formálisan néhány hete a főnöke – legyen a téma előadója.[24]

Eközben már forrongott az ország. A Rajk-temetés után Libik – ahogy egy ügynöki jelentésből tudjuk – „azt a kijelentést tette, hogy az egész párt lejáratta magát, és új népfront-jellegű konstrukciót kell kialakítani".[25]

1956 szeptemberétől Libik Györgynek az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság lett a munkahelye. A testület hivatalosan a Minisztertanácshoz tartozott, így Libik dolgozószobája helyileg '56 őszén a parlamentben volt.[26] Ennek a ténynek óriási jelentősége lett október 23. után. A forradalom napjai alatt ugyanis Libik a parlamenti szobáját átadta a nemzeti ellenállás idején megismert barátjának, Losonczy Gézának, aki 1954. júliusi szabadulása után nem sokkal Nagy Imre egyik legközelebbi híve, munkatársa és szövetségese lett.[27]

Libik György végül Losonczy Gézán keresztül került 1956-ban a Nagy Imre-csoport közelébe. Nem politikai szereplőként lett az informális kör közvetett tagja. Mivel Libik autóvezetési tudására mindig lehetett támaszkodni, ebben az esetben is a sofőrködés volt a kiindulópont. 1956 nyarán Nagy Imre vonattal érkezett vissza a Balatonról a Déli pályaudvarra,[28] és mivel Losonczy nem volt biztos benne, hogy időben oda tud érni, ezért Libiket kérte meg, hogy kis Fiat Topolinójával vigye haza Nagy Imrét a Déliből az Orsó utcai házába. Nagy Imre már be is ült a kisméretű járműbe, amikor Losonczy mégis megérkezett a Magyar Nemzet BMW-jével, és átültette a volt és jövendőbeli miniszterelnököt az elegánsabb autóba.

1956. október 23. előtt néhány nappal Libik Pozsonyba utazott, annak örömére, hogy ismét használhatja az útlevelét. Abban a reményben, hogy egy kényelmes vásárlóútra indul a rég nem látott városba.

Libik György igazolványképe – dátum nélkül
(Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára)

11.

A MAGYAR PIMPERNEL NAGY IMRE KÖZELÉBEN

Libik György nem az a típus volt, aki magában tartotta érzéseit; nyíltan fogalmazott, nem titkolta, hogy gyűlöli Rákosi Mátyást. Azzal indokolta egy magánbeszélgetésben, hogy a pártvezetőnek nincs bocsánat, mert a diktátor becsületes, rendes embereket „küldött a sírba",[1] akik közül többen a személyes ismerősei voltak. Libik gondolhatott mindenekelőtt Pálffy György altábornagyra, aki a nemzeti ellenállás idején formális értelemben az elöljárója volt, és akit a Rajk-perben 1949 őszén halálra ítéltek, majd kivégeztek. A „Kirgiz" fedőnévre hallgató Rajk László felakasztása is gyakran eszébe juthatott, akivel 1944 nehéz hónapjaiban tudtak egymásról. György számos barátját, szövetségesét zárta börtönbe a rákosista hatalom.

Az 1956 októbere előtti hónapokban Libik lakásán összejövetelek sokaságát tartották, ahol lázasan tervezték a jövőt, és bizakodtak abban, hogy 1953 nyara után ismét komoly változások következhetnek be.[2]

Az október 23-i budapesti tüntetésekről Csehszlovákiában értesült. Azonnal csomagolni kezdett, és nem sokkal később már a magyar határnál volt, de ott közölték vele, hogy az este folyamán már nem lehet átlépni a határt. Október 24-e reggelén alaposan átvizsgálták az autóját: a határőrség fegyvert keresett. Mivel szeptember elejétől Libik a parlamentben dolgozott, ezért volt országgyűlési belépője – ez nyugtatóan hatott az őrségre, így nem szedték szét teljesen a kocsiját. Az egyik őr tétován beszélgetésbe elegyedett vele: „Lehetséges, hogy Rákosi elvtársat bíróság elé állítják?"[3] – kérdezte a határőr. Libik határozottan mondta, hogy ez bizony nagyon is lehetséges, és ez igazságos is lenne.[4] A Budapestre vezető út során a katonai igazoltatások során megint csak a parlamenti belépő volt a legjobb ajánlólevél. Ezt meglátva tovább engedték a férfit. Nemsokára hazaért az Érmelléki utcai lakásába, ahol felesége, Mária és kislánya, Hajni fogadták. Mari izgatottan számolt be férjének a huszonharmadikai tüntetésről, amelyen az asszony is részt vett.

A forradalom első napjaiban Libik a parlamentben az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság helyiségeit – köztük saját szobáját – készítette elő,[5] hogy ha szükségessé válik, át tudják majd adni a politika frontvonalában lévők számára. Ahogy arról már szó esett: néhány nappal később Libik szobájába Losonczy Géza költözött.[6] A Nagy Imre-csoport parlamentbe érkezésére egy ideig még várni kellett, mert a miniszterelnök csak október 29-én tette át székhelyét az Akadémia utcai pártközpontból az országgyűlés épületébe.[7]

A parlamentben Nagy Imre és Libik között – a forradalom meglehetősen kusza és összevissza viszonyai közepette – személyes nexus is kialakult. Több alkalommal ő vezetett be különböző delegációkat a kormányfőhöz.[8] Nagy Imre tegezte és fiamnak szólította Libiket, míg a harminchét éves Libik magázta a hatvanesztendős kormányfőt.[9]

„Komoly munkaerőhiány volt, mert a titkárnők nem tudtak bejárni, dolgozni – nem volt közlekedés. Ott akkor csak csupa tábornok volt, közkatona nem nagyon"[10] – írja körül az 1956. október végi kaotikus parlamenti állapotokat Libik öccse, André, akinek jóval később, már emigrációjuk során beszélt '56-os tapasztalatairól a báty.[11]

Az egyik delegáció fogadásakor állapította meg Libik: „A miniszterelnök fáradtnak és sápadtnak látszott, de határozott és nyugodt gesztusai egy olyan ember benyomását keltették, aki győztes és jó ügyért küzd."[12]

Libik György 1956. október végén, november elején megbízható háttéremberként tette a dolgát a parlamentben. Dolgozószobája átadásával, szervezőmunkával, kisegítő tevékenységgel kívánta szolgálni a forradalom ügyét. Fegyelmezetten elvégezte, amire éppen szükség volt. November elején például ő maga motorral szállította a parlamentbe a kormány sajtófőnökét, Vásárhelyi Miklóst.[13] Motorral könnyebben lehetett közlekedni a meglehetősen anarchikus viszonyok közepette, ezért így hozta be a Vásárhelyi család lakásából munkahelyére a barátját. Éppen amiatt, hogy egyszerűebben tudott mozogni, ezért ő is otthon lakott a zűrzavaros parlamenti napok során. Amikor éppen a lakásában tartózkodott, akkor is a gondolatai a lázas szervezőmunka körül forogtak. A forradalom alatt az otthoni telefonja nem mindig működött, ezért előfordult, hogy a szomszédok készülékéről kellett hogy beszéljen a Nagy Imre-csoport tagjaival

– ahogy a forradalom leverése után készült jelentés megállapította, így tartotta az Érmelléki utcából a kapcsolatot az „ellenforradalom irányítóival".[14]

A forradalmi sürgés-forgás közepette Libik a parlamenti folyóson összefutott korábbi főnökével, az egykori építésügyi miniszterhelyettessel, Apró Antallal. A formailag még a kormány tagjaként tevékenykedő politikus alól azokban a napokban kicsúszni látszott a talaj, és érzékelte, hogy az általa bolondnak tartott Libik György viszont a Nagy Imre-körhöz közelálló háttéremberként rendelkezik befolyással, ezért azt mondta neki: „Aztán jól csináljátok."[15] Libik némi kajánkodással állapította meg, hogy e napokban Apró „redukált méltóságteljességgel" közlekedett az országgyűlési folyosón.[16]

Nem sokkal később botlott a parlament épületében a hivatalosan október 30-ig az MDP KV titkáraként dolgozó Kállai Gyulába. Azzal az emberrel találkozott e történelmi pillanatban, aki az ellenállás vészterhes időszakában teljes mértékben számíthatott a bátor Libikre, de a kivégzett Rajk külügyminiszteri székébe beülő Kállai maga viszont soha senkiért nem állt ki a nehéz időkben. 1956. október végén a kommunista politikus alázatosan szorongatta a parlamenti folyosón „Liba" kezét, és kedélyes beszélgetést igyekezett vele folytatni. Libik a régi barátságra való tekintettel – illetve akceptálva, hogy Rákosi Kállait is börtönbe juttatta 1951-ben – nem volt goromba a szürke kommunista káderrel.

Nem jött ilyen jól ki a Libikkel való találkozásból Magisztrák Károly, aki az államvédelem MTA-hoz telepített embereként megkeserítette Libik életét, és ellehetetlenítette az akadémiai pályafutását 1950-ben. Besúgói múltja miatt atrocitásoktól tartott, ezért valósággal bemenekült 1956. október 23. után a parlamentbe. Itt futott össze Libikkel. „Jaj Gyurikám,

hogy vagy?" – kérdezte „émelyítő alázatossággal"[17] Magisztrák. Libik ellentmondást nem tűrően osztotta ki a férfit, tudatva vele, hogy ő nem „Gyuri", őt így senki nem szólítja, maradjanak inkább a „Libik úr" megszólításban. György azt is hozzátette, hogy „szaralaknak" tartja, és „menjen a fenébe".[18]

Libik György háttéremberként tevékenykedett 1956 forradalmi napjaiban, de volt néhány formális funkciója is. A Műszaki és Természettudományi Egyesületek (METESZ) nevében ő vett részt a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága október 28-i megalakításában.[19] Az MÉFB-nek tekintélyes alapítói voltak: a Magyar Újságírók Országos Szövetségét például Harasti Sándor, Vásárhelyi Miklós és Boldizsár Iván képviselte, a Népi Kollégiumokat Tőkés Ottó, a Petőfi Kört pedig Tánczos Gábor. A METESZ nevében Libik György írta alá a MÉFB alapító iratát. (A kinyomtatott dokumentumon elírták Libik nevét, ezért „Liebik" szerepel a történelmi jelentőségű forráson.) Nem mellesleg, az értelmiségi forradalmi bizottság október 28-i ülésén az ELTE-n találkozott egymással Göncz Árpád és Libik György. Az 1990-es rendszerváltozás után ez az '56-os élmény jó alapot biztosított Libik és a köztársasági elnök közötti bizalmas, jó kapcsolathoz.

Az értelmiségiek október 28-i felhívásában többek között ez szerepel: „Halottaink vére nem hullott hiába. Egyszer s mindenkorra véget ért hazánkban az a szégyenletes korszak, melyben egy néptől idegen bűnszövetkezet bitorolhatta a hatalmat és tarthatta rettegésben az igaz hazafiakat, párttagokat és pártonkívülieket egyaránt… A győzelem e perceiben legelső kötelességünk, hogy meghajtsuk lobogónkat a hősök előtt. Dicsőség a szabadságharcos elődeihez méltó magyar ifjúságnak, dicsőség az elszán-

tan harcoló munkásoknak, parasztoknak és értelmiségieknek, dicsőség derék hazafias honvédjeinknek és rendőreinknek, akik az első perctől kezdve a nép mellé álltak, dicsőség mindazoknak, akik fegyverrel kezükben védték hadállásaikat a túlerővel szemben, és dicsőség az utca népének, mely halált megvető bátorsággal, fegyvertelenül vonult tüntetni a tankok és géppisztolyok elé."[20] E gondolatokat azért is érdemes hosszabban idéznünk, mert teljes mértékben illusztrálják Libik György akkori nézőpontját. Hogy Libik aláírta e dokumentumot, a későbbiekben, a forradalom leverése után a kádári hatalom a bűnlajstroma részeként tartotta számon.[21]

A forradalom napjaiban Libik György viselt egy másik formális pozíciót is; ő volt a parlament dolgozóiból alakult forradalmi bizottság elnöke. Erre a tisztségre a távollétében választották meg a hivatali dolgozók.[22] E tény pedig nyilvánvalóan arra utal, hogy a fenegyerek 1956 forradalmi napjaiban népszerű ember volt.

Már az 1989–90-es rendszerváltozás időszakában kezdték úgy emlegetni Libik Györgyöt – főként az 1944-es embermentési akciói miatt –, hogy ő a magyar Pimpernel.[23]

Erre a nemes megnevezésre az utókor részéről azért is méltó Libik, mert 1956-ban, az általa szívből támogatott forradalom időszakában is – akár ellenszenves, bűnökkel terhelt kommunisták védelme érdekében is – hajlandó volt segítő kezet nyújtani. (Orczy Emma világhírű regényében a titokzatos Vörös Pimpernel menti a francia forradalom alatt a bajba kerülteket.)

1956. október 26-án Berei Andor és Andics Erzsébet kértek segítséget Libiktől. A magyar kulturális életet rettegésben tartó asszony, aki

történészprofesszorként is formálta a rákosista közgondolkodást (közreműködött például Libik barátja, Szőts István *Ének a búzamezőkről* című filmjének a betiltásában) és férje, az Országos Tervhivatal korábbi nagyhatalmú vezetője megalapozottan tarthatott a népharagtól, ezért is kérte Berei – akit még a koalíciós évekből ismert Libik –, hogy segítsen nekik a parlament épületében tevékenykedő férfi. Noha Berei 1949-ben kisujját sem mozdította Libik bajba jutott ajkai barátai, Tímár Vilmos és Fodor György érdekében, 1956. október 26-án Libik György segítő jobbot nyújtott a kiszolgáltatott házaspárnak. Igaz, csak az egyik nagyobb méretű WC-t tudta felajánlani, ahol rövidebb időre meg tudták húzni magukat Bereiék. Nem kellett sokáig ott lenniük, mert október 28-án Moszkvába menekültek. Az 1956-os forradalom egyik apró, de jelképes története lehetett, amint a korábban élet és halál uraként eljáró házaspár egy éjszakát a parlamenti toalettben tölt.[24]

A lincseléstől tartó Kökény Mihály, egykori építőanyagipari miniszterhelyettest is Libik György mentette, és biztosított neki búvóhelyet 1956 forradalmi napjaiban.[25] Szintén Libik adott menedéket saját lakásában Hevesi Gyulának, a Tanácsköztársaság népbiztosának, aki az ötvenes években a találmányi hivatal nem túl népszerű vezetője volt, és akit a forradalom napjaiban egyfolytában telefonon zaklattak, mint korábbi moszkovitát.[26]

Október utolsó napjaiban Libik lépéseket tett annak érdekében, hogy megvédjék azokat a sílelőket – ha bántalmazni akarnák őket a rendőrigazolványuk miatt a felkelők –, akik az Újpesti Dózsa sportolóiként hivatalosan rendőrök voltak.[27] Ilyen típusú atrocitásra végül nem került sor a '56-os forradalom során.

„Egy golyót se lőttem ki a forradalom alatt. Az én erőfeszítéseim a polgárháború megakadályozására irányultak"[28] – emlékezett az események után bő négy évtizeddel Libik György, aki élete végéig az 1956-os forradalom leverőit „a vörös náci klikk" megnevezéssel illette, akik „gyarmati státusban" tartották Magyarországot.

A polgárháború megakadályozásáról szólt az az erőfeszítés is, amit Libik György háttéremberként a Kilián laktanya körül kialakult válsághelyzetben tett. Losonczy Györgytől, Géza testvérétől kapott közvetlen információkat – egy parlament előtti levegőzés alkalmával, valószínűsíthetően október 28-án kora délelőtt – a Kilián laktanyánál és a Corvin köznél kirobbanó feszültségről, illetve arról a javaslatról, miszerint az egykori partizánnak, Maléter Pálnak, a Kilián parancsnokának kellene politikai támogatást adni a kibontakozás érdekében. A helyzet ellentmondásosságáról sürgősen tájékoztatta Libik a Nagy Imre közvetlen munkatársaként tevékenykedő Donáth Ferencet is, aki éppen Münnich Ferenc belügyminiszter dolgozószobájában tartózkodott ekkor. Donáth megértette a szituáció drámai jellegét. Eközben a szovjet tankok egyszerre lőtték a Kilián laktanyát és a Corvin közt.[29] Libik egyfolytában azzal érvelt, tenni kell az ellen, hogy eszkalálódjon a polgárháborús feszültség,[30] Münnich pedig csak azt mondogatta, úgy kell neki ez a belügyminiszterség, „mint a hátfájás".[31] Mindennek a politikai válsághelyzetnek (is) lett a következménye, hogy október 28-án Nagy Imre miniszterelnök fegyverszünetet hirdetett.[32] Már aznap felvetődött a Donáth és Libik közötti megbeszélésen, hogy Maléter Pálnak komolyabb szerepet kellene kapnia. Közvetetten Libik Györgynek is köze lehetett ahhoz, hogy október 31-én Malétert honvédelmi miniszter-helyettesnek

nevezték ki,[33] majd november 2-án ő lett a Nagy Imre-kormány honvédelmi minisztere.

1956. október 30-án az esti órákban Nagy Imre miniszterelnök fogadta Dudás József felkelőparancsnokot, a legendás, négyszáz fős felkelőcsoport vezetőjét, a Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány elnökét.[34] Mivel Dudásék nem tekintették legitimnek Nagy kormányát, ezért a kormányfő csak vonakodva találkozott a felkelővezérrel.[35] Több napos huzavona után jött létre a személyes találkozó. Szükség volt a Dudás-csoport és a Nagy Imre-kör között egyfajta bizalomerősítő előkészítő megbeszélésre. Ezen a tárgyaláson Losonczy Géza és Donáth Ferenc mellett Libik György is részt vett.[36] A felek október 30-án, délelőtt az ELTE Jogi Karán találkoztak. Donáthot és Losonczyt Libik szállította a jogi kari épületbe.[37]

A bizalomerősítésnek jót tett, hogy Dudás egyik testőre Libik városmajori gyerekkori barátja volt, aki a delegáció megérkezése után egyből személyesen jelezte a felkelővezérnek Libik György felé mutatva, hogy „benne megbízhatunk".[38] Dudás tett gesztust az egyeztetésen Donáth és Losonczy felé, „igaz kommunistának" nevezve őket – ez a felkelőparancsnok részéről elismerés akart lenni, merthogy magára is ugyanígy tekintett, aki 1944-ben részt vett az ellenállásban, de utána csalódott az MKP-ban és a kisgazdákhoz csatlakozott. Megegyezésre azonban nem tudtak jutni, a párbeszéd önmagában mégis fontos volt, mert Donáth és Losonczy úgy mentek vissza a parlamentbe, hogy támogatták a Nagy–Dudás-találkozó létrejöttét. A tárgyalás nem volt eredményes, de a kormányfő és a rebellis Dudás között legalább megtörtént a kapcsolatfelvétel. A megbeszélésen a felkelőparancsnok hitet tett amellett,

hogy az általa kedvelt Kádár Jánosnak komolyabb szerepet kell kapnia a kibontakozás során. (A Dudás szemében ekkor még szimpatikus Kádár vezette bábkormány 1957. január 19-én kivégeztette a felkelővezért.)

Meglehetősen sajátságos Libik-féle embermentési történet volt 1956. október végéről Horváth Márton pikáns esete. Horváth a rákosista hatalomgyakorlás idején az MDP PB tagja volt, vagyis felelősséget kellett hogy viseljen az ötvenes évek törvénytelenségei miatt. Mindezt a politikai terhet tovább növelte, hogy 1954. júliusában kinevezték a pártlap, a *Szabad Nép* szerkesztőbizottsági vezetőjének. Egy ideig a Nagy Imre-vonal hívének mutatta magát, 1955-ben azonban Rákosi újbóli megerősödésével párhuzamosan ismét ingadozni kezdett.[39] Tudomásunk szerint nem készült ilyen közvéleménykutatás 1956-ban, de valószínűsíthető, hogy Horváth akkoriban az ország egyik legnépszerűtlenebb figurája lehetett, így nem vétetlen, hogy a forradalom napjaiban ő is a parlament épületében keresett menedéket.

Libik és Horváth – ahogy arról már szót ejtettünk – még 1944-ből ismerték egymást, voltak emberpróbáló közös élményeik. 1956 októberében a kommunista funkcionárius egykori ellenállásbéli harcostársa segítségét kérte. Libik lesajnálóan állapította meg, hogy '44 egyik bátor hőse a hatalom évei során elhízott és a bátorságát is elvesztette, de segített neki. Az utcáról a parlamentbe menekülő Horváth egy rövid időre Libik György dolgozószobájában talált menedékre.

A Nagy Imre-kormány munkatársai október 29. után már a későbbi semlegességi nyilatkozat szövegének előkészítésén dolgoztak. Ebben az előkészítő tevékenységben benne volt az örökmozgó Libik is. A szövegezési

feladat legfontosabb szereplője Losonczy Géza államminiszter és Heltai György külügyminiszter-helyettes volt. (Formailag Heltai csak november 1-től lett miniszterhelyettes, de október utolsó napjaiban már a hivatalosan a külügyminiszteri posztot is ellátó Nagy Imre kormányfő megbízásából operatíve vezette a külügyi tárca stábját.[40])

A forradalom kaotikus napjaiban a Nagy Imre-kormányzatot nem a vegytiszta és pontos, hatáskörök szerinti szervezeti működés jellemezte. Nagyjából úgy kell elképzelnünk, hogy mindenki tette a dolgát, mindenki tette, amit tehetett és tennie kellett. Így történhetett meg, hogy Libik György is belefolyt a semlegességi nyilatkozat előkészítésébe. És a fenegyerek egy váratlan húzással a nála „vendégeskedő" Horváth Mártonra bízta, készítsen egy tervezetet, ami a magyar semlegesség kinyilvánításáról szólna. Horváthnak átadtak egy írógépet, és megkapta a különböző papírfecniken a vázlatokat, szövegblokkokat, kommunikációs paneleket.

Ahogy Libik visszaemlékezéséből tudjuk: a jó íráskészséggel bíró Horváth elkezdte olvasni a tervezeteket, majd elsápadt. „No mi van, nem tetszik? – szóltam neki oda. – Máshoz vagy szokva? Nálunk szabadság van. Ki is mehetsz, ha nem tetszik a munka. Nem felelt. Remegő kezekkel hozzákezdett a fogalmazvány letisztázásához"[41] – idézte fel memoárjában Libik György Horváth meghasonlottságát. A *Szabad Nép* volt irányítója megírta, mint egy szolgálatkész kommunikációs szakember, pontosabban megfelelő nyelvi formába öntötte a nyilatkozatot. A meghasonlottságát tovább növelve neki kellett megírnia – Haraszti Sándorral együtt dolgozva – Kádár János híres, 1956. november 1-i rádióbeszédét is, amelyben a pártvezető az október 23. után kibontakozó eseményeket „népünk dicsőséges felkelésének" nevezte.

Visszatérve a semlegességi nyilatkozatra, az elkészült szövegtervezetet Libik Losonczy Gézának szándékozott átadni. Losonczy azonban nem tartózkodott a szobájában, Nagy Imrénél volt bent egy megbeszélésen. Libik úgy döntött, hogy benyit a miniszterelnöki dolgozószobába, és odacsúsztatja a dokumentumot az államminiszternek. Losonczy átolvasta a szöveget és bólintott.[42] Újabb történelmi pikantéria: a kormányfői megbeszélésen Losonczyval szemben Jurij Andropov szovjet nagykövet ült.[43] A többi már a nagybetűs történelem. Mint közismert, a Nagy Imre-kormány november 1-jén bejelentette Magyarország semlegességét.

A semlegességi nyilatkozat végső formába öntésében köztisztviselőként a Külügyminisztérium sajtóosztályát vezető Várkonyi Péter is közreműködött.[44]

A parlamentben sürgő-forgó Libik György a forradalom napjaiban természetesen találkozott Kádár Jánossal is. Utoljára Kádár eltűnése előtt nem sokkal, november 1-jén. „Arca dúlt volt. Néhány mondat után szótlanul kezet nyújtott. Azóta is mindig erre a dúlt arcára emlékezem"[45] – mesélte újságírói kérdésre 1990-ben Libik.

November elején a Nagy Imre-csoporthoz háttéremberként kötődő Libik György hivatalos kinevezést kapott; kormánymegbízott lett, és november 5-én, hétfőn Bécsbe kellett volna utaznia, hogy ott koordinálja a forradalom megsegítésére küldött segélycsomagok Magyarországra szállítását.[46] Libik készült a munkára, hasonló logisztikai feladatokat a koalíciós évek időszakában is ellátott.

November 2-án Fischer Józsefet a Nagy Imre-kormány államminiszterének nevezték ki. Az ügyben Libik Györgynek kettős teendője volt. Az egyik a szokásos: sofőrként a kaotikus budapesti helyzetben be kellett

vinnie autóval régi barátját, 1944-es szövetségesét a parlamentbe. A másik feladat a következő volt: „Juszuf" nem akarta vállalni a miniszteri pozíciót, a szociáldemokrata közszereplő legendás fekete humorával azt mondogatta, arra a néhány napra minek legyen kormánytag[47] – Libik Fischer felelősségére és hazafias érzéseire apellált, arról győzködte, hogy rá is szükség van a legrosszabb következmény, a polgárháború elhárításában.[48]

Ekkor Libik már tudta, hogy özönlenek be az ország területére a szovjet csapatok, mert Csanádi György, a Magyar Államvasutak vezérigazgatója, közlekedésügyi kormánybiztos személyesen tájékoztatta arról, hogy az oroszok átvették az irányítást a keleti vasútvonalak felett.

November 2-án már tisztában lehetett azzal is, hogy a legnagyobb veszély immáron nem a polgárháború, hanem a szovjet intervenció. Fischer – végül elfogadva Libik szenvedélyes érvelését a polgárháború elkerüléséről – sztoikus nyugalommal vállalta a tisztséget, bekerült Nagy Imre kabinetjébe, és néhány órával később ő győzte meg a kormányfőt arról, hogy Bibó István jogászprofesszort is vonják be a kormányba a Nemzeti Parasztpárt képviseletében, merthogy Illyés Gyula író nem vállalta a pozíciót.[49] Ha lett volna hosszabb kifutása az eseményeknek, és a Nagy Imre vezette kormány hatalmon maradhat, akkor az lett volna a terv, hogy Fischer az iparpolitikát irányítja, és Libik lett volna az egyik helyettese.[50] És a történelem már csak olyan, hogy ha egy mondaton belül túl sok a „volna" kifejezés, akkor az bizony csak töprengés és feltételezés.

Történeti értelemben Fishernek lett igaza, mert valóban csak néhány napig lett ő maga is miniszter, egyúttal a Nagy Imre-kormány egyetlen olyan tagja, aki megélte az 1989–90-es rendszerváltozást. Ugyanabban az évben, 1995-ben halt meg, mint barátja, Libik György.

Fischer a forradalom leverése után arra biztatta Libiket, hogy minél hamarabb hagyja el az országot, mert „az eretnekekre halál vár".[51]

Ahogy arról már szó volt, Kéthly Annával 1956 nyarán személyes jó kapcsolatba került Libik. A forradalom napjaiban Kéthly vezetésével újjáalakították a Szociáldemokrata Pártot. A politikusnőben erős ellenszenvélt a kommunista hátterű közszereplőkkel szemben. Nem felejtette el például, hogy Losonczy Géza a koalíciós években milyen demagóg, uszító cikkeket írt a *Szabad Nép*be és még a Rajk-per után is szolgálta Rákosi uralmát. Libik győzködte az asszonyt, hogy az a Losonczy, akit 1956 októberében láthatnak, az már nem az, aki 1948–49-ben szerepelt a közéletben, mert a börtönévek nagyon megváltoztatták a világlátását. Kéthly elfogadta Libik érvelését, és felhagyott a Losonczy személye elleni berzenkedéssel, és hajlandó volt párbeszédet folytatni a Nagy Imre bizalmát teljes mértékben élvező politikussal. Minisztertársak is lettek, de soha nem vettek részt együtt kabinetülésen, mert Kéthly még november 1-én Bécsbe ment a Szocialista Internacionálé ülésére, és csak két nappal később, november 3-án távollétében nevezték ki államminiszternek.

Kéthly Anna Bécsbe való kiutaztatásában komoly szerepe volt Libik Györgynek. Szerzett egy kormányzati Pobedát, azzal kellett a szociáldemokrata pártvezetőt elvinni a Ferihegyi repülőtérre.

Libik ekkor már a parlamenti dolgozók forradalmi bizottságának az elnöke volt. Hozzáférhetett az állami pecsétekhez; a minisztertanácsi bélyegzőből kivágta a vörös csillagot, és így már a forradalmi Magyarország stemplijeként tudták használni. Ezzel pecsételte le Libik a Kéthly utazásához szükséges dokumentumokat. A Kéthly Annát szállító járművet a második világháború végén elhunyt „Bognár tanár úr", Bognár István fia vezette, de azzal kellett szembesülniük, hogy a repülőtérre nem lehet bejutni, mert a légikikötőt körbezárták a szovjet tankok. Ezt követően döntöttek úgy Libikék, hogy akkor a politikusnőt közúton kell kivinni az osztrák fővárosba. A Bognár testvérek megoldották a feladatot, Kéthly kijutott Bécsbe, ahol részt tudott venni a Szocialista Internacionálé tanácskozásain.

A városi legendák szerint személyesen Libik György egy vöröskeresztes autóval vitte ki Ausztriába Kéthly Annát; ezek a híresztelések az 1956 utáni állambiztonsági jelentésekben is előkerültek.[52] Ez az információ nem volt igaz, de az biztos, Kéthly Bécsbe való kijuttatása a későbbiekben komoly presztízst biztosított Libiknek a magyar emigráció köreiben, illetve érzelmileg is megerősítette a politikusnővel való politikai barátságát.

November 4-én hajnalban Libik György ágyúdörgésre ébredt. Rövid tájékozódás után egyértelművé vált: a szovjetek támadást indítottak a magyar főváros ellen. Libiknek szembe kellett néznie a ténnyel, hogy az oroszok ismét hazudtak. „Magam sem tudtam, mihez kezdjek. Kevésszer voltam az életben ennyire tanácstalan"[53] – emlékezett 1956. november 4. bénító hangulatára, és végül úgy döntött, egyelőre kivár és marad a lakásában. Fel sem vetődött, hogy barátaihoz, Donáthoz és Losonczyhoz hasonlóan a jugoszláv követségre meneküljön. Egy hetet töltött otthon az örökmozgó Libik. Ez a hét nap a cselekvésképtelenség, a csalódottság és reménytelenség hete volt. Főként a semlegességi nyilatkozat megszületésében játszott szerepe miatt érezte magát veszélyben. November 11-én ismét bement a parlamentbe, a hivatali szobájába. Beengedték az épületbe, hiszen formálisan is ott volt 1956 szeptemberétől a munkahelye. Az országgyű-

lés folyosóján szovjet katonák járkáltak. Libik összeszedte a forradalom alatt keletkezett iratokat, és elvitte magával. Ebben az időszakban már az új hatalom képviselői voltak jelen a parlament épületében, Kádár János főhadiszállása is ott volt, de vele Libik nem találkozott. Mint ahogy másokkal sem kívánt összefutni.

Amikor határozott léptekkel sétálgatott a parlamentben, eszébe jutott, hogy a nyilas időszakban, az ellenállás hónapjaiban is az volt a fontos, hogy külsőre magabiztosságot mutasson.[54] Mindkét időszakban veszélyben volt, és a kiutat az öntudatos fellépés jelentette. Tanulságos lelki helyzet, hogy az orosz katonák által megszállt országgyűlésben a nyilas korszak jutott Libik eszébe.

November 22-én ismét bent járt az országgyűlés épületében. Ekkor már az ország elhagyását tervezte. Ekkoriban tudta meg, hogy Kossa István a kádárista Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány tagja, ideiglenes pénzügyminiszter azt terjesztette, hogy Libik az országos sztrájk egyik szervezője. Ez teljesen megalapozatlan információ volt, de a híresztelés ténye utalt rá, hogy Libik körül fogyott a levegő.[55]

Számolva azzal, hogy hamarosan el kell hagynia Magyarországot, huszonkettedikén útlevelet szerzett magának. A későbbiekben az állambiztonság számára is kérdés volt, hogy miként juthatott útiokmány birtokába. Az egyik verzió szerint az 1953-tól a minisztertanács titkárságán dolgozó Papp István, akivel 1946-ban a hídépítési ügyekben dolgoztak együtt, írta alá az utazáshoz szükséges okmányt. A másik lehetőség szerint korábbi főnöke, Kiss Árpád – akit Nagy Imre kormányfő Libik tanácsára nevezett ki a forradalom napjaiban az Országos Tervhivatal elnökének – segített Libiknek útlevélhez jutni. Létezik olyan megközelítés is, miszerint

György egyszerűen az irodájában lévő pecsétek felhasználásával hamisított magának egy útiokmányt.[56]

Ami tény, november 22-től már csak idő kérdése volt, hogy Libik György mikor hagyja el az országot. Öccse, André egy nappal korábban úri módon, taxin távozott Magyarországról Ausztriába – egy hamisított kiküldetéssel.[57] Néhány nappal korábban utolsó találkozásukkor György még vonakodott és idegenkedett az emigráció gondolatától. „Elment az eszed?"[58] – kérdezte tőle André, mert mindketten tudták, hogy a forradalom napjaiban, a Nagy Imre miniszterelnök közelében folytatott tevékenysége miatt Györgyöt elérheti majd a régi/új hatalom bosszúja.

Hogy felgyorsította az országból való távozás előkészítését, nyilvánvalóan összefügghetett azzal, hogy Nagy Imrét és csoportjának a jugoszláv követségre menekült tagjait a szovjetek november 22-én elrabolták. Egy későbbi állambiztonsági jelentés szerint Libik György akkor határozta el, hogy elhagyja az országot, amikor látta, mi történik a Nagy Imre-csoporttal.[59]

November 22-én Libik még találkozott Kiss Árpáddal, volt főnökével, szövetségesével és barátjával. A jövő lehetőségeit vizsgálták. Mindketten tudták, hogy György elmenekülése néhány héten belül megtörténik – lehet, hogy ekkor szerezte meg a miniszteri rangban az Országos Tervhivatalt irányító Kiss Árpád Libiknek az útiokmányt. E beszélgetés során tanácsolta az általa emberileg is kedvelt Kissnek, hogy mivel idős szülei ápolása miatt a miniszteri rangot viselő férfinek maradnia kell Magyarországon, ezért tegyen Andropov szovjet nagykövetnek hűségesküt – tervhivatali elnökként ugyanis Kiss a Nagy Imre-kormány tagja volt. A politikus megfogadta a tanácsot, és biciklivel tekert át a Bajza utcába

és kért kihallgatást Andropovtól.[60] A történet innen ismert: Kiss Árpád kiszolgálta a Kádár-rezsimet, a hatvanas években pedig az új gazdasági mechanizmust kidolgozó technokraták egyike lett. 1970-ben autóbalesetben halt meg Jugoszláviában.[61]

Libik György november végétől abban gondolkodott, hogy legálisan hagyja el az országot, és így marad lehetősége, hogy a későbbiekben kimentse majd a feleségét és a kislányát, Hajnit.

Érzelmileg meglehetősen negatívan érintette, hogy november utolsó hetében összefutott Kökény Mihály egykori miniszterhelyettessel, akinek a forradalom időszakában segített elbújni. Az akkoriban már a kádári hatalom lelkes hívének számító Kökény árulónak nevezte a beszélgetésük során Nagy Imrét, ezért Libik faképnél hagyta a férfit. Ez a kényelmetlen közjáték is abba az irányba terelte, hogy fel kell gyorsítania az ország elhagyása érdekében tett lépéseit.

November végén felkereste régi ismerősét, Szirmai Istvánt a lakásán. „Kíváncsi voltam, hogy mit csinál. Hát láttam, hogy épp öltözködik fekete ruhába, fekete cipőbe. Mondom, mi van, hova mész? Azt mondja, Kádárhoz. És minek? Hát, mert most ott dolgom van vele, mondta ő kicsit zavartan, mert lehet, hogy szégyellte magát"[62] – emlékezett életút-interjújában a könnyen vizualizálható jelenetre. Egyértelmű volt, hogy Szirmai is úgy gondolja: hosszabb távra kell berendezkedni, a forradalom leverése után Magyarországon évtizedes szovjet típusú kormányzásra szükséges felkészülni.[63]

December 6-án Libik még elment a Tervhivatal MSZMP pártszervezetének alakuló ülésére. Formailag mint egykori MDP-tagnak és minisztertanácsi dolgozónak ment az eseményre szóló meghívó. Semmi más célja nem volt az örök kíváncsi Libiknek a jelenléttel, csak hogy megnézze az ott lévők arcát, olvasson a tekintetükből. A pártgyűlésen való megjelenés akár egyfajta zavarórepülésnek is betudható, mert Libik és síelő barátai aznap délután elhagyták az országot. Délután háromkor indultak egy Ikarus busszal Csehszlovákián át Lengyelországba.[64] Hivatalosan edzőtáborba, de ezúttal mindez csak a fedősztori volt. Az akcióban segédkezet nyújtott a sílegenda Stanisław Marusarz, akit Libik 1944-ben a tihanyi családi nyaralójukban bújtatott. Marusarz „visszafizette" az adósságot.

„A bátyám úgy jutott ki az országból, hogy elment az olimpiai válogatottal síelni Zakopanéba" – mondta André, aki arról is beszámolt, hogy bátyja Lengyelországból akkor így írt neki Párizsba: „A lengyelek csodálatosan viselkednek, odaadnák az utolsó ingüket is, ha volna nekik."[65]

Mari, a feleség 1957. január 16-án hivatalosan sportolóként kapott egyéni útlevelet. Formailag ő is edzőtáborba ment. A sportolói léttel viszont nehezen lehetett volna összeegyeztetni, hogy az asszony viszi magával az alig másfél esztendős gyermekét, Hajnit. Az fel se vetődött, hogy a kislánynak is útlevelet kérjenek, hiszen akkor nyilvánvalóvá vált volna a disszidálási szándék, ezért a kicsit az anyja egy kosárban vitte át a határon.[66]

Az illegalitásra és a hatóságok megtévesztésére 1944-ben szocializálódott Libik még Magyarországon elintézte, hogy hivatalosan kapott egy megbízást munkahelyétől, a Műszaki Fejlesztési Tanácstól, hogy vegyen részt 1957 februárjában Varsóban egy műszaki kongresszuson. Ez a megbízatás legitim lehetőséget biztosított a férfi számára, hogy elhagyva a zakopanei edzőtábort a lengyel fővárosba utazzon. Erre a mandátumra nagy szüksége volt, mert a lassan ébredő magyar sportvezetés 1957 februárjában

már jelezte a lengyelek felé, hogy Libik innentől nem hivatalos sportolói vagy sportvezetői minőségében tartózkodik Lengyelországban.[67]

Ekkorra az állambiztonság is tisztában volt azzal, hogy Libik az „ellenforradalmi tevékenysége miatt félt a felelősségre vonástól", ezért hagyta el az országot.[68]

Márciusban már idézést kapott a Partizánszövetségtől, amelyben jelezték, hogy az '56 őszén folytatott politikai akciói miatt fegyelmi eljárást indítanak vele szemben. Libik úgy ítélte meg, a Partizánszövetség felszólítása egy közvetett jelzés, ami arra irányult, hogy semmiképpen se menjen haza.

A formálódó és bekeményedő hatalom lejáratási akciót is elindított Libik Györggyel szemben. Az volt a vád vele szemben, hogy a Magyar Síszövetség nevében pénzeket vett át a lengyelektől, és ezekkel a segélyekkel úgy bánt, mintha ő maga kapta volna.[69] A Libik család lengyelországi életét valamiből finanszírozni kellett, így némi valóságalapja lehetett a korabeli karaktergyilkossági próbálkozásnak. Libik Albert, az apa is úgy vélte, hogy valami nem teljesen stimmelt az úgynevezett síszövetségi pénzek körül, és kérte is a későbbiekben a fiát, hogy ezt a jóhírnevét romboló ügyet tisztázza.[70] A Kádár-kormány sikkasztási ügyet[71] akart kreálni a sípénzek kapcsán, Libik egyértelműen sosem tisztázta ezt a kérdést, csak azt állította, hogy nem vett fel a síszövetség számára pénzeket. A lengyelek pénzügyi segítségét ő nem úgy fogta fel, hogy azok a források a magyar sportvezetésnek járnának. Értelmezése szerint az a pénz a kint tartózkodó magyar síelők megélhetését biztosította.

Februári varsói útja során Libik György igyekezett feltérképezni a Lengyelországból való továbbmenekülés lehetőségeit. Ekkor kezdett összeállni az a terv, hogy Gdańskon keresztül hagyják el Lengyelországot, és hajóúton

érik el Svédországot. A következő fővárosi túrája alkalmával feltűnésmentesen – nem tudhatta, hogy a lengyel testvéri titkosszolgálatok figyelik-e – bement a svéd követség épületébe. Az egyik szolgálatot teljesítő ügyviteli alkalmazottól kért segítséget; telefonon akart beszélni régi '44-es barátjával és embermentő társával, Per Angerrel, aki diplomataként akkoriban Bécsben teljesített szolgálatot. Amikor beleszólt Anger a telefonba, akkor Libik csak annyit mondott, hogy „Jó napot, Béla beszél!" Mint emlékezhetünk, 1944-ben Retkovszky Béla álnéven volt Libik a svéd követség sofőrje. A telefonos bemutatkozás alapján Anger érezhette, hogy Libiknek ismét konspirálnia kell. Amikor a svéd Libik hogylétéről érdeklődött, akkor a válasz csak ennyi volt: „Jól, pontosan úgy, mint amikor utoljára találkoztunk."[72] Ez újabb megerősítés lehetett Anger számára, hogy magyar barátja bajban van.[73] Ezt követően Libik közölte, hogy meglátogatná egyszer, lehetőleg „minél hamarabb".[74] Ez egyértelmű jelzés volt, hogy Libikéknek svéd utazási dokumentumokra van szükségük. Per Anger intézkedett, de maga az eljárás viszonylag időigényes volt. A Libik család csak májusban kapta meg a svéd vízumokat, amelyek birtokában már csak a gdański hajóutat kellett megszervezni. Ekkor még mindig körültekintőnek kellett lenniük, hiszen fennállt a veszély, hogy a lengyel titkosszolgálat akár az utolsó pillanatban is lefoghatja Libiket. „Egész idő alatt számoltam azzal, hogy a készülő kirakatperek valamelyikébe, mint nyugati beállítottságú bűnöst szerepeltessenek"[75] – ad bepillantás György az 1957-es lengyelországi mindennapjaiba.

A lengyel kikötővárosban egy svéd diplomata segédkezett a családnak. 1957. május 23-án este 10 órakor vitte ki a Libik családot a kikötőbe, ahová a diplomáciai autót könnyen beengedték. György később – valószínűsíthetően Kiss Árpádtól – úgy értesült, hogy valóban órákon múlt

a sorsa, a sorsuk. A magyar hatóságok kérték a lengyelek közreműködését Libik letartóztatásához. Talán valamelyest akkor nyugodhattak meg, amikor nem sokkal éjfél előtt a hajó kifutott a kikötőből. A vízijármű már nemzetközi vizeken lehetett, és Libik György hosszú hónapok után ismét szundíthatott egyet békésen. Mellette volt a felesége, Mari és a kicsinyke lány, Hajni. Előttük állt egy nyugodt élet esélye. Amikor a hosszú hajóút után kikötöttek Göteborgban, egy biztonságos országba érkeztek – de nem volt egy fillér sem a zsebükben. A teljes létbizonytalanság várt rájuk, de a letartóztatástól Libik Györgynek többé már nem kellett tartania.

A göteborgi hajóút során – talán kabalából – egy elegáns átmeneti kabátot viselt György, amely még a német megszállás előtt került a birtokába. 1944 őszén egy időre a nemzeti ellenállás fontos szereplőjének, Major Tamásnak adta kölcsön, majd visszakerült hozzá, utána pedig egy ideig apósa, Szent-Györgyi Albert viselte. A válás után visszakapta a felsőruhát; a sötét Rákosi-korszakban is használta. 1956 decemberében, mikor elhagyta az országot, akkor is az a kabát volt rajta, és a szabad világot is abban láthatta meg 1957. május végén.[76]

Amikor a hatvanas években Libik György a kádári állambiztonság célkeresztjébe került, akkor mondta azt az egyik ügynöki jelentés szerint, hogy amennyiben 1956 végén nem hagyja el az országot, akkor „a Nagy Imre buli miatt felakasztottak volna".[77] Ez természetesen csak egy szubjektív feltételezés, de Losonczy Géza sorsát ismerve – akit a bosszúszomjas kommunista hatalom verőemberei lényegében hagytak a börtönben meghalni – nem kell elrugaszkodott fantázia ahhoz, hogy elképzeljük: egy olyan öntörvényű személyiség, mint Libik György nem biztos, hogy túlélte volna a forradalmat leverő, kegyetlen megtorlást végrehajtó Kádár János börtönét.

12.
A „SVÉD SIVATAGBAN"

Libik Györgynek ifjúkora óta számos hőstette és bátor cselekedete volt. Magyarországon részese lett a történénelemnek. Rendkívüli magabiztossággal vett részt a nemzeti ellenállásban, a háború utáni újjáépítésben és az 1956-os forradalomban. Határtalan igazságkeresése és – mondjuk ki – sokszor nem szimpatikus pökhendisége mögött azonban mindig ott volt az aranyfedezet, a családi vagyon és befolyás. Még fiatal felnőttként is szüksége volt apja beavatkozására, kapcsolatrendszerére, ha bajba került – például a párbajozás elkerülése érdekében. Az ellenállás során önmaga által felépített kapcsolati háló az 1948/49-es kommunista hatalomátvétel után is biztosított számára egyfajta jelképes mentőövet. Befolyásos barátai nélkül nyilvánvalóan nem élhette volna túl az ötvenes évek Magyarországát. Forrásaink szerint Libik a Rákosi-diktatúra éveiben is jómódú polgár volt, vagyis még a szocializmus legkeményebb éveiben is támaszkodhatott az atyai pénzügyi háttérre. A családi vagyon létbiztonságot jelenthe-

tett a számára minden helyzetben. E „mentőöv" nélkül Libik nem lehetett volna az a fenegyerek, akit az előző oldalakon már megismerhettünk.

Amikor 1957 májusának végén megérkezett Svédországba, akkor a vadóc különc ott ült a „semmi ágán". Pénz nélkül, egy alkalmanként nyűgként megélt házasságban kellett új életet kezdenie. Idegen földön, idegen világban volt neki muszáj a családja számára létfeltételeket biztosítani, egy kétéves kislány számára megfelelő családi kereteket megteremteni. Életében először került olyan helyzetbe, hogy a mindennapok során sem a kapcsolati hálójára, sem a családi vagyonra nem építhetett. Ideiglenesen a svédektől kapott menekültsegélyből éltek. A nélkülözésnek ezzel a fajtájával korábban Libik soha nem találkozott. A háborús megpróbáltatások sem jártak együtt a létbizonytalansággal.

Libik fogalmazta meg, hogy maga sem tudta, mi a jobb: „egy jó darabban statisztának lenni vagy egy rossz darabban főszereplőszerűségnek?" György számára vissza-visszatérő dilemmát jelentett az emigrációja során, mi lehet a fontosabb; biztonságban élni a nyugodt Svédországban, vagy életveszélyben lenni és izgalmas korszakokat megélni a történelmi sorsfordulók Magyarországán?[1]

A kiszolgáltatottság, a tehetetlenség érzése és a pénznélküliség nyilvánvalóan azt üzente a friss emigráns számára, hogy élete egy egészen új korszaka kezdődött.

Nem vonta kétségbe, hogy jó döntést hozott a disszidálással, hiszen a formálódó kádári hatalom '56-os „rovott" múltja miatt valóban perbe foghatta volna, de az új élethelyzetben nem voltak meg számára a lelki kapaszkodók. A korábbi életstratégiák a megváltozott viszonyok közepette

nem működtek. Más nézőpontot kellett kialakítania magában. A megfelelő stratégiák kimódolása hosszú hónapok pszichés munkáját igényelte: a tehetséges, okos, születetten vagány Libik azonban képes volt a családjának biztonságot nyújtó új életforma kialakítására.

Libik György az első időszakot ekképpen élte meg: „mintha kimostak volna belőlem egy csomó eredeti színt, édes ízt."[2] Svédország biztosította a szabad és a jó élet lehetőségét, de érzelmileg nem kötődött új hazájához. Ezt a mentalitást ekképpen írta körül: „Svédországban néha az az érzésem volt, hogy egy fürdőkádba fulladok bele, mikor átgázoltam a német és orosz óceánt."[3]

Az emigrációjuk elején tizenegyszer költöztek, állandó problémát jelentett a családnak a lakhatás. Ahogy egy későbbi magyarországi állambiztonsági jelentés megállapította, anyagi helyzete „zilált"[4] volt. 1959-ben már Svédországban született meg a Libik házaspár második gyermeke, Albert.

Libikék a szabadság világába érkeztek, de a svéd rendőrség is figyelte, mert Libik hangos szovjetellenessége miatt attól tartottak, hogy megzavarja majd Hruscsov 1958-as svédországi útját. A svédekben még az a gyanú is megfogalmazódott, hogy az 56-os magyar menekült esetleg merényletet követne el a szovjet pártvezetővel szemben.[5]

„Amikor megjelentem, úgy látták, jött egy furcsa, ilyen torzonborz alak"[6] – emlékezett az emigráns lét kezdeti nehézségeire később Libik, aki végül 1963-ban kapta meg a svéd állampolgárságot. Libik György első svédországi munkahelye az AGA Gasaccumulator gyár volt. 1957 nyarától egy évig dolgozott ott. Utána a stockholmi műszaki egyetem hőtechnikai és szellőztetés tanszékén helyezkedett el, ahol kutatómérnökként tevékenykedett. Műszaki szakemberként a hőátadás technológiáját vizs-

gálta. 1962-ben elnyerte az Európa Tanács kutatóösztöndíját. A témája a következő volt: a tudományos kutatás helyzete Európában. Ez a hároméves megbízatás valamelyest rendbe hozta a család anyagi helyzetét. Ekkoriban már dolgozott a svéd kormány tudományos tanácsa számára is.[7] Komolyan foglalkozott társadalmi kérdésekre fogékony műszaki szakemberként az amerikai várostervezési modellekkel is – e kutatási téma utazási lehetőséget jelentett az ambiciózus mérnöknek az Egyesült Államokba. Az amerikai út pedig új irányt szabott az életének, de erről majd később.

Az emigráns Libik számára a szürke svéd mindennapok a lélegzetvétel lehetőségét kínálták, hogy régi kapcsolatait megerősítse, és újakat alakítson ki. Még 1957-ben Kéthly Anna ajánlásával belépett a Svéd Szociáldemokrata Pártba.[8]

Kéthly a svéd szocdemeknek a következő tartalmú levelet küldte Libik érdekében: „Hallottam, hogy Libik György Stockholmba érkezett, csak azt kívánom önökkel közölni, hogy ő az az ember, aki a legtöbbet tudja, hogy a magyar forradalmat hogy készítették elő, miképpen folyt le és mit kívánunk tenni utána."[9]

György intenzív levelezésbe kezdett a még Magyarországon megismert és 1956 után Brüsszelben élő Kéthly Annával. A kapcsolatot Libik kereste és 1958-tól egészen 1976-ig, a szociáldemokrata politikusnő haláláig leveleztek. A levélváltások a két ember között közéleti tartalmúak, de mégis meghittek. Libik mindig „Anna néninek" szólította a szociáldemokrata vezetőt, folyamatosan magázódtak; a soraik kölcsönös tiszteletről és szeretetről árulkodnak. Az 1889-ben született Kéthly anyja lehetett volna az 1958-ban még mindig csak 39 esztendős Libiknek. A levelek stílusa,

a közölt tartalmak alapján azt is állíthatjuk, hogy György egyfajta politikai pótanyaként tekintett a legendás szocdem pártvezetőre.

„Kedves Anna néni, Örömmel hallottam, hogy amerikai útja eredménnyel járt, és remélem, sikerült a forradalom ügyének hasznos szolgálatokat tennie. Én időközben a stockholmi egyetemen már egészen jól belejöttem a tudományos kutatásba, fizetésemelést, valamint újabb kutatási feladatokat kaptam"[10] – írta például 1958. december 30-án Libik. „A magyar forradalom rehabilitálására az ingadozó belső helyzet miatt még sokáig nem kerülhet sor"[11] – fejtegette 1959. június 3-án, és megfogalmazta reményét, hogy a majdani kibontakozás során „politikai alapnak" a háború utáni koalíciós évek közéleti szerkezete fogadható el. 1964 decemberében arról számolt be Kéthlynek, hogy a világban, így Kelet-Európában is zajló „olvadást" arra szeretné kihasználni, hogy gazdasági alapon ugyan, de kapcsolatot keressen a magyarországi döntéshozókkal, és ehhez „mozgósítani" próbálja néhány még „túlélő" budapesti barátját.[12] A következő hónapokban hazautazásáról és az otthon tapasztaltakról is részletesen tájékoztatta a politikusnőt. (Libik hazautazásának körülményeiről és viszontagságairól a következő fejezetben részletesen is lesz szó.) Ezekben a levelekben sok pletykaszintű városi legenda is fellelhető. Ilyen például, amikor azt írta: tudomása van arról, hogy Nagy Imréék rehabilitálása 1966-ban napirendre kerülhet. 1965. decemberi magyarországi útjáról ekképpen fogalmazott Libik: „A Gellért Hotelban laktunk (furcsa volt nekem Budapesten hotelban lakni) és minden reggelizésnél a Ferenc József-Szabadság hidat láttam. Az emberek küzdenek és küszködnek. A Münchausen báró lova jutott eszembe, amint félbevágva habzsolja a vizet, ami a derekánál kifolyik. A gyilkosok és névtelen feljelentők (pilla-

natnyilag) kussolnak. Meglátogattam összes börtönviselt és megtizedelt családú barátomat, mindenütt kikapcsolták a telefont és párnát tettek rá, úgy mint '44-ben."[13]

1966. augusztus 30-án a formálódó új gazdaságirányítás köznapi tapasztalatairól is tájékoztatást adott mentorának: „Az új mechanizmusról rengeteg viccet hallottam. Az a benyomásom, hogy a szélsőbal annyira fél tőle, hogy hangulatot próbál kelteni ellene. Pedig ezek az elgondolások valamiféle lehetőséget jelentenek (az eddigiekhez képest) az egyéni kezdeményezésnek."[14]

1970-ben több levélben is arról panaszkodott Libik, hogy nem engedik be Magyarországra. „Legutolsó, úgy látszik, túlságosan sikeres Volvo-üzletem, valamint az eredménytelen tapogatódzási és beszervezési kísérletek felbosszanthatták a régi patkányrezervációt"[15] – olvasható 1970. áprilisi levelében (Az említett üzletről és állambiztonsági beszervezési kísérletről a következő fejezetben bőségesen szót ejtünk.)

1971. február elsején nagyfokú optimizmussal Libik úgy vélte, hogy a kommunista rendszerek tíz éven belül érdemben fognak megváltozni.[16] Ez a tippje nem volt pontos, de lényegében majdnem – ha nem is tíz, hanem inkább 17-18 év múlva, de Libik Kéthly Annának megfogalmazott jövendölése bekövetkezett.

Az utolsó levelet 1976. augusztus 18-án írta, amelyben pesszimistán azt boncolgatta, hogy sajnos Magyarországon „a gyarmati helyzet változatlan".[17] Az utolsó „utáni" küldeményének címzettje pedig már nem a szeretett Anna néni volt, hanem az elhunyt politikusnő családja.[18]

Az eddigiekben Libik gondolatait idéztük, amiket a levelekben megfogalmazott Kéthly Anna számára. A politikusnő válaszaiban maga is

vázolt politikai elképzeléseket, és mindvégig érzékelhető egyfajta érzelmi és közéleti támogatás Libik György felé.[19] A levelezésfolyam két, a hazája iránt elkötelezett ember gondolatait rögzítette.

A levelekben van, mikor „barátomnak" szólította Kéthly Libiket, de olyan is előfordult, hogy a régi szociáldemokrata megszólítás alapján „elvtársnak" nevezte,[20] gyakran pedig a „barátsággal" elköszönési formulával zárta sorait.[21] A Kéthly–Libik-levelezés egyik legérzelmesebb dokumentuma, amikor az egykori parasztpárti Kovács Imréről írt nagy szeretettel Kéthly, és az emigráció „legkülönb politikai érzékkel bíró tagjának"[22] nevezte. „Anna néni" és Libik között magánemberi érintkezés is volt; Libik második gyermekének, a családban csak Bercinek szólított kisgyermeknek a megszületése után írta Kéthly: „fogadja őszinte szerencsekívánataimat a baba megérkezése alkalmából."[23] Az is figyelemreméltó momentum, amikor a szociáldemokrata politikusnő örömének adott hangot, hogy Libik „baleset nélkül" vészelte túl az ausztriai síelését.[24] A levelezésekben komoly politikai tartalmak ugyancsak fellelhetőek, de az szintén kiderült, hogy Kéthly Anna és Libik György időnként személyesen is találkoztak.

Az egyik legtanulságosabb – talán minden demokrata számára örök tanulságul bíró – gondolatot ekképpen fogalmazta meg Kéthly Libik Györgynek: „Egy hazugság ellen nemcsak, hogy egy féligazsággal nem lehet harcolni, de nem lehet egy diktatúra ellen úgy harcolni, hogy nem hiszünk a demokráciában."[25]

Libik György rendkívüli kapcsolatteremtő képességét illusztrálja, hogy a svédországi magyar emigráns férfi disszidálása után nem sokkal lényegében baráti nexust épített ki Allen Gingsberggel, a legendás amerikai köl-

tővel, az *Üvöltés* című világhírű vers alkotójával, a későbbi hippimozgalom „prófétájával".[26] A különös barátságra a bizonyíték egy angol nyelvű levél, amit Gingsberg írt „George"-nak 1958. november 7-én. A dokumentumban a költő beszámol spanyolországi útjáról, ottani megpróbáltatásairól és arról, hogy az Egyesült Államokba való visszatérte után ismét munkát keres. „Mire újra írok, remélhetőleg mindketten dolgozunk, lesz otthonunk és birtokunkban lesz a nagybecsű automobil is. Hogy mennek a dolgok a svéd sivatagban?"[27] – zárta sorait „Al".

A levél lezárása kifejezetten arra utal, hogy érzelmileg a két férfi közel állt egymáshoz. Külön érdekesség a „svéd sivatag" fogalom használata. Joggal feltételezhetjük, hogy személyes érintkezéseik során ezt a kifejezést maga Libik használta, de az szinte bizonyos, hogy „George" beszélgetéseik során ekképpen jellemezte a svédországi mindennapjait: metaforikusan sivatagként élte meg a hideg, fénytelen, számára unalmas és izgalommentes Stockholmot.

Az emigráns Libik egyik legfontosabb új kifejezési formája, kommunikációs platformja a levelezés. Korábban nem volt rá jellemző, hogy leveleket írjon, az emigrációban viszont ez a kapcsolattartás és -teremtés fóruma. Kiterjedt levelezést folytat – többek között az ellenállásbéli küzdőtárssal, Karig Sárával, a párizsi *Irodalmi Újság* szerkesztőjével, Méray Tiborral és Kovács Imre íróval is. A kiváló verbális képességekkel rendelkező Libiknek az írásos kommunikáció nyilvánvalóan korlátok közé szorítottságot jelentett, de egyértelmű lehetett a számára, hogy az új helyzetben új formákat kell tartalommal megtöltenie. A levelezésekben a vissza-visszatérő elem a múlt; főként, hogy mi történt a háborúban és 1956-ban. Egy Király Bélának, az '56-os Nemzetőrség főparancsokának írott levélben fogalmaz

úgy Libik, hogy ha majd a közeljövőben találkoznak, akkor beszélhetnek a „régi rossz időkről".[28]

Magyarországon maradt apjával, Libik Alberttel is leveleken keresztül tartották a kapcsolatot. Bensőséges apa-fiú levélváltásokról van szó.[29] Albert szeretetteljes, nem egyszer aggódó atyai hangon fogalmazza meg gondolatait. A fenegyerek fiú sorai mögött pedig gyermeki ragaszkodás és tisztelet érzékelhető. Végül 1963-ban egy „libiki" fordulatnak és lépéssorozatnak köszönhetően láthatta egymást újra apa és fia.

Libik György 1962-ben Stockholmban találkozott ismét Kármán Tódorral, akinek az öccse – mint korábban írtuk – az ötvenes évek elején Libik segítségével térhetett vissza a kitelepítésből.

A stockholmi Grand Hotelben együtt reggelizett a világhírű fizikus és Libik. Kármán megmutatta a Magyar Tudományos Akadémia neki szóló levelét – mondván, hogy meghívták Budapestre. A meghívólevelet az MTA elnöke, Rusznyák István, Libik György régi ismerőse írta alá. „A te apádat nem engedik ki, és ők meg azt akarják, hogy én beutazzak"[30] – mondta a reggelizés közben Kármán, aki megfogalmazta azt a gondolatát, hogy csak akkor fogadja el a magyarországi meghívást, ha Libik apja Svédországba utazhat.[31]

Néhány hónappal később Libik Albert Stockholmban volt; megkapta a magyar útlevelet és a svéd vízumot. „Ahhoz, hogy apám unokáit megláthassa nem volt elég, hogy a magyar hatalmi struktúra még akkor is élő embereinek egy részét én mentettem meg a náciktól. Nem voltak elég semmiféle egyéb újjáépítési vagy más érdemek, elemi polgárjogok, de ez, hogy Kármán Tódort felhasználják, ez elég volt rá"[32] – emlékezett később György.

Libik 1956 óta nem látta az apját.[33] Az utolsó találkozásuk óta eltelt hét esztendő. A fiút megdöbbentette, amikor végre találkoztak. Albert nagyon rossz állapotban volt, a súlyos cukorbetegsége teljesen tönkretette az idős férfi testét, le volt fogyva, György alig ismerte meg a repülőtéren.[34]

Albert két hetet töltött Svédországban. Megismerhette unokáit, a nyolcéves Hajnalt és a négyéves Bercit; viszontláthatta menyét, Marit és fiát, Györgyöt. Idegen világ volt számára Stockholm. „Nagyon furcsa volt számomra látni, hogy a betegség mennyire megváltoztatott egy embert, és nem az az energikus ember volt, akit ismertem. Haza akart menni"[35] – idézte fel az utolsó találkozás hangulatát Libik. Albert visszatérése után nem sokkal később, 1963. június 24-én Albert meghalt.[36] A fia akkor még nem utazhatott Budapestre.[37] Nem kapott útlevelet. Amikor György értesült apja halálhíréről, szinte semmiféle megrendülést nem érzett, két napra rá viszont a mindig egészséges, élsportolói múlttal rendelkező férfi rosszul lett, és hordágyon vitték el mentők. Gyomorvérzést kapott. Apja halálával ifjúkora utolsó biztos pontját veszítette el. A svéd orvosok is megállapították, hogy súlyos megbetegedése pszichés okok miatt következett be. A kórházban lábadozó Libiket régi küzdőtársa és barátja, Per Anger is meglátogatta.

A hatvanas évek közepétől Libik új tereket igyekezett nyitni saját maga számára a svéd „sivatagban". Az új kihívásokra több ideje lehetett 1969 után; az 1970-es évtizedet már elvált emberként kezdte, a két gyerek a feleségénél maradt. (Újra szerelmes lett egy svéd nőbe, de erről és a magánéleti történésekről bővebben írunk később.)

Azzal igyekezett nagyobb szakmai mozgásteret biztosítani magának, hogy a kutatómérnöki tevékenysége mellett üzletemberként is tevékenykedett. Az volt a terve, hogy a szaktudásával, lendületével és személyes kisugárzásával nemzetközi együttműködések keretében összekösse a tudományos kutatást, illetve az ipari megvalósítást. E koncepció jegyében különböző kezdeményezéseket indított szerte Európában és a világban. Víztisztító berendezések értékesítésébe fogott Portugáliában és Jugoszláviában, közreműködött két prágai szupermarket építésében,[38] illetve nemzetközi szabadalmak koordinálásával foglalkozott.

Magyaros, kelet-európai temperamentumát viszont a gyakran lélekölő, unalmas üzleti világban sem vesztette el. Erre példa egy, a svéd főnökeivel bevállalt lélegzetelállító konfliktus is. A hideg északiak nem voltak felkészülve a forróvérű magyar férfi dührohamára.

1971-ben a svéd állami vállalat új vezetése semmisnek tekintette a Libikkel korábban kötött szerződést, akinek a főnökség álláspontja szerint semmiféle juttatás, végkielégítés nem járt volna. A svéd jogászkodás meglehetősen felháborította a mérnök-üzletembert. György megjelent egy egyeztetésen az ügyvédjével. A felek egymással szemben ültek, a vezetőséget néhány hivatalnoktípusú karakter képviselte, akik szenvtelen hangon adták elő a szerződés semmisségéről szóló jogi érveket. Ekkor történt valami olyan, amihez a skandinávok nem igazán voltak hozzászokva. Adjuk is át a szót a balhés eset főszereplőjének, Libiknek: „Félig fölálltam, megemeltem az asztalt, és hozzávágtam őket a falhoz, úgyhogy fölbillent a székük mind a kettőjüknek, és így a rekeszizmukba csapódhatott a nagy nehéz diófa asztal, egy másfél méter vagy kétméteres átmérőjű volt, és ott így ültek hozzászorulva a falhoz, és nem tudtak egy szót se szólni."[39]

Libik ügyvédje, egy igazi svéd úriember – kliense kifejezésével élve „egy, a stockholmi Váci utcából való" – konzervatív jogász elismeréssel

nézett a vagány magyarra, de gyorsan hozzátette, hogy ha Libik akarja a pénzét, akkor engedje el az asztalt, és igyekezzen a továbbiakban viszonylag barátságosan és főként türelmesen viselkedni. „Elengedtem az asztalt, mindent aláírtak. Ilyenek voltak ezek az emberek. Ez egy csodálatos, szívmelegítő jelenet volt. Életem végéig büszke vagyok rá. Svédországban különös jelentősége van, mert ott nem igen alkalmaznak ilyen eljárásokat"[40] – emlékezett az esetre már a rendszerváltozás után. A történet után másfél évvel az egyik szenvedő alannyal ismét találkozott Libik a svéd belvárosban. Az udvarias köszönés után csak ennyit mondott még neki: „Tudsz már lélegezni?"

Libik György a hetvenes években a stockholmi Karolinska Intézet, Európa egyik legtekintélyesebb orvostudományi egyetemének kutatójaként a Biotechnikai Intézetben a baktériumok komputeres identifikációjával foglalkozott.[41] A különböző térségek ökológiai összehasonlítását szintén kutatta kollégáival; azt elemezték, hogy az ipartelepítések mennyire befolyásolták a természeti környezetet.[42] Ebben az időszakban egykori apósa, Szent-Györgyi hatására is kezdett nagy figyelmet szentelni a globális kérdéseknek. Ahogy fogalmazott, „az Apokalipszis három lovasa", a túlnépesedés, az atomháború és a környezetszennyezés érdekelte leginkább mint kutatót és mint értelmiségit. „Közülük a legutolsó a legfélelmetesebb, mert míg az előző kettőt racionális módon lehet kezelni, legalábbis van rá remény, a harmadik szinte megállíthatatlanul halad előre"[43] – mondta 1988-ban.

Különös, hogy többek között amiatt, hogy a nyolcvanas évek első felében Libik számára a környezetszennyezés jelentette a legnagyobb globális kihívást, összeütközésbe került a svéd zöld mozgalommal, amely akkoriban az atomfenyegetést tartotta a legnagyobb veszélynek.

A nyolcvanas években éppen a környezeti kérdések iránti fogékonysága miatt Libik a zöldek látókörébe került. Igyekezték képviselőjelöltnek is megnyerni a zöld gondolatot felvállaló férfit, azonban őt a formális politizálás különösebben nem érdekelte: 1957 után tagja volt a Svéd Szociáldemokrata Pártnak, de egy idő után különösebb érdeklődést nem mutatott a svéd jóléti állam problémái iránt. Olof Palme svéd szociáldemokrata miniszterelnök középutas politikájával, udvarias stílusával és a szovjetek iránt megengedő külpolitikájával sem szimpatizált különösebben. Talán azt mondhatjuk, a vadkeletről érkező, forró konfliktusok sokaságában résztvevő ember számára a cizellált szakpolitizálás, a steril parlamenti tanácskozások, a lágy közéleti megfogalmazások nem voltak eléggé vonzóak. Kéthly Anna 1976-os halála után érzelmileg sem kötődött már úgy a szocdem mozgalomhoz. Így nem véletlen, hogy egy ideig elfogadta a zöldek közeledését. Vállalta, hogy a környezetvédelmet és a tudománypolitikát érintő nézeteit megosztja a párt illetékeseivel. Ebből következett, hogy részben ő készítette elő a zöldek technológiai programját. Ugyanakkor a nukleáris energia kérdésköre komoly konfliktuspont volt közöttük. Libik szerint az atomerőművek – kétségtelen veszélyeik mellett – elfogadható megoldást jelenthettek, a zöldpárti aktivisták viszont hallani sem akartak erről a nyolcvanas években sem, és szívesen vállaltak különböző figyelemfelhívó akciókat az atomenergiával szemben. „Én ugyan nem láncoltam magam atomerőműhöz, és nagyon ambivalens voltam és vagyok atomerőművek tekintetében, gondolván, hogy az a legtisztább. Hogyha atomerőmű helyett széntüzelést választunk, akkor öngyilkosságba menekülünk a biztos halál elől, miután a széntüzelés annyira szennyez azonnal. Az atomerőműnél pedig a bajhoz mégis szerencsétlenségnek kell történ-

nie, nem szólva a hulladékproblémáról"[44] – fogalmazott az azóta is feloldhatatlan dilemmáról 1991-ben Libik.

A párttal a legnagyobb vitája azonban az volt, hogy a zöldek követelték az általános enyhülés jegyében a svéd hadsereg leszerelését is. A szovjet megszállás alatt álló Magyarországról származó Libiknek ez a gondolat vállalhatatlan és kifejezetten bosszantó volt. A lelkes pacifistáknak próbálta elmagyarázni, hogy a szovjet tengeralattjárók ott vannak közel a svéd partokhoz – ha nem lenne haditengerészet, akkor az ország nagyon rövid időn belül szabad préda lehetne a szovjetek számára. A zöldek nem hallgatták meg ezeket az érveket, fütyültek tanácsadójuk és egyik remélt képviselőjelöltjük nézőpontjára, és tovább követelték például a védelmi minisztérium megszüntetését. Libik egyre inkább távolodott a zöldektől, arról nem beszélve, hogy meggyőződése volt, hogy a pártközpontban egy cseh származású KGB-ügynök is tüsténkedik, aki nem véletlenül tereli a beszédtémát állandóan a lefegyverzés ügyére. Egy ilyen vita közben a Svédországban sem a béketűréséről ismert Libik azt a kérdést vetette oda az illetőnek: „A KGB adja neked az utasításokat?"[45] Nem véletlen, hogy Libik nem lett képviselőjelölt. Elege lett a zöldek látszólag naiv ötleteiből. „Nem nagyon bírtam magam elképzelni, hogy a svéd parlamentben én szabályoknak megfelelően viselkedjek. Nagyon strapás is lett volna nekem ez"[46] – vont mérleget később.

A magyar emigráció életében Libik György nem vett aktívan részt. Vállalt szerepet, de nem ez volt az érdemi terep számára. Különböző akciókhoz, aláírásgyűjtésekhez rendre csatlakozott, részese volt például a lengyel hadiállapot elleni tiltakozásnak.[47] 1980-ban jelen volt a Bibó István életmű-

véről és a nemzetközi környezetről szóló genfi konferencián, fel is szólalt, s kifejtette, hogy „a Nyugat fokozatosan minden elv védelméről lemondott, s a szélsőbaloldali mozgalmak mezében fellépő szovjet légionáriusok előretörésének, fizikai és pszichikai terrorizmusának vált színterévé".[48]

1981-ben megjelent Svédországban az Üzenet a lesiklásból című önéletrajzi könyve, amit hosszú idő alatt készített elő. Barátját, korábbi küzdőtársát, Per Angert kérte fel, hogy írja meg a kötet előszavát, aki emlékeztette az olvasót, hogy a veszélyes időkben Libik György embermentő tevékenységével „életveszélyt vállalt".[49] A memoár kiadása után Libik minden visszajelzést értékelt, de összességében nagyobb visszhangban reménykedhetett.

Sikereit a nyolcvanas években nemzetközi területen érte el. Ebben az időszakban a multinacionális együttműködések koordinálása, szervezése jelentette számára a megerősítést.

1983-ban vendégkutatóként az Újdelhi Egyetemre került. A szükségletek gazdasági-társadalmi vetületeit vizsgálta az indiai viszonyok közepette, de a projekt részeként konkrét kutatásokat is végeztek, például az úgynevezett vízijácint hasznosításáról, amit sokáig kártékony növényként tartottak számon, de utána rájöttek, hogy papír- és műtrágyagyártásra is hasznosítható a vízinövény. Libik György Nayudama, Indira Gandhi indiai miniszterelnöknő tudományos tanácsadójának a munkatársa volt. A kutatási projektet az indiai kormány finanszírozta, de a munka maga az egyetem keretein belül zajlott.

Libik hosszú hónapokon keresztül élt Indiában, ahol egy helyi asszonyt is megismert, akivel egy párt alkottak. Az indiai történet kifejezetten sikersztori lehetett volna az akkor már hatvanon túli férfi számára, hiszen megbecsülték a szaktudását, elismerték a kreatív gondolkodását és jól élt

Újdelhiben. Egy súlyos betegség azonban keresztülhúzta a számításait. 1984 végén – valószínűleg úszás közben – elkapott egy vírust, ami magas, 39 fok feletti lázzal járt. Először az orvosok sem tudták, hogy milyen fertőzésről lehet szó, végül az úgynevezett kanárikórt azonosították nála. Tíz nap alatt nyolc kilót fogyott. A korábbiakban csak apja halála után gyengélkedő férfit teljesen ledöntötte lábáról a vírus. Noha jó kezekben volt az újdelhi angol kórházban, mégis visszatért Stockholmba, ahol még egy hetet egészségügyi intézményben kellett töltenie. Gyerekei is aggódva figyelték apjukat, hiszen így még korábban sosem látták; volt felesége, Mari is meglátogatta. A szakemberek jelezték Libiknek, hogy lényegében meggyógyult, de a vírus betokozódott és bármikor újrakezdődhet minden.

Libik a tőle megismert jókedéllyel vette tudomásul, hogy benne él egy vírus, ami bármikor aktiválódhat – azt emlegette, hogy akkor ő most már egy kanárimadár. A betegsége után szinte mániákusan újra síelni akart. Úgy vélhette, hogy ha az olyan, mint régen, akkor nincs is semmi baj. Ahogy kiengedték a kórházból, valóban nemsokára már a francia Alpokban siklott. A mozgása és az erőnléte viszont nem volt az igazi, szembesülnie kellett azzal, hogy a vírus az ízületeit is roncsolhatta, nem tudta úgy mozgatni a kezeit. A téli sportról nem mondott le, mert azt gondolta, hogy az számára mindig és minden helyzetben a gyógyírt jelenti, de az egykori síbajnok, a korábbi villámgyors olimpikon már öregesebben mozgott a pályákon. Minden korábbinál élesebben kellett szembenéznie azzal, hogy már semmi nem lesz olyan, mint egykoron.

1985-től a stockholmi egyetem informatikai tanszéke a már nyugdíjas Libiket szaklektorként foglalkoztatta. Az igazi kihívást viszont a kínai meg-

keresés jelentette számára. A kezdeményezés arról szólt, hogy keressen olyan svéd gazdasági-műszaki szakembereket, akik vállalják az utazást Kínába, és a látottakat figyelembe véve tanácsokat adnak – ezzel segítve a formálódó gazdasági reformokat. Libik György maga tíz gyárat látogatott meg Pekingben és Tiencsinben; a vezetésével harminc svéd nyugdíjas mérnök utazott ki az ázsiai országba.[50] Libik viccesen úgy emlegette, hogy „exportálta" a skandináv nyugdíjasokat. Az európai szakemberek elképesztő elmaradottságot tapasztaltak. „Volt ott egy jelenet, amikor megkérdeztem a vezetőimet, az egyik kínai gyárban, egy helyiségben: Itt légitámadás volt? Nem, ez a raktár. Szóval ilyen volt Kína"[51] – elevenítette fel életútinterjújában a kínai tapasztalatait György, aki a maga szerény eszközeivel és nyilvánvalóan csekélyke mértékben, de részt vett a kínai gazdasági robbanás előkészítésében. Libik és társai elmondták a véleményüket, javaslatokat fogalmaztak meg, vendéglátóik pedig minden gondolatot örömmel fogadtak. E könyv írásakor, 2025-ben a kínai gazdaság a világ második legerősebbje. Napjainkban a Kínából kiáramló működő tőke nagyságrendileg meghaladja az 1000 milliárd dollárt.

A svéd nyugdíjas szakemberek kínai tapasztaltairól a Spiegel is írt. A lap beszámolt egy olyan szakértőről, aki egy tolmáccsal autógyárat, motorkerékpárgyárat „rázott gatyába", és utána a maga 75 évével egy 21 millió főt számláló területnek lett az ipari vezetője.[52]

Libik kínai „utaztatásairól" a szovjet kormány emberei is értesültek, és már a gorbacsovi peresztrojka idején meghívták Moszkvába azzal céllal, hogy olyan szakembereket gyűjtsön össze, akik az atomenergetika és gazdaságirányítás terén tudnak tanácsokat adni a szovjeteknek – ne feledjük, hogy már a csernobili baleset után járunk. A látogatás előkészítésekor

egy szovjet diplomata megkérdezte tőle, hogy Svédországban született-e. „Mintha nem tudná" – gondolta magában Libik, de udvariasan válaszolt: „Nem, de itt újjászülettem."[53] E megállapítása többlettartalommal is bír – főleg számunkra, akik Libik életútját szeretnénk megérteni. A férfinek Svédország sokáig a „sivatagot" jelentette, de ekkor, 1987-ben, három évtizednyi skandináviai tartózkodás után már úgy fogalmazott, hogy újjászületett Svédországban. Ez a gondolat egyben egyfajta csendes vallomás is, amely arról szól, hogy minden nehézsége és honvágya ellenére teljes életet élt északi emigrációjában.

A Libik vezette svéd csoport 1987 októberében érkezett a szovjet fővárosba. Stockholmból Helsinkiig hajóval, utána vonattal utazott a csapat. A svédeknek egészen különös volt, hogy hatalmas méretű szovjet gépjárművekkel vitték őket egyik helyszínről a másikra. Az oroszok az egyik alkalommal az izzólámpagyártás ügyében kértek tanácsot, információt a nyugati szakértőktől, de arról is faggatták őket, hogy miként lehet a különböző gyári raktárkészleteket számítógépes nyilvántartásban rögzíteni. A látogatás sikeres volt, de nem hozott olyan kézzelfogható eredményeket, mint a kínai „túra". A kibontakozó, forradalmi erejű változások Kelet-Európában elhomályosították a jószándékú tanácsadói projektet.

Amikor 1987 őszén egyértelmű lett, hogy Libik Györgyöt, az egykori 56-os szereplőt tanácsadóként Moszkvába hívták, akkor a férfi eufórikusan hívta fel Vásárhelyi Miklóst, aki a koalíciós évek óta személyes ismerőse és barátja volt, és az emigrációs évtizedek alatt is tartották a kapcsolatot. Libik gyors beszédstílusában közölte Vásárhelyivel, hogy hivatalos keretek között a szovjetek saját fővárosukba invitálták, és sebtében tovább is gondolta a történést, s arról beszélt: ha ez megtörténhet, akkor ez egyben

azt is jelenti, hogy „Kádár Jánosnak befellegzett".[54] Persze meglehetősen közvetett az összefüggés, de tény, hogy moszkvai útja után fél évvel már nem Kádár volt Magyarország vezetője.

A közelgő eget rengető politikai változások jeleit Libik György jól olvasta. Emlékezhetünk, a hetvenes évek elején azt jövendölte Kéthly Annának, hogy egy évtizeden belül komoly fordulat jöhet a szocialista országokban. Erre egy kicsit többet kellett várni, de 1987 őszén már az olyan sokat látott harcosok, mint Libik a levegőben érezhették a változást. A jelek egyre egyértelműbbek lehettek számára és ráérezhetett, hogy harmincéves svédországi sivatagi vándorlása lassan a végéhez közeledik.

Libik György igazolványképe, 1967. január 7.
(Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára)

13.

BESZERVEZNI VAGY KITILTANI

Libik György 1956. december 6-án hagyta el az országot, és közel kilenc esztendő után, 1965. október 20-án léphetett ismét magyar földre,[1] immáron svéd állampolgárként érkezhetett haza. A konszolidálódó Kádár-rendszer úgy érezte, az egykori disszidensek ideiglenes visszatérésével is enyhíthet a szigoron.[2] 1963-ban, apja halála után még nem kapott útlevelet Libik, két évvel később viszont ennek már nem volt akadálya.

1965-től 1967-ig viszonylag rendszeresen utazhatott Magyarországra. 1968 elején azonban tiltólistára került, 1970-ben törölték, de 1971-ben ismét felkerült arra, emiatt 14 évig – vagyis jóval hosszabb ideig, mint ami '56-os disszidálása és első hazaérkezése között eltelt – nem léphetett az ország területére. 1985-ben arra kapott engedélyt, hogy szülei sírját meglátogathassa, majd 1988-tól rendszeresen jöhetett, és lényegében akkortól kétlaki életet élt, majd a rendszerváltozás után véglegesen hazatelepült. Talán a legizgalmasabb kérdés, hogy a puha diktatúra viszonyai közepette miért

tagadták meg tőle a beutazást a nemzeti ellenállás egykori hősétől, Kállai Gyula, Fehér Lajos és Major Tamás egykori barátjától. A fejezetben erre igyekszünk választ adni. Elöljáróban annyit máris leszögezhetünk: a téma nem érthető meg az állambiztonsági nézőpont nélkül. És talán annyi titokfelfedés is beleférhet, hogy kijelentsük: a rendelkezésünkre álló adatok szerint Libik György nem volt sem ügynök, sem kém. Ettől függetlenül állambiztonsági játszmasorozat tárul elénk.

Ami bizonyosan állítható tény: Libiket a kádári állambiztonság be akarta szervezni. Egy 1967. május 31-i jelentés kifejezetten meg is fogalmazta e célkitűzést. A dokumentumban leszögezték, hogy lépéseket tesznek „esetleges megnyerése céljából".[3]

Nézzük az előzményeket! A Péter Gáborral sokáig szívélyes kapcsolatot ápoló Libik államvédelmi megfigyelésére már 1949-ből vannak adatok.[4] 1950-ben az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) környezettanulmányt is készített róla. A dokumentum fontos forrás addigi életútjára vonatkozóan, de érdemi aktuálpolitikai vonatkozású elemet nem tartalmaz. Nem úgy az 1954-es államvédelmi jelentés, amely kifejezetten javaslatot is tett Libik őrizetbe vételére izgatás miatt, de végül ezt az ügyet (is) megúszta,[5] csak egy pártközponti figyelmeztetést kapott.

A forradalom után, a disszidálását követően az állambiztonság igyekezett feltárni a szálakat; alapos elemzések készültek Libik személyéről, családi viszonyairól és '56-os tevékenységéről. Fellelhető egy 1957. április 17-i dokumentum, amelyben olyan információk sorakoznak, amik akár egy jövőbeli kirakatper számára is muníciót szolgáltathattak volna. Amint arról korábban írtunk, ekkor, vagyis 1957 tavaszán a Libik család még a szocialista Lengyelországban tartózkodott, tehát a lengyel állambiztonság könnyen letartóztathatta volna Libiket – ha ilyen kérés érkezett volna a magyar szervektől.

E forrás alapján is megállapíthatjuk: Libik jól érezte, hogy kezd forróvá válni a talpa alatt a talaj. Nem véletlen, hogy igyekezett Per Anger segítségével – feleségével és kétéves kislányával együtt – gyorsan eltűnni Lengyelországból. A jelentés talán leginkább fenyegető jellegű, veszélyt jelentő megállapítása arról szólt, hogy Libik „a legnagyobb nyíltsággal agitált Nagy Imre mellett".[6]

Az 1958. április 24-i állambiztonsági dokumentumban is olvasható olyan megállapítás, amely abban az időszakban akár életveszélyes is lehetett volna a számára; a jelentés leszögezte, hogy Libik „maximális nyíltsággal szervezte a Nagy Imre-frakciót".[7] 1958 tavaszán azonban György és családja már biztonságban volt a távoli Svédországban, problémái – ahogy arról az előző fejezetben szót ejtettünk – már más jellegűek voltak.

1959. november 12-én még keletkezett egy irat, amelyben „összeférhetetlen" és „izgága" személyiségnek írták le, de ennek már semmi érdemi jelentősége nem volt akkoriban.

Öt esztendőn keresztül Libik működése nem érte el a magyar hatóságok ingerküszöbét – nem felejtették el persze 1956-os múltját, ezért sem térhetett haza apja, Albert temetésére.

1964-ben Kolozs György stockholmi magyar kereskedelmi kirendeltségvezető tájékoztatta a magyar szerveket, hogy nexusba került a svéd fővárosban Libik Györggyel, aki svéd állampolgárként részt venne a magyar–svéd kereskedelmi kapcsolatok erősítésében.[8]

A magyar képviseleten dolgozó „Kézdy" fedőnevű ügynök panaszkodott Libikre, miszerint a férfi udvariatlanul viselkedik a nagykövetség és

a kereskedelmi kirendeltség munkatársaival, de beszámolt arról is: Kolozs és Esztergályos Ferenc stockholmi magyar nagykövet azzal szerelte le az elégedetlenkedő kollégákat, hogy „kapcsolatot kell vele tartani, mert jó kapcsolatai vannak a svéd ipari és banki szféra felé".[9]

1964. április 6-án „Pogány" ügynök Libik személyiségének feltérképezése érdekében találkozott az emigráns férfivel. Libiket „egzaltált"[10] karakterként írta le. Valószínűleg emiatt is a magyar állambiztonság nem tekintette veszélyesnek, ezért kaphatott engedélyt a beutazásra.

1965. októberi budapesti útja előtt a nemegyszer meggondolatlan fenegyerekként viselkedő Libik óvatosságból megkereste Anders Thunborgot, a svéd kormányzat befolyásos szereplőjét, a később hadügyminisztert. A két férfi között személyes szimpátia is volt, mert Thunborg korábban motorversenyzőként vált ismertté, és amint tudjuk, Libiktől nem állt távol sem a versenyzés, sem a motorozás. Libik tájékoztatta szociáldemokrata ismerősét a svéd–magyar gazdasági kapcsolatokat érintő elképzeléseiről, illetve arról, hogy e kezdeményezés részeként Magyarországra utazik. A svéd politikus egyértelművé tette, hogy mindent megtesznek annak érdekében, hogy a magyar földre visszatérő Libiket „a legcsekélyebb baj se érhesse".[11]

1965-ös látogatásának egyik legveszélyesebb manővere az volt, amikor régi küzdőtársa, Karig Sára kérésére egy kéziratot kellett leadnia a budapesti angol nagykövetségre. A konspirációban gyakorlott szereplők tudták, hogy a svéd álampolgárságú és a skandináv ország diplomáciai védelme alatt álló férfivel szemben nem tudnak a magyar hatóságok komolyabb szankciót alkalmazni – nem úgy a szovjet fogságból, a Gulagról alig több mint egy évtizede szabaduló, Magyarországon élő Kariggal.

György hosszú évek óta nem látta Sárát. Ennyi idő után az első találkozás minden bizonnyal nagyon érzelmes és megindító lehetett – még akkor is, ha leveleket korábban váltottak egymással. Közvetlenül a férfi stockholmi visszautazása előtt átadott Karig Libiknek egy vaskos kéziratot. A konspiráció ősi szabályai szerint Libik nem tudott semmit a kéziratok tartalmáról. Később is csak annyi információja volt az anyagról, hogy vorkutai írásokat rejtett a mappa.

Karig Sára éveket töltött a kegyetlen szovjet fogolytáborban. „A fejemben el tudtam hozni azt a három-négyezer sor verset, amit írtam"[12] – emlékezett később a rabság éveire. A rendkívüli memóriájú nő megjegyezte a szovjet pokolban fejben „írt" verseit, és majdan ezeket a verseket rögzítette. Orbán Ottó költő – a végül csak 1995-ben kiadott Karig-kötet utószavában – a következőképpen fogalmazta meg a vorkutai versek emberi jelentőségét és nagyszerűségét: „Micsoda élet ez! Verseket gyújt magában a fagyhalál ellen. Naivan lecsapva egy-egy tiszta rímre, amitől egy hivatásos költő – megsejtve a kor immanens diszharmóniáját – bölcsen óvakodna. Dehát ezek a versek nem a művészeti elvek bölcsészkari csataterén születnek, hanem egy hiperrealista munkatábor minden szürrealizmust megszégyenítő körülményei között. Egy emberi lény, valaha fiatal nő, most csak a táborlétszám kortalan, semlegesítő tétele, általuk próbál meg emlékezni magára és életben maradni."[13]

Libik a repülőtérre indulva beadta a kéziratot az angol nagykövetségre. „Ezt biztos lefényképezték. Tudtam, hogy ha Sári nekem ezzel a kéréssel adja, akkor az egy nagyon meleg dolog lehet, amit ő a következmények miatt nem adhat le"[14] – emlékezett a Karig-kéziratok kalandjára életútinterjújában Libik, aki beszélt arról is, hogy több hasonló

konspirációt végzett a hatvanas évek második felében Magyarországon, de kém és ügynök nem volt sosem: „Nem foglalkoztam se ipari, se katonai kémkedéssel. Még csak azt se mondhatom, hogy ennek örülök, de nem is sajnálom, mert nem az én asztalom volt. Szívesen csináltam volna bármit, zsebtolvajlástól kezdve, ha ezzel a Szovjet Reichnek kárt okozhatok. Ez nagyon erősen motivált. De nem ez volt az igazi területe annak, ahol én a legkisebb munkával a legnagyobb kárt tudom nekik okozni. Az atombomba korában gazdasági koncepciók voltak a jó fegyverek"[15] – tette egyértelművé, hogy mi volt a hatvanas évek közepétől a személyes politikai ars poeticája. Libik úgy gondolta – s a történelem őt igazolta –, hogy a kommunista rendszereket gazdasági eszközökkel lehet legyőzni.

A konspiratív Karig-kézirat akció ellenére a magyar állambiztonság különösebben nem figyelt az 1965-ös látogatása alatt Libikre. Nem maradtak fenn olyan iratok, amelyek komolyabb érdeklődést mutatnának; ezért is történhetett meg, hogy 1966 júniusában ismét Magyarországra utazhatott.

E második út során viszont szemet szúrt az állambiztonságnak, hogy német rendszámú Mercedesszel érkezett az országba. Felvetődött bennük a gyanú, hogy a férfi a nyugatnémet titkosszolgálatnak dolgozik. Ha komolyabban elemezték a helyzetet, akkor persze ennyire ostobának se a Német Szövetségi Köztársaság illetékeseit, se Libiket nem tarthatták, hogy amennyiben valóban német ügynök lenne, akkor demonstratíve NSZK-s rendszámú kocsival jönne. Mindazonáltal a magyar szervek úgy értékelték, kizárt dolog, hogy Libik csakis anyagi motivációval tért vissza Magyarországra. Pedig a barátok felkeresése (Vásárhelyi Miklóssal és a második világháborúban a gettóból kimentett Litván Györggyel is találkozott) és szülei sírjának meglátogatása mellett valóban a gazdasági kapcsolatok erősítése volt Libik magyarországi célja.

A legfontosabb feladatként tűzte ki maga elé, hogy segítse a hatalmas svéd autógyár, a Volvo magyarországi szerepvállalását. Több stockholmi egyeztetésen voltak már túl a Volvo vezetőivel, amikor a magyarországi tárgyalásokra kijelölt delegáció egyik tagja véletlenül – nem gúnyosan – azt mondta, alig várja már, hogy elinduljanak Magyarország gyönyörű fővárosába, Ankarába. „Elfogott a pulykaméreg és felálltam. Mielőtt órákat töltenének el velem díszebédeken, megtanulhatták volna, hogy Magyarország fővárosa nem Ankara, hanem Budapest – sziszegtem és kisiettem az étteremből"b – idézte fel a kínos szituációt Libik, aki visszatekintésében azért gyorsan leszögezte, hogy a durcás kivonulása egy kicsit olyan libikes játék is volt egyben: „A kétségkívül kecsegtető jövedelmen kívül az erőszaktársadalom, a Gólem megropogtatása is nagyon vonzott. Sokkal inkább, semhogy igazán faképnél hagytam volna őket. Újra leültem tehát az asztalukhoz."[16]

A magyarországi üzleti tárgyalások sikeresek voltak, hosszútávú együttműködés alakult ki a Volvo és Magyarország között. Ebben komoly szerepet játszott Kiss Árpád, Libik egykori főnöke, aki 1966-ban az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság miniszteri rangú elnöke volt. Első körben 80 svéd teherautó vásárlásáról egyeztek meg a felek. Nem túlzás azt állítanunk, hogy a Kiss Árpád – Libik György tandem teremtette meg az alapjait az autógyártó óriás és a Magyarország közötti gazdasági kooperációnak. A magyar Ikarus gyárral az északiak több évre szóló együttműködési szerződést kötöttek autóbuszgyártásra.

A sikeres Volvo-üzlettel párhuzamosan intenzívebbé vált a Libik György személyét érintő állambiztonsági tevékenység. Ehhez hozzájárulhatott az is, hogy ekkoriban disszidált egészen váratlanul az állami díjas vegyészmérnök, Fodor György, a Petrolkémiai Vállalat igazgatója, Libik régi ajkai kollégája és barátja, illetve kiderült, hogy Tóth László, a nyugatnémet hírszerzés ügynöke, aki 1956-ban együtt dolgozott a parlamentben Libikkel[17], folyamatosan kapcsolatban állt a Svédországban élő emigráns férfivel.

Libiket kifejezetten meglepte Fodor disszidálása, mert amikor 1965 őszén találkoztak a másik ajkai kolléga, Tímár Vilmos lakásán, akkor még egészen „vonalas álláspontot", vagyis erőteljesen rendszerhű, kádárista gondolatokat képviselt.[18] Az állambiztonság azért is feltételezte, hogy Tóth László és Libik szoros kapcsolatban áll egymással, mert a nyugatnémet rendszámú autó, amivel Libik jött Magyarországra, a pénzügyileg nem túl jól álló Tóthé volt, aki némi készpénzért (kétszáz nyugatnémet márkáért) cserébe adta kölcsön a kocsit.[19]

1966 decemberében a belügyi szervek érdeklődésének középpontjában a „Tree" kódnévvel ellátott Tóth László állt. Azért akartak Libikhez közelebb kerülni, mert abban bíztak, hogy ezáltal Tóthról is többet megtudhatnak. Az 1966. december 23-án kelt III/I-es dokumentum azt a feladatot tűzte ki a magyar állambiztonság számára, hogy tartsák látókörben Libiket, vizsgálják meg, hogy nem áll-e külföldi hírszerző szolgálatokkal kapcsolatban, keressenek olyan adatokat a múltjában, amelyek kompromittálóak lehetnek rá nézve és „amelyek tárgyalási alapként szolgálhatnak"[20] az együttműködés kereteinek kialakításakor.

Egyértelműen és tisztán látható a kommunista diktatúra törekvése, hogy egy embert kompromittáló információkkal megtörjenek, ellehetetlenítsenek és úgymond együttműködésre kényszerítsenek. A forrásban fellelhető tények nyilvánvalóan utalnak arra, hogy 1966 decemberében a kádári állambiztonságnak semmiféle olyan információja nem volt, amely Libik hírszerzői vagy ügynöki tevékenységére utalna.

Libik 1966 nyara után decemberben ismét Magyarországon tartózkodott, s azt tervezte, hogy a következő év elején visszatér. Az állambiztonság természetesen tudott tervezett újabb látogatásáról, és idejekorán a hivatalos szervek el is intézték, hogy a Gellért Szállóban, ahol megszállt Libik, minden feltétel adott lehessen ahhoz, hogy lehallgassák.[21] A „szolgálat" embereinek a rögzített hanganyagot a szabályok szerint szó szerint le kellett írniuk,[22] az így keletkezett jegyzőkönyvekből pedig képet kaphatunk Libik kötetlen, laza társalgási stílusáról. 1966 végén a BM III/I. (Hírszerzési) Csoportfőnökségén külön aktát nyitottak „Luzzie" fedőnéven Libik György beszervezésének céljából.[23]

Magyarországi látogatásai során Libik Papp István mérnököt, az Energiagazdálkodási Intézet igazgatóját, egykori barátját is megkereste és a műszaki innovációról beszélt vele. Libik nem tudhatta, hogy Papp „Titkár" fedőnéven az állambiztonság ügynökeként is tevékenykedett, de lehet, hogy valamit mégis megsejtett, mert Papp arról számolt be tartótisztjének 1967 februárjában, hogy Libik meglehetősen tartózkodó vele – persze az is lehetséges, hogy a mérnök kolléga ezzel az eszközzel akart kitérni a bőségesebb információk kiadása elől.[24]

„Az elhárítástól származó adatok azt bizonyítják, hogy Luzzie valóban előnyös üzleteket hoz és népgazdaságunknak is érdekében áll a svéd piac kiszélesítése, ezen belül is exportunk növelése. Megjegyzendő, hogy ebben természetesen Luzziet nem annyira hazafias érzülete, mint inkább

anyagi érdekeltsége vezeti"[25] – olvasható Havasi József rendőralezredes 1967. február 8-i jelentésében. A tíz nappal később készült állambiztonsági dokumentum is kiemeli, hogy „Luzzie" „összeköttetései hasznosak, magasszintűek".[26]

A Libiket érintő állambiztonsági érdeklődés öccsét, Andrét is elérte ekkorra, akinek szintén fürkészték a kivetnivalót, a kompromitáló adatokat a múltjában, de csupán azt tudták megállapítani róla, hogy „nem ellenséges" Magyarországgal, viszont nem szeretne itthon élni.[27] (Több érdemi információt ekkor még nem találtak; később a hetvenes években is csak annyit, miszerint a Nemzetközi Újságíró Szervezet finanszírozását segítendő műtárgyakat csempészett a Német Szövetségi Köztársaságba.[28] Ugyanakkor az teljesen rejtve maradt előttük, hogy André 1956 után a CIA-nak dolgozott.[29])

A BM III/II. (Kémelhárítási) Csoportfőnökségének 1967. március 4-i jelentése leszögezte, hogy „folyamatosan ellenőrzés alatt"[30] tartják Libik Györgyöt. Ráállították a svédországi emigrációban dolgozó „Gyarmati" fedőnevű ügynököt is, aki jelentésében beszámolt arról: Libik elmondta a magyar emigrációban élő társainak, hogy „valóban nagy változás lehet Magyarországon, ha már engem is beengednek".[31] Lejáratási szándékkal azt is közölte Gyarmati Libikről, hogy a férfi saját magáról úgy beszél, mint aki „egy patinás ellenzékije a Magyar Népköztársaságnak".[32]

Érdemes kiemelni: Libik Györggyel a III/I-es csoportfőnökség beszervezési, a „III/II" pedig kémelhárítási szempontból egyszerre foglalkozott.

1967. május 12-én a magyar Külügyminisztérium azzal a kéréssel fordult a belügyhöz, hogy Libiket helyezzék tiltólistára; azonban a BM reakciója a következő volt: „Tekintve, hogy Luzzieval terveink vannak, adják

meg részére a vízumot."[33] Így történhetett meg, hogy május 26-án Varsóból ismét Budapestre repülhetett.

1967. június 3-án létrejött egy hivatalos találkozó az állambiztonság emberei és Libik György között. A belügyesek célja kettős volt: egyrészt információk szerzése „Luzzie"-tól Fodor Györgyre, Tóth Lászlóra vonatkozóan; másrészt pedig, hogy újabb lépéseket tegyenek Libik beszervezése érdekében – a gond csak az lehetett, hogy nem voltak a kezükben kompromittáló adatok. A fenegyerek e szürreális tárgyalás során sem hazudtolta meg magát. Lényegében azt fejtette ki, meglepi, hogy az állambiztonságiak milyen értelmesek, majdhogynem megdicsérte őket, kifejezetten meg volt elégedve a vele szemben tanúsított magatartásukkal. „Neki eddig az életben sohasem az értelmes emberek okozták a problémát, hanem a hülyék"[34] – idézte egy jelentés „Luzzie"-t. Két nap múlva ismét találkoztak. A beszélgetést természetesen rögzítette a belügy. Libik határozottan állította, hogy Fodor György disszidálásában nem volt semmiféle szerepe. „Tree-t", Tóth Lászlót régebbről ismeri, 1955-ben ő helyezte el az Építőanyagipari Kutatóintézetben, és 1956-ban ő hívta a parlementi apparátusba – „tudván, hogy külügyes volt" – olvasható egy másik titkosszolgálati dokumentumban.[35] Libik önmagáról szintén szabadon beszélt. Könnyedén csevegett, mintha nem is egy beszervezési akció kellős közepén lett volna. Elmondta, hogy a stockholmi műszaki egyetemen kutató, de ez „csak jelentéktelen idejét veszi el".[36] Másodállásban lényegében a svéd ipar és kereskedelem „vonalán dolgozik". Az állambiztonságiak arról kérdezték, hogy külföldi hivatalos szervek a magyarországi utazás előtt megkeresték-e. Libik nemmel válaszolt, viszont azt sem rejtette véka alá, hogy a svéd külügy és kor-

mányzat embereivel beszélgetett a magyar beruházási lehetőségekről. Ezt követően, utalva a belügyesek által megfogalmazott kérdésre, lazán csupán ennyit mondott: „A svédeknek nincs CIA-jük."[37]

A Gundel étteremben lezajlott ebéd kellemes légkörben zajlott, de az állambiztonság számára egyértelművé vált: nem jó lóra tettek. „Luzzie"-t nem fogják tudni megtörni és a belüggyel való „együttműködésre" kényszeríteni. (Egyetlen terület volt, ahol Libik egészen nyitott lett volna egyfajta sajátos kapcsolattartásra. Ez a „zóna" azonban az élet egy egészen misztikus részét, a szerelem világát érintette, amiről a következő fejezetben olvashatunk majd.)

A magyar hírszerzők ekkor még nem adták fel: tettek egy utolsó kísérletet, hogy kompromittáló adatokhoz jussanak.[38] Lengyel „vonalon" a korábbi 1957-es ügyének leporolásával próbálkoztak, bizonyítani igyekeztek, hogy disszidálása idején síszövetségi pénzeket sikkasztott. Ám újfent nyilvánvalóvá vált, hogy ez a „történet" nem kellőképpen erős, ezért azt elengedték.[39] Továbbá egy ügynök segítségével az 1967 nyarán Magyarországon tartózkodó Libik személyes holmijait is alaposan átkutatták, hátha találnak valami „kellemtelen dolgot", de ezzel a módszerrel sem jártak sikerrel.[40] Egy július 17-i III/I-es jelentés pedig már azt rögzítette, hogy Libiket „viselkedése és magatartása alapján szélhámosnak"[41] tartják, és amennyiben a szovjetektől sem kapnak semmi értékelhető információt, akkor az ügyet lezárják. (A dossziét lezárták, de Libik György személyével a szolgálatok mégis tovább foglalkoztak.)

1967. augusztus 16-án történt meg az ügy formális lezárása. Egyúttal kezdeményezték a külügynél Libik György tiltólistára vételét, ami azzal járt, hogy nem léphetett magyar területre.[42] Hivatalosan ez a retorzió no-

vember 8-án vette kezdetét, ezért is lehetett, hogy a szabályos útiokmányok birtokában lévő Libiket a következő év január 8-án a ferihegyi repülőtéren nem engedték be az országba.[43] Nehéz elképzelni a türelmetlen Libiket, amint információk hiányában kiszolgáltatottan vesztegel a repülőtéren. Az éjszakát is a légikikötőben töltötte, és csak január 9-én délután szállhatott fel az osztrák légitársaság járatára. A későbbi hónapok során hiába adta be az újabb és újabb vízumkérelmeket, a magyar hatóságok sorra utasították el azokat.

A lengyel politikai rendőrség ugyan a korábbi síszövetségi „panamára" vonatkozó magyar felkérésre nem tudott érdemi információkkal szolgálni, de a lengyelek továbbra is gyűjtötték az adatokat. 1968. január 16-án arról tájékoztatták a magyar szerveket, hogy Libik New Yorkban a Columbia Egyetemen szeretne tudományos munkatárs lenni, sőt Shulman és Dallin egyetemi tanárok már beszélgetést is folytattak vele, majd Dr. Altonhoz irányították, aki a kelet-európai országok nemzeti jövedelemkutatási programjával foglalkozott. Ezt a programot a CIA finanszírozta. Libik kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszerét illusztrálja, hogy ajánlólevele volt John S. Howlandtól, az USA West Pointban található katonai akadémiájának kutatási ügyekkel foglalkozó igazgatójától. A lengyelek azt is megtudták, hogy a tervek szerint Libik tudományos disszertációjának témája a következő lenne: A tudomány és technika hatása Kelet-Európa közvéleményére – Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország példája alapján.[44] Mindezek semmiféle kompromittáló adatot nem tartalmaztak, de e tények a magyar állambiztonság számára azt üzenték: Libik komoly nemzetközi háttérrel bír.

Valójában a magyar hatóságok ebben az időszakban nem tudták eldönteni, hogy mit is kezdjenek Libikkel: megpróbálják felhasználni a nyugati gazdasági kapcsolatok erősítésében, vagy éppen ellenkezőleg, tartsák távol a szocialista Magyarországtól? Az előbbit erősítette egy 1969. március 11-i hálózati jelentés, amely szerint Libik „minden hibájával együtt" nagyon hasznosan tudna dolgozni a magyar–svéd gazdasági relációban; „Dénes" fedőnevű ügynök ugyanis legutóbbi svédországi útján közvetlen tapasztaltokat szerzett a férfi komoly kapcsolatépítő képességeiről.[45] Végül a dilemmát a magyar állambiztonság 1970. április 1-jén akképpen oldotta fel, hogy törölte Libiket a tiltólistáról, vagyis több mint két esztendő után ismét beengedte az országba.[46]

1970. augusztus 25-én Libik újra magyar földre léphetett.[47] Ekkor találkozott egykori ellenállásbéli szövetségesével, az akkor miniszterelnök-helyettesi posztot betöltő Fehér Lajossal, az akkor intenzíven zajló új gazdasági mechanizmus egyik legfontosabb figurájával. De adjuk is át a szót egy hosszabb idézet erejéig a főszereplőnek: „Az Interkontinentalban laktam, felcseng a telefon és egy női hang Libik György főmérnököt keresi. Amikor közlöm, hogy én vagyok, bejelenti, hogy kapcsolom Fehér Lajos miniszterelnök-helyettest. Meghallom Nasibu rég nem hallott hangját, aki azt mondja: évek óta jársz-kelsz Budapesten, és sohasem látogatsz meg. Nem tudom, hol laksz, válaszolom, de azt tudod, hogy hol dolgozom, mondja. Igen, válaszolom. A Parlamentben. Kis szünet támadt. Lehet, hogy a háború alatti első találkozásaink egyikére gondolt. Akkor a Parlamentet a Hazugság Házának hívtuk. Hát akkor, miért nem látogatsz meg, kérdi. Mikor? – kérdezem. Amikor akarsz, mondja. Akkor most, válaszolom. Felnevetett, nem változtál, mondja. Amikor besétálok,

akkora szobába vezet, hogy önkéntelenül is megjegyzem: mint a Reichskanzlei! Az obligát hogylét iránti kérdések és válaszok után egy nagy kerek asztalhoz vezet. Leülünk, és hirtelen megkérdi: miért nem jössz haza és veszel át egy-két iparágat, vagy amit akarsz. És ugyanazzal a lélegzettel folytatja: hisz meg kell hagyjad, hogy a legtöbb abból, amit egykor akartunk megvalósult vagy részben a megvalósulás útján van! A lélegzetem is elállt. A választ fogalmazgattam, nem akartam botrányt. Hosszú, hosszú szünet után beszélni kezdtem: tudod az én gyerekeim svéd tinédzserek, vegyem el tőlük a hazájukat, amikor tudom, hogy annak elvesztése mit jelentett nekem. Kérdeztem és mondtam válaszként. Fehér hirtelen felállt, hátat fordított, szemüvegét kezdte pucolni, zsebkendője után keresgélt, orrát fújta úgy láttam egy kissé megrendült, nem volt szokva tőlem ilyesfajta megnyilatkozásokhoz, majd újabb hosszú szünet következett. Végül is leült mellém, megveregette a vállamat és így szólt: az ilyesmit nem lehet öt perc alatt elhatározni, gondolkozz rajta és ha döntöttél, jelentkezz. Akkor láttam utoljára."[48]

Abban biztosak lehetünk, hogy nyilván nem a régi emlékek miatt kereste meg Fehér Libiket. A belügyet és azon belül az állambiztonságot is felügyelő miniszterelnök-helyettes kifejezetten arra akarta rábírni, települjön haza Magyarországra, és adja fel a svédországi emigrációját. A Libik állambiztonsági megfigyeléséről szóló adatok és Fehér komoly korabeli befolyása ismeretében megkockáztathatjuk, az egykori harcostárs nem saját szakállára cselekedhetett.[49] A kommunista diktatúra képviselője megállapodást kínált a mérnök-kutató üzletembernek: térjen haza örökre, fogadja el a kádári világ feltételeit, vagy egyáltalán nem jöhet vissza a későbbiekben. A tárgyalásról nincs több konkrét információnk, de jog-

gal feltételezhetjük, hogy Fehér egy valóságos fausti alkura akarta kényszeríteni Libiket, hiszen a hazatelepüléssel a lelkét kellett volna feladnia az addigra nyilvánvalóan antikommunista, szovjetellenes férfinek; viszont azzal is kalkulálhatott, ha nem fogadja el, akkor talán soha nem teheti a lábát magyar földre. Az sem lehet véletlen, hogy Fehér nem akart azonnali döntést kicsikarni Libikből, hiszen tisztában lehetett azzal, hogy ez egy életre szóló, sorsokat meghatározó döntés. A történet elmondása Libik részéről több szempontból is drámai: akkor láttam utoljára – mondta hősünk. Fehér Lajos 1981-ben súlyos betegség után, a politikában féligmeddig perifériára sodródva halt meg.

Libik György végül meghozta a döntését, nem fogadta el a kádári Magyarország neki felkínált kereteit. Ismét tiltólistára került;[50] merthogy úgymond „beutazásához népgazdasági érdek nem fűződik".[51] Amikor 1971. december 14-én újra Magyarországra kívánt utazni, megismétlődött a közel négy évvel korábbi kálvária: Libik gépe leszállt Ferihegyen, de magyar területre nem engedték be a férfit.[52] Ekkor már tapasztaltabb volt, és nem töltött hosszú órákat a repülőtéren, aznap délután egy bécsi járattal elhagyta a magyar légteret. 1971-től tizennégy éven keresztül nem jöhetett Magyarországra.

Összességében leszögezhetjük, hogy a kádári állambiztonság minden törekvése ellenére nem tudott érdemi kompromittáló adatokat fellelni Libikkel szemben 1968-ig, illetve 1970-ig. Nem akadt fenn a hálón olyan információ sem, hogy más állam kémje, hírszerzője vagy ügynöke lenne. Mindezeknek a későbbiekben lesz komoly jelentősége. Libik György ugyanis 1973-ban rendkívül kellemetlen helyzetbe került Svédországban.

A történet meglehetősen szerteágazó. A következőkben igyekszünk összeilleszteni a botrány puzzledarabjait.

Röviden az eset: egy Jan Guillou nevű francia–svéd újságíró-fotóriporter a Folket i Bild svéd kommunista lapban egy cikksorozat részeként – amely a svéd elhárítás ügynökeivel foglalkozott – azzal vádolta meg Libik Györgyöt és Glemba Máriát (akitől akkor már közel négy éve elvált a férfi), hogy a svéd katonai hírszerzésnek dolgoznak.

Jan Guillou a svéd közélet hírhedt alakja volt. Az 1944-ben született Guillou a hatvanas évek vége óta volt a KGB besúgója. Nem bizonyított, hogy a svéd katonai elhárításról írt úgymond leleplező cikkei a szovjet titkosszolgálat megrendelésére készültek volna, de a botrány szolgálhatta a szovjet érdekeket. A szerzőt mindenesetre 10 hónapos elzárásra ítélte a svéd bíróság – hivatalosan kémtevékenységért. Az ítéletet a férfi arra tudta felhasználni a nyilvánosság fórumain, hogy magát a sajtószabadság hőseként ábrázolja.[53] A zavaros nézeteket valló Guillou egy idő után maoista lett, és dolgozott az Arafat vezette Palesztin Felszabadítási Szervezetnek is. Már a Folket i Bild-botrány és a börtönbüntetése után 1981-ben megírta gyermekkori visszaemlékezését, amelyben bántalmazással vádolta apját és családját.[54] Anyja, féltestvére, iskolatársai, egykori tanárai azonban megkérdőjelezték a könyv igazságtartalmát.[55]

„Guillou ebben a cikkében »kiderítette kémtevékenységemet«, amit én ebből a lapból tudtam meg, miután amit rólam írt, az nem volt igaz – sajnos, hozzá kell tegyem. Mert a lapban megjelent cikk szerint kémtevékenységem az volt, hogy közöltem a svéd miniszterelnökkel, hogy mikor szállják meg az oroszok 1968-ban Csehszlovákiát. Továbbá az erre vonatkozó adatokat az említett cikk szerint úgy szereztem meg, hogy magyar

kormánytagokat zsaroltam meg. Más normális közvélemény ezért gratulált volna, Svédországban ez csupán bizonyos tartózkodó megdöbbenést váltott ki. Természetesen ebből sem volt egy szó se igaz"[56] – reagált 1991-ben adott életinterjújában a vádakra Libik György.

A Folket i Bild-ben megjelent cikk állításaival a svéd közvélemény különösebben nem foglalkozott. A magyar állambiztonság viszont készpénznek tekintette az írásban megfogalmazottakat, mármint azt, hogy Libik a svéd elhárításnak dolgozik. A történelem fintora, hogy mely csoportosulások ünnepelték és terjesztették még a szélsőbaloldali lapban megjelent állításokat. A válasz: a nyugati magyar emigráció nyilaskötődésű szélsőjobboldali körei. A Fiala Ferenc (egykoron a Szálasi vezette Nyilaskeresztes Párt sajtófőnöke) által szerkesztett Hídfő című lap érzékelhető örömmel adott hitelt az 1944-es nemzeti ellenállás egyik prominensét, a Libiket lejáratni szándékozó információknak. Íme egy részlet az ott közölt cikkből: „Libik György utazik, közvetít, legnagyobb sikereit bizalmas beszélgetések során titokban hangszalagra felvett pártpletykák, elszólások, terhelő kijelentések provokálásával éri el, amit aztán az áldozat zsarolására használ fel. Leleplezői említik felforgató tevékenységét, de ért az okmányhamisításhoz is. Legnagyobb sikereként egy 1968-as teljesítménye említhető, amikor egy pesti vezető kommunistától sikerült kizsarolnia a csehek elleni szovjet megszállás tervét, félévvel a megszállás előtt."[57]

Már a peresztrojka időszakában, amikor Guillou a svéd kulturális élet ünnepelt szereplője, trendi írója volt, Libik felhívta a megítélésének sokat ártó férfit. Igyekezett magyarázatot kérni, és egyben megpróbálta szembesíteni a tetteivel: erre az egykori bátor oknyomozó újságíró egyszerűen lecsapta a telefont.[58]

S még egy adalék a különös botrányhoz: Jan Guillou cikkének egy hiteles adata mégis volt: az, hogy Libik György egykori felesége, Glemba Mária – amikor már nem voltak házastársak – dolgozott a svéd katonai elhárításnak. Ez a történet viszont már egy másik területre irányít át bennünket, ami arról szól, hogy mihez vezet, ha a politika fogságban tartja a szerelmet. Mindennek a rejtélyes és egyben szomorú történetnek a kifejtése a következő fejezetre vár.

Ahogy azt említettük, a kádári állambiztonság a későbbiekben ürügyként hivatkozott a Guillou-írás Libik Györgyre vonatkozó állításaira. Libik a hetvenes években folyamatosan nyújtotta be vízumkérelmeit, a magyar hatóságok pedig évről évre rendre visszatérően utasították azt el. A Folket i Bild-botrány után a svéd elhárítás emberének bélyegezték.[59] Esélye sem volt, hogy lehetőséget kapjon magyarországi beutazásra. 1976 szeptemberében magának Benkei András belügyminiszternek írt levelet, amelyben arra kérte, hogy a gyerekeivel karácsonykor hazatérhessen néhány napra.[60] Ám nem változott semmi, Libik továbbra is a tiltólistán maradt. Megkereste az ellenállás időszakában megismert Aczél Györgyöt is, aki azonban kedves, de felszínes érvekkel tért ki a segítségkérés elől. Válaszlevelére Libik csak ennyit írt: „Hazudik."[61]

Még 1985-ben is a következőket írták az állambiztonság illetékesei Libikről egy III/II-es dokumentumban: „szocialista rendszerünk megrögzött ellensége."[62] Libik megunva a tizennégy éve zajló packázást, régi ismerőséhez, a svéd kormány aktuális védelmi miniszteréhez, Anders Thunborghoz fordult, hogy próbáljon kieszközölni számára egy rövid magyarországi látogatást.[63] A magyar belügyi szerveket azonban nem

hatotta meg a svéd védelmi minisztertől érkező kérés, továbbra sem kívánták beengedni Libiket az országba.[64] Ezt követően újabb diplomáciai közbenjárás történhetett, mert végül 1985 őszén visszatérhetett Magyarországra, azonban a rövid látogatást követően sem oldódott a feszültség. 1986-ban a BM megint nem engedélyezte Libik beutazását, az érv a régi: az illető a rendszer ellensége.[65] 1987-ben egy svéd–magyar kormányközi tárgyaláson is szóba került a Libik-ügy. A magyar diplomaták ígéretet tettek, hogy humanitárius okokból, egyszeri beutazásra, 30 napra beengedik a férfit.[66]

1988. február 3-án – vagyis még Kádár János országlása, MSZMP főtitkársága idején – a Belügyminisztérium törölte Libik Györgyöt a tiltólistáról.[67] A húszéves állandó és idegőrlő harc a magyar hatóságokkal a beutazás lehetőségéért befejeződött. A hosszantartó rémálom véget ért.

14.

SZERELEM A POLITIKA FOGSÁGÁBAN

Amikor Szent-Györgyi Albert 1945 nyarán egy kellemes vacsora közben felvetette lányának és vejének, hogy a készülő kommunista diktatúra elől idővel emigrálni kell, és Nelly azonnal rávágta: legyen úgy, ahogy Daddy szeretné, akkor – ahogy azt már korábban is említettük – a férjben egy világ omlott össze. „Nelly szavait valamilyen megrázó illojalitásnak éreztem velem szemben: illetve mintha egy hajszálrepedés futott volna végig azon a töretlen együttléten, ami közöttünk már négy éve tartott. És micsoda négy év volt!"[1] – emlékezett évtizedekkel később Libik, aki idős korában vallotta meg azt is, hogy szakítása Nellyvel élete – édesanyja öngyilkossága mellett – legnagyobb tabujának számított, amit érdemben sohasem sikerült feldolgoznia.[2]

Egy 1954-ben Libik György személyéről készült államvédelmi környezettanulmány is azt állapította meg, hogy Nellyvel való házassága mind-

végig kiegyensúlyozott volt.[3] A dokumentumot olvasva olyan érzésünk lehet, mintha a jelentés írói sem igazán értették volna, hogy vajon ez a házasság miért is ment tönkre; egyedüli okként Nelly emigrációját említették, de tudjuk, ez már a következmény volt; minden hálószoba és családi titkot pedig még a titkosrendőrség sem ismerhetett.

Az is mutatja, hogy Libik György és Nelly között mennyire különleges kapcsolat volt, hogy Rajk László titkárságvezetője, Tőkés Ottó segítségével – és a belügyminiszter aláírásával – Libik szerezte meg azt az útlevelet, amivel Nelly 1946-ban elhagyhatta az országot.[4] Hivatalosan üdülni, sportolni és tanulni ment külföldre a nő, aki többször is kísérletet tett arra, hogy még az utolsó utáni pillanatban rendezze Libikkel a kapcsolatát, kérte – akkor még papíron – férjét, hogy gondolja át újra, és utazzon utána, esetleges amerikai beutazásához, a vízumához úgynevezett jótállást is intézett. A rendelkezésünkre álló adatok arról szólnak, hogy az asszony valóban mindent megtett, hogy Libik meggondolja magát, ám ő ezeket a kezdeményezéseket visszautasította.[5]

1946 novemberében a fővárosi törvényszék felbontotta Libik György és Szent-Györgyi Kornélia házasságát. Annyira gyorsan kellett cselekedni és annyira kaotikus volt minden akkoriban, hogy a vagyonjogi viszonyokat sem tisztázták.[6]

A későbbi időkben Nelly többször is írt levelet Györgynek[7], aki viszont egyetlen megkeresésére, kapcsolatfelvételi kísérletére sem reagált. Az asszony számára egyértelmű lehetett a nem-válaszok üzenete: Libik lezárta magában közös történetüket. Nellyt nem okolhatjuk, hogy sokezer kilométerről nem jól dekódolta exférjét. Honnan és miből sejthette volna, hogy a férfi sosem fogja őt elfelejteni?

Libikben megmaradt a nem múló űr. Apjával és öccsével ellentétben ő nem volt nagy étvágyú nőcsábász. Az asszonyok kedvelték a sármos férfit, ami persze neki imponált, de egyáltalán nem állítható, hogy mohón habzsolva az életet kihasználta volna a számára kínálkozó alkalmakat. Mint láthatjuk majd, válása után hosszú évekkel volt csak képes közelebbi kapcsolatot kialakítani. Másfajta terápiát követett Nelly. 1947. június 12-én – tehát a Libikkel felbontott házasság után alig több mint fél évvel – hozzáment feleségül korábbi angol ismerőséhez, az akkoriban Dél-Afrikában élő Geoffrey Pollitthoz. A házaspár Rodéziában élt, s egy farmot igazgattak, három gyerekük született, 1961-ben költöztek az Egyesült Államokba.[8]

Libik az 1946 utáni három évét úgy jellemezte visszaemlékezésében, hogy az a „magányosság ideje"[9] volt. 1949-ben aztán találkozott a nálánál 11 évvel fiatalabb, szép és vidám – ifjúsági műugró bajnokkal – Glemba Máriával, aki 1948-tól gépírónőként dolgozott a Miniszterelnökségen, majd a Népművelési Minisztériumban.[10] Egy ingyenes orosz nyelvtanfolyamon ismerkedtek meg. Libik a félig-meddig kötelező nyelvtanfolyamra Erdős Tamás barátjával együtt járt. Amint arról már szó ejtettünk, a biokémikus Erdős Szent-Györgyi Albert egyik legtehetségesebb tanítványa volt, 1949 körül Libikkel együtt küzdöttek a tudománypolitika frontján az MTA munkatársaiként. A nyelvtanfolyamon szintén részt vevő, feltűnő női szépségre, Marira Erdős Tamás hívta fel a figyelmét. Szerinte Mária intelligens és csinos volt: „Olyannyira szexis"[11] – fogalmazott visszaemlékezésében a tekintélyes biokémikus. Évtizedek távlatából ekképpen idézte fel barátja és Mari találkozását: „Az orosz nyelvtanfolyamon volt egy ra-

gyogó csinos kis nő, szőke hajjal, gyönyörű szőke hajjal – hófehér ingben mindig, ilyen berakott, sötétkék szoknyában. Mondtam Gyurinak, hogy ide figyelj, nézd már meg magadnak következő alkalommal. És megnézte, és barátnője lett, aztán elvette feleségül."[12]

Libik számára fontos volt, hogy Glemba Mária érzelmileg mellette állt, segített neki leveleket fogalmazni, beadványokat írni, de az érzést nem lehetett összehasonlítani azzal, amit egykoron (?) érzett Nelly iránt. Együtt jártak, egy párt alkottak egy rendkívül veszélyes időszakban, az ötvenes évek emberpróbáló éveiben. Teltek-múltak a hónapok, de Libik nem gondolta, hogy újra házasodnia kellene. Mivel sokáig nem történt semmi, ezért Mari ultimátummal állt elő: ha nem lesz a közeljövőben esküvő, akkor inkább hagyják is az egészet. Vagy házasság, vagy szakítás. Libik erre egykedvűen azt mondta, hogy jó, ne találkozzanak. Nem is látták egymást egy ideig, majd véletlenül futottak össze a Keleti Pályaudvarnál. György arra ment éppen kocsival – hiszen az úrifiúnak az ötvenes években is volt saját autója –, Mari pedig a villamosmegállóban várakozott, meglátta a férfit, és örömmel integetni kezdett neki, aki felvette az autóba az akkor még mindig csak huszonkét éves lányt. Újrakezdték a kapcsolatot.

Erdős Tamás elmondása alapján nem lehet kétségünk: Glemba Mária rendkívüli szépségű nő volt, akinek emellett helyén volt az esze. Az intelligens, szolgálatkész, jóindulatú, kedves asszony férfiak tucatjait kaphatta volna meg, de neki a fenegyerek Libik kellett. Ő pedig mintha megadta volna magát a sorsnak, s egyfajta életkompromisszumként 1952-ben feleségül vette Máriát.[13]

Mária csodás nő lehetett, de ő nem volt Nelly. Libik másodszor is házasember lett, de ezúttal mindent elsöprő szenvedélyek nélkül kezdett új életet.

SZTE Klebelsberg Könyvtár és Levéltár SZEGED

„Nellyt abszolút ki kell venni a többi nők közül. Nem hiszem, hogy ugyanaz vonatkozik rá, mint Glemba Máriára vagy a többiekre"[14] – vont mérleget Libik romantikus ügyei kapcsán a barát, Erdős Tamás.

Glemba Mari kiváló feleségnek bizonyult. Főzött, mosott, takarított, biztonságos és meghitt családi közeget, kényelmes otthont biztosított a férfi számára. Még az 1954-ben készült államvédelmi környezettanulmány is kiemelte, hogy Libik „jelenlegi felségével harmonikus családi életet él".[15]

Libik tisztelte és szerette a feleségét, s nyilván büszke volt a formás nőre, de az izzó szenvedély nem tért vissza az életébe.[16] A házaspár nagy örömére 1955-ben megszületett első gyermekük, Hajnal, aki 1944-ben elhunyt nagymamája után kapta a nevét.[17]

„Libik kapcsolatai kiépítésére felhasználja igen értelmes, nála sokkal komolyabb feleségét, aki komoly, higgadt benyomást keltő, tárgyalóképes egyéniség, szemben a komolytalan jellemű benyomást keltő Libikkel"[18] – ez a helyzetleíró megállapítás is egy állambiztonsági dokumentumból való. A külvilág tehát Máriát kiegyensúlyozott nőnek tartotta. A higgadtságra pedig – a lelkében örök életében vásott kölyök maradó – Libiknek nagy szüksége lehetett. Talán nem állunk távol a valóságtól, ha azt mondjuk, hogy házasságuk legfontosabb alappillére nem is az asszony rendkívüli szépsége, hanem megfontoltsága, intelligenciája lehetett. E tulajdonságok talpkövei lehetnek egy akár egész életre szóló házasságnak is, de nem elegendőek a mindent elsöprő szenvedélyhez.

Mária és György történelmi időket éltek meg együtt: a Rákosi-rendszert, az 1956-os forradalmat, a disszidálást, a menekülés idegőrlő napjait és a svéd „sivatag" hétköznapjait is.

1959-ben már Svédországban megszületett a második gyermek, Albert, akit apai nagyapja után neveztek el.[19] Mindkét gyereknek a nevet Libik adta, ez némiképp a házasság belső dinamikáját is illusztrálhatja.

Glemba Mária a svédországi emigrációban is mindent megtett a családi harmóniáért. Kiváló háziasszony és szolgálatkész, szerető édesanya volt. 1965-ben is még csak harmincöt éves, élete fénykorában lévő – Erdős Tamás fogalomkészletét használva – bombanő.

A már svéd állampolgársággal rendelkező Libik György kutatómérnökként, üzletemberként egyre inkább a nemzetközi színtéren találta meg a saját terepét. 1965-ben üzleti ügyben az Egyesült Államokba látogatott.[20] Erdős Tamással együtt találkoztak Szent-Györgyi Alberttel, az egykori apóssal a Nobel-díjas tudós Atlanti-óceán parti Woods Hole-i villájában. Jókat ettek, ittak, a három férfi között sziporkázó beszélgetésre került sor. Szent-Györgyi és Libik között a közös pont a nemzeti ellenállás hősies időszaka lehetett, míg a két tekintélyes biokémikus félszavakból is megértette egymást. A vacsora végén Erdős odacsúsztatott egy telefonszámot barátjának. Nelly száma volt az. Közel tizenkilenc éve nem volt közöttük személyes kapcsolat.[21] Másnap György felhívta egykori feleségét. A telefont a férj vette fel, aki udvariasan átadta a nőnek a kagylót.[22] Az akkor negyvenhat éves asszony nem ismerte fel korábbi férje hangját. Majd miután rájött, hogy kivel beszél, elsírta magát. Libik repülőre szállt, s amilyen gyorsan csak lehetett elutazott Nellyhez a Hanover nevű amerikai kisvárosba. Egy lovardában találkoztak. A nő odavitte a tizenkét éves kislányát lovagolni. S miközben az ifjú hölgy a lovasedzésén rótta a köröket, az egykori házaspár beszélgetni kezdett. A szokásos negyvenperces lovaglásból majdnem három-

órás program lett. Nelly hagyta, hogy a kislánya újabb és újabb plusz köröket tegyen meg. A férfi és a nő belefeledkeztek a társalgásba. Mindketten tudták és érezték, hogy ami 1945–46-ban történt közöttük, az történelmi baleset volt csak, a politika megfosztotta őket a házasságuk folytatásának lehetőségétől, de a szerelmük lángja ott pislákol valahol a lelkük mélyén. Mellbevágó, drámai, letaglózó érzés lehetett, hogy egy pillanat alatt minden érzelem ismét a helyére került. „Akkor visszajött az egész dolog. Olyan hihetetlen ellenállhatatlan erővel"[23] – emlékezett Libik.

Nelly abban bízott 1947-ben, hogy mással is lehet olyan jó az élet, mint Györggyel, de nem így történt. „Hülye voltam" – mondta az asszony. „Aztán azt is hozzátette, hogy utána minden csak színház volt. Szóval volt egy pár olyan kifejezés, amit az ember soha nem felejthet el. Én meg csak hebegtem, nem tudtam semmit mondani, különben sem vagyok ilyen helyzetekben a szavak embere. Csak ha a semmiről lehet beszélni, akkor beszélek sokat"[24] – idézte fel élete valóban filmbeillő pillanatát később Libik.

Még a találkozás napján Nelly beszélt a férjével, és egyértelművé tette számára, hogy mit érez exházastársa iránt.[25] Megállapodtak, hogy a három gyerek érdekében nem válnak el, és látszólagosan fenntartják a házasság formális kereteit.

György és Mari házassága 1965-ben már szintén – mondjuk így – nem volt jó állapotban. Az intelligens asszony nyilvánvalóan nem tudta feldolgozni, hogy miért nem járt neki sohasem nagyobb rész Libik György szívében. A látszatot a Libik házaspár is fenntartotta, csak 1969-ben váltak el.

Libik György a svédországi éveit taglaló, kiadatlan visszaemlékezésében a Nellyvel való újbóli összetalálkozásról szóló fejezetnek azt a címet adta,

hogy „Mint a Mont-Blanc csúcsán a jég." A gondolatot Vajda János Húsz év múlva című verséből merítette, amelynek sorait fejből tudta: „Mint a Montblanc csúcsán a jég, / Minek nem árt se nap, se szél, / Csöndes szívem, többé nem ég; / Nem bántja újabb szenvedély." Libik úgy érezte, 1965-ben nem el- vagy újrakezdődött valami, hanem úgy folytatódott, mintha mi sem történt volna: „Egy olyan erő fogott meg, amelyet igazán nem értettem. Nem szoktam meg azt, hogy valaminek a rabja legyek, de itt egy olyan erő kerített hatalmába, amiről éreztem, hogy ennek engednem kell. Egyszerűen vagy a létem szűnik meg, vagy együtt kell legyünk."[26]

Az első találkozás után néhány nappal Bostonban ismét összefutottak.[27] Libik szerint az a szó, hogy boldogok voltak, nem írja le megfelelő módon a valóságot: „Hát mondjuk, ennél sokkal elementárisabb volt. Ezt nem lehet egy ilyen szelíd szóval leírni. Ez olyan volt, mintha valakitől a levegőt vagy a vizet megvonnák, ha nem lett volna."[28]

A következő években az egykori házasok szerte a világban – Spanyolországtól Svájcig – találkozgattak félig-meddig titokban.[29] A kapcsolatukat nyíltan csak az Egyesült Államokban élő Zilahy Lajos és Kovács Imre előtt vállalhatták fel. Zilahyék közös barátaik voltak még a második világháború időszakából, így előttük nem kellett semmit titkolniuk, amikor közösen meglátogatták a legendás magyar írót és feleségét. Kovács Imre íróval pedig olyan őszinte barátságot ápolt Libik, hogy diszkréciójában teljes mértékben megbízhattak.[30]

Az Egyesült Államokat nem számítva legtöbbet Svájcban találkoztak a régi-új szerelmesek. Mindketten a síelés megszállottjai voltak, így mindig sítúrával kötötték össze a meghitt közös programot. „Együtt elmentünk sízni Mürrenbe és mondta, hogy mindig arról álmodtam egész

életemben, hogy még egyszer utánad lekarikázzak egy hegyről. Hát ez volt az álma"[31] – emlékezett Nelly megindító szavaira életútinterjújában Libik György. Ezek a gondolatok önmagukért beszélnek, és félő, hogy minden plusz kommentár csak elvesz az idézett mondatok erejéből. Annyit talán hozzátehetünk azonban, Nelly e mellbevágó szavai egyértelmű bizonyítékai annak, hogy Libik mindvégig ott „lakott" volt felesége szívében.

A lopott találkozások meglehetősen sűrűek voltak. Éves szinten összeadva közel két hónapot töltöttek együtt. Libik állandóan és már-már megszállottan szervezte e konspiratív találkozókat. Mindent precízen és hatékonyan kellett kitalálni, hiszen – amennyire csak lehetett egy ilyen helyzetben – tekintettel kellett lenniük családjaikra, gyermekeikre.

„Nem is emlékszem másra ezekből az évekből, minthogy utaztam, mindig siettem, előkészítettem a találkozásainkat. Hihetetlen gyorsan fogytak a napok. Kezdetben állandóan örültünk, hogy még mindig van két hét, aztán egy hét, aztán még van három nap, rém furcsa volt. Az ember, mikor az éveket maga mögött hagyja, akkor látja, hogy az idő milyen iszonyatosan fontos és mennyire relatív. Újra és újra megtanultam, hogy az időt azt nagyon tisztelni kell"[32] – beszélt filozofikusan a Nellyvel együtt töltött elcsent időkről Libik.

Amikor személyesen nem tudtak találkozni, akkor leveleket írtak egymásnak, de ezeket a dokumentumokat meg kellett semmisíteniük. Nelly óvatosságból György összes levelét elégette.

Az előző fejezetben volt szó Libik és a kádári titkosszolgálat kapcsolatáról. S ott tettünk egy apró említést arról, hogy kitapintható egy pont, ahol Libik vállalta (volna) a párbeszédet a belüggyel. Ez a pont pedig Nelly sze-

mélyét érintette. Libik ugyanis közölte az állambiztonságiakkal: hajlandó segédkezni abban, hogy egy rövid látogatásra Szent-Györgyi Albertet visszacsábítsák az országba. Arra tett javaslatot, hogy a tudóst úgy lehetne leginkább meginvitálni, ha a hivatalos kultúrpolitika szervezne egy nagyszabású kiállítást az amatőr képzőművész Nelly műalkotásaiból.[33] Libik úgy vélte, hogy amennyiben a lányának lenne egy komolyabb magyarországi tárlata, akkor Szent-Györgyi szívesebben vállalná a hazalátogatást.

Libik olyan szinten szerette volna, hogy egykori feleségének, szerelmének legyen a szülőföldjén egy életműkiállítása, hogy annak érdekében még bizonyos szintű együttműködésre is hajlandó lett volna a belüggyel. Libik tudta, hogy Nellynek ez milyen sokat jelentene, ezért megpróbálta; nem rajta múlt, hogy nem sikerült. A hivatalos Magyarország végül nem rendezett neki kiállítást, Libik és az állambiztonság kapcsolata megszakadt, Szent-Györgyi Albert pedig csak lánya halála után négy évvel, 1973-ban látogatott haza.[34]

A Nellyvel való újratalálkozás meghitt históriájának legszomorúbb eleme, hogy ebben az időszakban az asszony már súlyos rákbetegséggel küzdött. Erdős Tamás szerint az 1965-ös Nelly külsőre már semmiben nem hasonlított az egykori vagány, csinos lányra.[35] Torokszorító, hogy ez Libiket egyáltalán nem érdeklte. Nem számított neki, hogy a betegség megöregítette, szépségét megfakította, csak az asszony lelke volt fontos.

Utoljára 1969 májusában Bécsben látták egymást. Nem tudhatták, hogy ez az utolsó személyes találkozásuk. Talán Nelly sejthette, mert Bécs után tíz napra Magyarországra utazott. Elbúcsúzott sokat szenvedett barátnőjétől, Karig Sárától és magától a nagybetűs hazától. „Felhívott engem a pályaudvarról, kimentem érte, és nálam volt körülbelül tíz napig.

Mindenkit, akit szeretett, meglátogatott, aztán elment, és néhány hónap múlva vége volt. Valami kuruzslásféle is volt ott, csíráztatott gabonát kellett ennie, de az a baj, hogy Nelly túlságosan szkeptikus volt, nem hitt benne"[36] – emlékezett barátnője utolsó hónapjaira Karig.

Visszatérve a bécsi találkozásra: György és Nelly titkos kapcsolatukat még egy kedves barát előtt vállalták fel: hármasban teáztak az osztrák fővárosban Per Angerrel, akivel kölcsönösen sokat segítettek egymásnak a második világháború nehéz hónapjaiban. A nem túl érzelgős svéd diplomata könnyezve ölelte meg a régen látott Nellyt.[37] Az asszonynak ekkor már súlyos fájdalmai voltak. Még egy taxiutat is nehezen viselt, mert annyira fájtak a csontjai. Az utolsó bécsi találkozásukkor búcsúzóul még annyit mondott Györgynek: „Miért nem jöttél utánam 1946-ban?"[38] Ekkor már nem lehettek válaszok. Mindketten tudták, hogy ezzel a végső szakasza előtt álló asszony azt akarta kifejezni: miért így kellett mindennek történnie, miért nem maradhattak egymás mellett egy életre.

A bécsi találkozást követően még váltottak egymással leveleket. Libik onnan tudta, hogy élete asszonyának rosszabbodik az állapota, hogy a nő kézírása egyre nehezebben olvashatóvá vált. Az utolsó levelet szeptember elején kapta meg. „Ma azt álmodtam, hogy valaki a karjai közt tart, az a sok melegség, ami benned van, az nem vész kárba és múlik el idővel"[39] – írta utolsó levelében Nelly.

Szent-Györgyi Kornélia 1969. szeptember 21-én 51 évesen Massachusetts államban hunyt el.

Ebben az évben Glemba Mária és Libik György elváltak. A férfi igyekezett diszkréten kezelni a Nellyvel folytatott misztikus viszonyt, de

Mari mindennel tisztában lehetett, mindent megérzett, és értetetlenül állt a tények előtt. A harmincas évei második felét taposó nő kiváló formában volt továbbra is, s feldolgozhatatlan lehetett számára, hogy férjének mégis az idősebb, súlyos beteg Nellyre van szüksége. Egyik veszekedésükkor Mari „rákos kurvának"[40] nevezte az exfeleséget. Ez is illusztrálja, hogy a nő valósággal kifordult magából. Öntudatát, magabiztosságát, nőiességét érte csapás. Talán éppen az ezekbe vetett hitét akarta helyre billenteni Glemba, amikor elfogadta a svéd hírszerzés megbízatását, hogy utazzon Egyiptomba, ismerkedjen meg katonatisztekkel, akiktől szerezzen meg minél több bizalmas információt. A még mindig gyönyörű, tökéletes alakú szőke nőnek nem jelentett nehézséget, hogy a hetvenes évek elején kapcsolatba kerüljön egyiptomi katonai vezetőkkel. A részletek nem ismeretesek, de erősen valószínűsíthető, hogy az asszony a feladatát elvégezte.[41] Fontos adatokat szerezhetett meg, amiket feltételezhetően a svédek átadhattak az izraeli társszervek számára. S ezek az információk akár az 1973-as egyiptomi–izraeli háború során is segíthették a zsidó államot.

Libik Györgyöt mélyen megrendítette Nelly halála; úgy érezhette, hogy teljesen egyedül maradt a világban. A temetésre sem utazott el. Két hónapig volt cselekvésképtelen a fájdalomtól. Ekkor viszont egy egészen váratlan esemény történt. A szörnyű trauma után nem sokkal ismét szerelmes lett. Libik úgy élte meg, hogy ez egyfajta fájdalomcsillapítás volt a számára a sorstól. Ahogy azt láthattuk korábban, nem tekinthető hősszerelmes típusnak. Nelly előtt érdemben nem volt kapcsolata nővel, az 1946-os válás után sokáig magányosan élt, majd jött Mari és a 17 évig tartó házasság, de második felesége bánatára, megrökönyödésére, igazán szerelmes akkor sem volt.

A fájdalomcsillapító hatásával bíró Kerstin bájos, kulturált, jóhumorú nőnek számított, aki figyelt Libik szerteágazó gondolataira, és nyugtatólag hatott az impulzív férfire. Több mint hat évig alkottak egy párt. A tizenkét esztendővel fiatalabb svéd asszony gyakran vitte Libiket különböző kulturális eseményekre, kiállításokra, ezeken a programokon azonban a férfi rendre unatkozott. A közös síelések alighanem kellemesebb kikapcsolódások lehettek számára, Kerstin viszont közel sem tudott úgy síelni, mint az egykori magyar síbajnok.

Kerstin tekinthető az első nem magyar nőnek Libik életében. A legegzotikusabb barátnője pedig egy indiai asszony volt. Vele az 1983–1984-es indiai tartózkodása alatt ismerkedett meg. Olyan közel kerültek egymáshoz, hogy a hölgyet még Európába való visszatérésekor is magával hozta Libik.[42]

Élete utolsó éveiben ismerkedett meg az amerikai-magyar Máriával, akit 1991-ben feleségül is vett, ő lett a harmadik feleség. Az asszony a Libik nevet is felvette, és onnantól kezdve Libik Máriaként élte a hétköznapjait. Az özvegy György temetésén mondta az alábbi gondolatokat: „Hatalmas eszköztára volt a társaságilag rossz viselkedés terén. És mégis igazi úriember volt, saját korszakának és társadalmi osztályának töretlenül udvarias terméke, aki a nőket – mert nagyon szerette őket – különös gonddal kezelte. Gyermekként és férfiként egyszerre volt az az ördögfióka, bármilyen csínyre készen, s mégis a valaha létezett, leggyengédebb társ."[43]

Mari és Gyurka (Libik André magángyűjteménye)

15.

A SZEZON VÉGE

„A szezon vége" – így beszélt élete utolsó időszakáról Libik György.[1] Ez a panel is egy tipikus libikes poén. A viccelődést és a hadarva elmondott világmegváltó gondolatok megfogalmazását a hetvenedik életéve körül sem hagyta abba. Egyik leghuncutabb ötlete az volt, amikor Magyarországra való visszatérése után nem sokkal – a közelgő rendszerváltozás forgatagában – azt találta ki, hogy felkeresi egykori barátját, a visszavonultan élő, hírhedt Péter Gábort.

1989. április 30-án történt mindez. A magyar közélet hetekkel volt túl Kádár János drámai utolsó beszédén, még zajlott a reformerők és Grósz Károly MSZMP főtitkár között a hatalmi harc, a lengyelek az első szabad választásra készültek, de még pozícióban volt Honecker, Todor Zsivkov és Ceauşescu.

A magányosan, majdhogynem remeteként a feleségével, Rákosi egykori titkárnőjével, Simon Jolánnal élő egykori kegyetlen államvédelmi vezér visz-

szautasított mindenféle interjúmegkeresést és személyes érintkezést.[2] Ezért is meglepő, különös és magyarázatra szorul, hogy Péter Gábor miért fogadta az évtizedek óta nem látott Libiket. Talán az egykori barátság – vagy az, hogy Pétert az idős fenegyerek a nemzeti ellenállás hősi időszakára emlékeztette, állhat annak hátterében, hogy az ÁVH volt vezetője nem állt ellen Libik kezdeményezésének. Libik vagány, karizmatikus, lehengerlő, szeszélyes, de ugyanakkor mégis jóindulatú személyisége is benne lehet mindebben. Furcsa jelenség, amikor az erőszak kultúráját brutálisan jelképező Péter Gábor emberi érzéseiről ejtünk szót, azonban azt sem zárhatjuk ki, hogy a bűnös múltú férfi egyszerűen kedvelte a nem teljesen szabályos személyiséggel rendelkező, jókedélyű Libiket. Ne feledjük, a hatalma teljében lévő Péter türelmesen viselte azt is, amikor a vakmerő férfi motorjával konvoja elé vágott 1949-ben, hogy beszéljenek néhány mondatot. Mindenesetre tény, 1989 késő tavaszán létrejött a találkozó a Svédországból hazatért Libik György és a nyilvánosságot megrögzötten kerülő Péter Gábor között.

A történet azzal kezdődött, hogy Libik telefonon felhívta Pétert. Meglepő módon mind a férfi, mind felesége örültek a régen látott Libik hívásának, meg is beszélték, hogy a házaspár fogadja őt.

„Érkezésemkor Péter Gábor már földszinti budai lakásának ajtaja előtt várt. Amint beléptem a lépcsőházba, elém jött, és tartózkodásom ellenére megölelt. Némi meglepetéssel azon kaptam magam, hogy mostani mivoltában jobban emlékeztet Bacsó Péter évekig betiltott filmjének, A tanúnak Őze Lajos által megszemélyesített Péter Gáborára, mint amilyenként emlékezetem őt az 1944–1945-ös időkből megőrizte. Mintha a modell hasonult volna filmbéli megszemélyesüléséhez"[3] – írta le később egy cikkben a találkozás hangulatát Libik.

Libik élete tele volt filmszerű jelenettel, de ez a kép igazi kuriózum: a számos ember haláláért közvetlenül felelős, véreskezű ÁVH-vezető megöregedve és lényegében a múlt egy vállalhatatlan, gyűlölt darabjaként, egyfajta élő politikai halottként, különös kísértetként ott maradt a változó világ perifériáján – és megöleli a rég látott egykori megmentőjét, aki közben viszolyog mindettől.

A hármas társalgás elején Simon Jolán – utalva az akkor a magyar közéletben fajsúlyos témának számító '56-os vitára – leszögezte, hogy ő továbbra is ellenforradalomnak tartja az 1956 októberében és novemberében történteket. A fenegyerek Libik nem hazudtolta meg magát, azonnal rávágta, hogy ő is, de számára 1956. november 4., vagyis a forradalom leverése után következett az ellenforradalom. Az idős házaspár egy szóval sem reagált a fricskára.

„Kettőjük közül egyértelműen a felesége, Rákosi egykori titkárnője hordta a kalapot, igazából az egész beszélgetés alatt Simon Jolán személyisége dominált. Mindamellett a megjegyzésemet követő röpke kínos hallgatást végül is Péter Gábor törte meg. Ellágyult hangon témát váltott: »Képzeld, Gyurikám, mielőtt Albert végleg elment volna az országból, meglátogatott, és mindenféle szépet és jót beszélt rólad. Azt is mondta: '44-ben ő szólt neked, hogy helyezzél bennünket biztonságba.« Miután beugrott, hogy »Albert« nyilván nem más, mint Szent-Györgyi Albert, kénytelen voltam közbevágni: Ez nem egészen így volt"[4] – olvasható Libik beszámolójában. György igyekezett az általa valósnak tartott tényekre utalni a diskurzus során, de nem akart felesleges állandó kötekedést, ezért más – nem kevésbé markáns – témára terelte a beszélgetést. Arról kérdezte Pétert, hogy miért volt szüksége Rákosinak a Rajk-ügyre, való-

ban veszélyes riválist látott az egykori belügyminiszterben? Erre a volt államvédelmi vezér csak szó nélkül bólintott.

A múltidéző beszélgetéselemeken kívül magánéleti kérdések is előkerültek. „Rengeteg elmegy a gyógyszerekre – folytatják a panaszkodást, és ezt el is hiszem nekik: valóban elaggott emberroncsok benyomását keltik mind a ketten"t – adott leírást a korábban a kommunista diktatúra bűneihez asszisztáló idős házaspárról Libik, aki igyekezett rávenni őket, hogy akár együtt, akár külön írják meg visszaemlékezéseket. Libik még egy komolyabb összeget is kilátásba helyezett, ha megszülethetne Péter Gábor memoárja. Ez a lehetőség nem különösebben érdekelte a házaspárt – Libik úgy érezte, Simon Jolán még 1989-ben is a szovjet titkosszolgálattól tartott: „a KGB nem annyira döglött oroszlán, mint látszik, csupán szunnyad egy kicsit – az elővigyázatosság sosem árt".[5]

„Udvarias búcsúzkodás. Mondtam, fölösleges lekísérniük, magam is kitalálok, udvariasságukat pedig épp eléggé jelezték azzal, hogy jöttemkor már a lépcsőházban vártak. Emlékül és emlékezetfrissítőül otthagytam nekik egy példányt a könyvemből. Így zajlott le negyvenöt év utáni első, s föltehetőleg utolsó találkozásunk. Néhány héttel később fölhívtam őket: olvasták-e a könyvemet, vagy legalábbis a róluk szóló részét. Simon Jolán válaszolt: nagyon el voltak foglalva, nem jutott rá idejük. Valószínűleg az elkövetkezőkben sem fog rá jutni, így másnap vissza is küldik részemre"[6] – zárta a Péter házaspárral való találkozásról szóló beszámolóját Libik György. Valóban soha többet nem látták egymást. A különös látogatás után Péter Gábor még közel négy, Libik hat, Simon Jolán pedig tizenegy esztendőt élt.

A Magyarországra visszatelepülő Libik György élete e szakaszában egy új szerepfelfogást alakított ki magában. A „szezon végén" emlékezett, és az általa ismert nagy személyiségek emlékének őrzőjeként jelent meg. A rendszerváltozáskor visszatért szülőföldjére, mert ahogy maga fogalmazott: nem „fogott" rajta a civilizáció, mindig is vágyott a vad, magyaros hétköznapokra.[7]

És nem is tétlenkedett. Wallenberg egykori sofőrjeként segítette a néhai svéd diplomata kultuszát, majd 1988-ban egyik alapítótagja a magyarországi Wallenberg Társaságnak.

A Nagy Imre-kör tagjaként közreműködött a Nagy Imre Alapítvány munkájában.[8] Természetesen részt vett Nagy Imre 1989. június 16-i újratemetésén is. A 301-es parcellába Darvas Iván és Mensáros László vitte ki Libiket.[9] A sírnál Libik a saját nevében helyezett el koszorút „Szeretett és felejthetetlen Imre bácsinak" felirattal. Az újratemetéskor a Magyar Nemzetnek eufórikus hangulatban nyilatkozott: „Remélem, hogy nemcsak temetés, hanem újjászületés is lesz ez a nap, hogy az emberi jogoknak 1222-ben, az Aranybullában is lefektetett pontjai Magyarországon végre megvalósulnak. Óriási érzés, hogy a mai fiatalokban fantasztikus energiát és kreativitást látok."[10]

Kéthly Anna emlékének őrzésében is kivette a részét: „Az 1956-os miniszter asszony emigrációs éveinek tanúja, Libik György volt az egyik kezdeményezője a Kéthly Anna Társaság megalakításának. Közel száz értelmiségi vagy régebbi munkásvezető úgy látta, érdemes összejönni, programról vitatkozni, üléseikre másokat is meghívni"[11] – tudósított 1991 márciusában a szóban forgó társaság megalakulásáról a Magyar Nemzet.

Néhai apósa, Szent-Györgyi Albert kultuszát is erősítette közszereplé-seivel Libik. 1993 őszén részt vett a Nobel-díjas tudós születésének századik évfordulójára szervezett nagyszabású szegedi programsorozaton is.[12]

A '90-es évek elején több oral history interjút adott. Volt egy olyan terv, hogy a kiváló író, Csengey Dénes elkészíti Libik életregényét, de a Magyar Demokrata Fórum (MDF) országgyűlési képviselőjének 1991 áprilisában bekövetkezett hirtelen halála elsöpörte ezt az elképzelést.

1990-ben hosszú életútinterjút rögzített Libik Györggyel Albert Mária újságíró. E munkára Karig Sára javasolta az újságírónőt. Albert Mária a beszélgetéseik során ismerhette meg a férfit: „Libik György egy színes, nagyvonalú, kedves, ugyanakkor öntörvényű, makacs és szertelen férfi volt, akinek szeplőtlen a múltja. Mindig adott magára. Azért is kedvelték sokan, mert idősebb korában is csinált kamaszos stikliket. Hibátlan volt a jelleme."[13]

Tardos János újságíró Méray Tibor író, a párizsi magyar emigráció vezető személyisége révén ismerkedett meg Libik Györggyel. „Libik könnyen kedvelhető, az életet szerető, vidám fickó volt, és valamennyire lezser, bohém alak is, ami szintén vonzóvá tette a mi szemünkben"[14] – idézte fel karakterét Tardos, aki az emigrációban találkozott először Libikkel, majd a rendszerváltozás után is tartották a kapcsolatot.

Libik baráti kapcsolatai révén (gondoljunk csak Litván Györgyre vagy Vásárhelyi Miklósra) közel állt a rendszerváltó Szabad Demokraták Szövetségéhez. Göncz Árpád köztársasági elnökkel is ismeretségben volt, a személyes kapcsolat mélységére utal, hogy „Árpinak" szólíthatta[15] az államfőt; közvetítést is vállalt, hogy a magyar elnök fogadjon svéd politikusokat.[16] Liberális kapcsolati hálója ellenére jobbközép-konzervatív politikusokkal

is személyes, jó nexust ápolt. A már említett Csengey Dénessel barátságban állt („Csengeyvel nekem nagyon jó személyi kémiám volt. Mi bírtuk egymást, mint emberek."[17]), de ugyancsak kifejezetten kedvelték egymást Katona Tamás történésszel, az MDF-kormány külügyi, majd miniszterelnökségi államtitkárával.[18] Az is mutatja, hogy Libik a kilencvenes évek elején képes volt túltekinteni a hamar megcsontosodó szekértábor logikán, hogy alapvetően elismerő véleménye volt Antall József miniszterelnökről és kormányáról: „Talán Magyarországon beszélek most a legkedvesebben egy uralkodó kormány tagjairól egész életemben. Mert elvárásaimtól ugyan távol vannak, de mindenek ellenére becsülöm erőfeszítéseiket. Nincsenek látványos eredmények, de látom, hogy micsoda nehéz és ismeretlen a helyzet. Egyelőre – 1991-ben vagyunk – annyival jobbak minden tekintetben, mint azok, akik voltak"[19] – vallotta egyik interjújában Libik György, akinek dolgozószobájában az MDF által használt legendás, Orosz István-féle „Tovarisi, Konyec" plakát függött.[20] Az Antall Józseffel szembeni jóindulata azon is alapulhatott, hogy Libik ismerte a kormányfő apjának második világháborús embermentő tevékenységét, és az 1945 utáni években személyes kapcsolatban volt az akkori újjáépítési miniszterrel, idősebb Antallal.[21]

Az örökmozgó, csillapíthatatlan tettvággyal rendelkező Libik 1995 januárjában rosszul lett, elvesztette az eszméletét. Kórházba szállították. Hamarosan megszületett a diagnózis, agyembóliát állapítottak meg nála.[22] A mindig aktív férfi magatehetetlenül feküdt a kórházi ágyában, de szenvedni nem szenvedett. Egy hetet élt még így, majd 1995. január 23-án elhunyt.[23] „Libik György életművész szokásos könnyed stílusával átsiklott a végső célvonalon"[24] – állt gyászjelentésében.

Gyászszertartására február 25-én került sor. „Amikor az én derék bátyám 1995-ben meghalt, akkor Per Anger a svéd külügyi államtitkár búcsúztatta el. Ott volt a nagykövet is. Magyar részről Vásárhelyi Miklós búcsúztatta. Aztán fölmentünk a Normafához, ahol először síelt, és szétszórtuk a hamvait: ez volt a végakarata"[25] – emlékezett Libik André bátyja utolsó útjára.

Miután lezárult az életpálya, a családnak, a barátoknak, a tisztelőknek meg kellett próbálni megfogalmazni Libik György életének legfontosabb üzeneteit, tanulságait.

Erre már a gyászközlemény kísérletet tett: „Mi – akik hiányoljuk örökmozgó mindenütt jelenvalóságát, fanyar humorával leplezett bölcsességét és emberségét – szeretnénk ünnepelve emlékezni csodálatos életére"[26] – fogalmazott elgondolkodtató módon a hivatalos közlemény. Libik György valóban csodálatos életet élt. Mesébe és regénybe illő fordulatok jellemezték ezt a rendkívüli pályafutást. Azt is érdemes aláhúzni, hogy az emberség végig meghatározta az életutat – találóan fogalmazott a gyászközlemény, hogy e magasfokú humanizmust Libik fanyar humorral palástolta. Tette mindezt azért, hogy ne tűnjön a jóra való törekvés vérszegénynek vagy nem kellően vagánynak. Ő tenni akarta a jót, de közben mindig fenegyerek kívánt maradni. Libik György egyik sokat emlegetett mondása így hangzott: „Élni jó, jól élni érdemes, többen vagyunk jók, mint gonoszok."[27]

A család és a barátok által kiadott nekrológ arról szólt, hogy Libik „vibráló megszállottsággal" kereste a nagy feladatokat, és a fontos időszakokban „életmentő száguldásokkal" szolgálta a nemes ügyeket. „Vakmerőségének, állandó tettrekészségének, furfangos észjárásának alapjait biztosan édesapjától és az ő szülőföldjének forrásvidékéről kapta. Emberi

kapcsolatokra és melegségre vágyó érzékenységét édesanyjának köszönheti. Sokat kapott szüleitől, de veretes személyiséggé, a Magyar Pimpernellé, a feltalálók ügy- és szóvivőjévé saját erőfeszítéseivel, maga tette magát"[28] – olvasható a megemlékezésben.[29]

Libik talán legjobb barátja, Erdős Tamás biokémikus úgy vélte, „hallatlan, őrült gyors" gondolkozás, asszociáció és cselekvőképesség jellemezte. A halálhírt ekképpen kommentálta: „egy vulkán kihunyt." Szent-Györgyi Albert egykori közvetlen munkatársa azt is felidézte, hogy a Nobel-díjas briliáns tudós és Libik félszavakból értették egymást. Erdős szerint barátja „esze több nagyságrendekkel gyorsabban forgott, mint az átlagos halandóé".[30]

A megfogalmazott életüzenetek lényege, hogy kortársuk volt egy férfi, akinek egyszerre volt helyén az esze és a szíve, s akire büszkék lehetünk.[31]

„Első kétszáz évem" – ez Királyhegyi Pál legendás memoárjának a címe. Az író-forgatókönyvíró/humorista azzal indokolta a különös címadást, hogy olyan időket élt, amikor az évek duplán számítottak. Ez a megközelítés érvényes Libik Györgyre is. Ő is élt a kétszeresen számító háborús időkben, majd utána a Rákosi-rendszerben és az '56-os forradalom idején – és matematikus, történész vagy humorista legyen a lábán, aki azt kikalkulálja, hogy az 1945 utáni évtizedek hányszorosan számítanak be a nagy egyenletbe.

Libik György kapcsán talán az lehet a testhezállóbb metafora, hogy ennek a rendkívüli embernek – akárcsak Shakespeare *Rómeó és Júliá*jában Tybaltnak, a veronai ifjúnak – kilenc élete volt.

Libiknek volt egy sorsa síbajnokként, hiszen ne feledjük, alkalmanként, egy-egy lesiklás alkalmával a sebessége meghaladhatta a 120 km/órát. Ekkora sebességnél a lesiklás mindig randevú a halállal.

Volt egy élete a nemzeti ellenállás tagjaként. Hányszor és hányszor múlt nüanszokon a lebukása, ami a halálos ítéletet hozhatta volna magával.

Volt egy élete a háború utáni összevisszaságban, emlékezzünk például arra, amikor kevésen múlt, hogy a szovjetek a Nyugati térről nem hurcolták egyből malenkij robotra Szibériába.

Volt egy élete a koalíciós években: gondoljunk akár arra, hogy miként szerezték meg cselek sokaságával, vadkeleti stílusban – ami nem jelentett életbiztosítást – a hídépítéshez szükséges anyagokat, vagy idézzük fel, hogy miként vágott György Péter Gábor államvédelmi konvoja elé a motorjával.

Volt egy élete a Rákosi-rendszerben. Nem kell mást említenünk, csak a tatai edzőtáborbéli minilázadást. Ezért a kalandért akár az életével is fizethetett volna, ha a hatalom urai precedenst akartak volna gyakorolni.

Volt egy élete 1956 forradalmi napjaiban. Azokban a veszélyes napokban, amikor folyamatosak voltak a lövöldözések a fővárosban, György nem törődve a közvetlen életveszéllyel motorral és autóval szállította, akit éppen akkor kellett.

Volt egy élete a forradalom leverése utáni hetekben. A Nagy Imre-körhöz tartozott ugyan, de ő nem menekült a jugoszláv nagykövetségre, hanem megszervezte a konspiratív disszidálását Lengyelországon át. Mint a „Nagy Imre-frakció" tagjára a megtorlás idején halál várhatott volna.

Volt egy élete, amikor a kádári állambiztonsággal meccselt. Érdemes felidéznünk, hogy barátja és szövetségese, a miniszteri rangú Kiss Árpád az új gazdasági mechanizmus és a nyugati gazdasági kapcsolatépítés híveként mindmáig tisztázatlan körülmények között halt meg 1970-ben.

S végül Libiknek volt egy élete, amikor Indiában elkapta a rejtélyes vírust, a kanárikórt. Más európai polgárok nem biztos, hogy túlélték volna a súlyos fertőzést. Ő életveszélyes állapotba került, de felgyógyulása után újra síelni is tudott.

Kilenc különböző veszélyes élethelyzet, kilenc potenciális életveszély, amit Libik túlélt, és mind a „kilenc életében" képes volt az emberiesség jegyében cselekedni, alkotni és tenni egy általa remélt jobb világért.

Nem volt szent, nem vált belőle ikon. Megmaradt a mi hús-vér 20. századi hősünknek.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Külön szeretném megköszönni Albert Mária, Bubryák István, Hegedűs Anita, Libik André, Radó Gyula, Standeisky Éva és Sólyom Andrea segítségét.

FORRÁSOK, IRODALOMJEGYZÉK

FORRÁSOK

ÁBTL

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

3.1.2. Munka dossziék (M-dossziék)
M-17869. Bajnok
M-23438. Jancsi

3.1. 9. Vizsgálati dossziék (V-dossziék)
V-152353. Fodor György, dr. és társa

3.2.4. Kutató dossziék (K-dossziék)
K-1956/1. „Luzzie"K-1956/2. „Luzzie"

1.11.13. BM III. Főcsoportfőnökség Titkárságának és jogelődeinek iratai
0008-542-7-LBH Libik György

MFM ITGY

Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény

Libik György iratai – Bubryák István magángyűjteményéből. Kéziratmásolatok az 1990-ben tervezett Libik-filmhez. 2024.3.2.

PIM

Petőfi Irodalmi Múzeum

Kézirattár

Libik György-hagyaték. V. 6237.

Hangzó dokumentum gyűjtemény

Libik György, Balla László, Takáts Gyula beszél. Keszthely 1992.08.17.;18. Hanganyag. Lsz: 2019.96.

IRODALOMJEGYZÉK

Ablonczy, 2024: Ablonczy Balázs: *Az utolsó nyár. Magyarország, 1944.* Budapest, Jaffa Kiadó.

Anger, 1999: Anger, Per: *Raul Wallenberggel Budapesten.* Ford. Farkas Krisztina. Budapest, Belvárosi Könyvkiadó

Antal–Sass, 1984: Antal Zoltán–Sass Tibor: *A magyar sport kézikönyve.* Budapest, Sportkiadó.

Bakó, 2008: Bakó Elemér: Miért emlékezünk? *Mikes International,* 2008/1. https://epa.oszk.hu/00000/00007/00029/pdf/00029.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 23.)

Baráth, 2021: Baráth Magdolna: Szirénhangok. Kísérletek az emigráció bomlasztására. (1950–1963) In. *Titkos hidak. Az állambiztonság és az emigráció kapcsolatai. 1945–1989.* Szerk.: Palasik Mária–Pócs Nándor. Budapest, ÁBTL-Kronosz.

Bartha, 2021: Bartha Ákos: *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945.* Budapest, Jaffa Kiadó.

Bódy, 2024: Bódy Zsombor: Alumínium. Politika és szakemberek egy stratégiai fém háborús történetében. 249–273. In. Bódy Zsombor: *1945 Magyarországon.* Pécs, Kronosz Kiadó.

Borvendég, 2015: Borvendég Zsuzsanna: *Újságírásnak álcázva. A Nemzetközi Újságíró Szervezet Magyarországon.* Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Internetes elérhetőség: https://neb.hu/asset/phpB6Fpe9.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 23.)

Borvendég, 2020: Borvendég Zsuzsanna: *Mesés kémjátszmák. A nyugati külkereskedelmi hálózatok kiépülése 1945 után.* Internetes elérhetőség: https://mek.oszk.hu/21300/21398/21398.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 23.)

Braham, 1997: Braham, Randolph L.: *A népirtás politikája. A Holocaust Magyarországon.* Második kötet. Budapest, Belvárosi Kiadó. Internetes elérhetőség: https://mek.oszk.hu/11500/11506/pdf/11506_2.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 23.)

Czeizel, 1996: Czeizel Endre: Szent-Györgyi Albert geneaológiája. *Valóság,* 1996/2 69–79.

Cseh, 1993: Cseh Zita: A Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága és a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom tevékenysége az 1956-os forradalomban. *Levéltári Szemle,* 1993/1. 14–25.

Donáth, 1989: Donáth Ferenc: Haraszti Sándor és amiért nem kellett. *Liget,* 1989/Nyár. Internetes elérhetőség: https://ligetmuhely.com/liget/haraszti-sandor-es-amiert-nem-kellett/ (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Drucza–Szekér, 2016: Drucza Attila – Szekér Nóra: Dudás József. A megtorlás első áldozata. *Rubicon,* 2016 október-november. 15–25.

Ember, 1995: Ember Mária: Wallenberg elrablása. *Budapesti Negyed,* 1995/2. Online elérhetőség: https://epa.oszk.hu/00000/00003/00007/ember.htm (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 23.)

Eörsi, 2004: Eörsi László: Dudás József és '56. *Beszélő,* 2004. január.

Fehér, 1979: Fehér Lajos: *Így történt.* Budapest, Magvető Kiadó.

Fehér, 1984: Fehér Lajos: Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. *Honvédelem,* 1984/11. 97–125.

Fodor, 2021: Fodor Sándor: *Szabó Dezső az írófejedelem és a napokig temetetlen halott.* Internetes elérhetőség: https://tudas.hu/szabo-dezso-az-irofejedelem-es-a-napokig-temetetlen-halott/ (A letöltés időpontja: 2024. október 7.)

Forgács, 2006: Forgács Gábor: *Emlék és valóság. Mindennapjaim Raoul Wallenberggel.* Budapest, Kolor Optika Kiadó.

Gáti–Ostváth–Kuti, 2019: Gáti József – Osváth Rebeka – Kuti János: Kármán Tódor – egy magyar feltaláló munkássága. *Műszaki Tudományos Közlemények.* 2019/11. 67–72. Internetes elérhetőség: https://real.mtak.hu/150938/1/MTK11-13-Gati-Osvath-Kuti.pdf (A letöltés időpontja: 2024. október 13.)

Guillou, 2016: Guillou, Jan: *Könyörtelenek.* Ford. Dobosi Beáta. Budapest, Animus Kiadó.

Gyarmati, 2018: Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni: *Napló. II. 1941–1946.* Budapest, Jaffa Kiadó.

Hadnagy, 2005: Hadnagy Imre József: Alapfokú repülőtiszt-képzés a Honvéd Kossuth Akadémián. 1947–1949) *Repüléstudomány közlemények,* 2005/1. 7–22.

Haraszti, 1986: Haraszti Sándor: *Befejezetlen számvetés.* Tények és Tanúk sorozat. Budapest, Magvető Kiadó.

Havasréti, 2019: Havasréti József: *Szerb Antal.* Budapest, Magvető Kiadó.

Hegedűs B., 1994: Hegedűs B. András (szerk.): *A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján V. Gazdasági vezetés – Műszaki fejlesztés – Kertmagyarország?* Budapest, 1956-os Intézet.

Heltai, 2018: Heltai György: *Hogyan kell forradalmat csinálni? Csalog Zsolt életútinterjúja Heltai Györggyel.* Budapest, Magvető Kiadó.

Horváth, 1995: Horváth Miklós: *Maléter Pál.* Budapest, Osiris–Századvég–1956-os Intézet.

Horváth, 2003: Horváth Miklós: *A Magyar Néphadsereg az 1956-os forradalom és szabadságharc időszakában.* Budapest, Egyetemi Kiadó. Internetes elérhetőség: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15627/magyar_nephadsereg_az_1956-os_forradalom.pdf;jsessionid=0B6CD20CDA0024B62F90CC097AA6E8C2?sequence=1 (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 28.)

Horváth, 2017: Horváth Bálint: Horváth Márton politikai pályája. *Múltunk,* 2017/3. Internetes elérhetőség: https://epa.oszk.hu/00900/00995/00052/pdf/EPA00995_multunk_2017_03_084-129.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 28.)

Hubai, 2000.: Hubai László: A magyar társadalom politikai tagoltága és az 1947-es választások. In.: Feitl István–Izsák Lajos-Székely Gábor (szerk.): *Fordulat a világban és Magyarországon. 1947–1949.* Budapest, Napvilág Kiadó.

Jangfeldt, 2014: Jangfeldt, Bengt: *Raoul Wallenberg élete.* Ford. Tóthfalusi István. Budapest, Park Könyvkiadó.

Jeszenszky, 1993: Jeszenszky Géza: A magyar sísport (vázlatos) története V. A fehér sport helyzete hazánkban a II. világháború után. *Észak-Magyarország,* 1993. március 20. 8.

Kabdebó, 1983: Kabdebó Lóránt: *A háborúnak vége lett.* Budapest, Kozmosz Kiadó.

A kötet digitalizált formában: https://mek.oszk.hu/07200/07206/07206.htm (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 22.)

Kállai, 1980: Kállai Gyula: *Életem törvénye.* Második kötet. Budapest, Magvető Kiadó.

Karig, 1995: Karig Sára: *Sarkövezet.* Budapest, Philobiblon. Internetes elérhetőség: https://mek.oszk.hu/02600/02674/02674.htm (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 22.)

Karig, 2019: Karig Sára: *A szerencse lánya. Életútinterjú.* Készítette: Bakonyi Éva. Budapest, Magvető Kiadó.

Kawęcki, 2020: Kawęcki, Michał: Stanisław Marusarz – olimpikon, a Honi Hadsereg futára, a magyarok barátja. https://archiwum.kurier.plus/hu/node/1406 (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 28.)

Kemény 2015: Kemény János: A Holocaust története Kecskeméten. *Múltbanéző.* 9. https://mnl.gov.hu/mnl/bkml/multbanezo_9_6 (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 22.)

Kiszely, 2001: Kiszely Gábor: *Állambiztonság. (1956–1990).* Budapest, Korona Kiadó.

Kónya, 1998: Kónya Sándor: *A Magyar Tudományos Tanács (1948–1949).* AZ MTA Könyvtárának Közleményei. Internetes elérhetőség: https://real-eod.mtak.hu/352/1/KOZLEM_035.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Kovács Örs, 2024: Kovács Örs: *Magyarországi kitelepítések 1951–1953.* Internetes elérhetőség: https://rubicon.hu/cikkek/magyarorszagi-kitelepitesek-1951-1953?rovat=rubicon-rendezvenyek (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Kövér, 1998: Kövér György: *Losonczy Géza. 1917–1957.* Budapest, 1956-os Intézet.

Lehel, 1998: Lehel Ferenc: *Csontváry.* Budapest, Szellemkép Kiadó.

Lévai, 1948. Lévai Jenő: *Raoul Wallenberg regényes élete, hősi küzdelmei, rejtélyes eltűnésének titka.* Budapest, Magyar Téka. (Hasonmás kiadás: 1988. Budapest, ÁKV Maecenas.)

Libik, 1981: Libik György: *Üzenet a lesiklásból.* Stockholm, Invandrarförlaget.

Libik, 1988: Wallenbergtől a vízlépcsőig. Libik György interjúja. *Magyar Nemzet.* 1988. december 19. 5.

Libik, 1989: Libik György: Utazás a peresztrojka Moszkvájában egy svéd kollégámmal. *Hitel,* 1989/14. 36-37.

Libik André, 2000: Libik André: *Szép lányok és terroristák – Egy kalandos élet.* Budapest, Puedlo kiadó.

Libik André, 2013: *Libik André így emlékszik vissza bátyjára, Libik Györgyre* http://mobile.hirhatar.hu/11kerulet/csillag-adam-libik-gyorgy-dijat-kap/1436 (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 22.)

Libik Mária, 1995: Libik Mária: A kihívás. *Vagyok,* 1995/4. 7-8.

Marton, 2012: Marton, Kati: *Wallenberg. Stockholm 1912 – Moszkva?1947?* Ford. Soproni András. Budapest, Corvina.

Marton–Pap, 2017: Marton János – Pap Kornélia: *Kihívások, küzdelmek, kalandok a tudományban és a társadalomban. Szent-Györgyi Albert Magyarországon.* Budapest, Gondolat Kiadó.

Molnár, 2024: Molnár Ábel: *Allen Ginsberg újonnan előkerült levele a PIM kézirattárának raktárából.* https://pimblog.blog.hu/2024/01/24/allen_ginsberg_egy_korai_levele_kerult_elo_a_petofi_irodalmi_muzeum_kezirattaranak_raktarabol?fbclid=IwAR3dqrjweg4nLsr2HV8az_IpEe5DGTyeoN7DU2ETyAxSgxdr8nRDNVPMHss (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 22.)

Moss, 2012: Moss, Ralph W: *Szent-Györgyi Albert.* Ford. Bakács Tibor. Budapest, Typotex.

Müller, 2017: Müller Rolf: *Az erőszak neve: Péter Gábor. Az ÁVH vezetőjének élete.* Budapest, Jaffa Kiadó.

Palasik, 2017: Palasik Mária: Szent-Györgyi Albert és Bay Zoltán válaszútjai 1945–1948. In Papp Gábor (szerk.): *Értelmiségi válaszutak 1945 után.* Budapest, Kossuth.

Palasik, 2021: Palasik Mária: Aki „a zengő szélből kihallotta a világ szavait" A Vorkutát megjárt Karig Sára története. In.: *Kényszerű rabság, kettétört sorsok, jelöletlen sírok címmel, a Gulag-kutatás fehér foltjai.*166–193. Internetes elérhetőség: https://gulagalapitvany.hu/wp-content/uploads/2021/03/GU20_005_Konferenciakotet_v2_web.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Papp, 2017: Papp István: *Fehér Lajos. Egy népi kommunista politikus pályaképe.* Budapest–Pécs, ÁBTL–Kronosz Kiadó.

Papp, 2021: Papp Lídia: *A magyar–svéd diplomáciai kapcsolatok története Svédország humanitárius szerepvállalása Magyarországon a II. világháború alatt – diplomáciai emlékmentések.* Internetes elérhetőség: https://stockholm.mfa.gov.hu/assets/70/84/74/aec2bd2ef24e234f1cac3fc3d9f18f5357fcb558.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 23.)

Péterffy, 2020: Péterffy Gergely: Az amerikai hadimozdonyok beszerzésének (viszontagságos) körülményei. *ArchívNet,* 2020/3. Internetes elérhetőség: https://www.archivnet.hu/az-amerikai-hadimozdonyok-beszerzesenek-viszontagsagos-korulmenyei (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Rainer, 1999: Rainer M. János: *Nagy Imre. 1953–1958.* Budapest, 1956-os Intézet.

Rákóczi, 2017: Rákóczi Margit: A századforduló postása: Demény Károly. *Postai és Hírközlési Dolgozók Lapja,* 2017. augusztus 15. Internetes elérhetőség: https://rakoczimargit.hu/2017/08/15/a-szazadfordulo-postasa-demeny-karoly/ (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Rimay, 2024: Rimay Ádám: Az amerikai lázadó a magyar forradalmárral haverkodott. *Index* https://index.hu/kultur/2024/02/07/allen-ginsberg-libik-gyorgy-petofi-irodalmi-muzeum-pim-felfedezes-level-forradalom-1956/ (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Sándor, 2015: Sándor Balázs: Tragikus baleset vagy politikai gyilkosság. https://napitortenelmiforras.blog.hu/2015/10/19/valyi_peter_halala_tragikus_baleset_vagy_politikai_gyilkossag (A letöltés időpontja: 2024. október 1.)

Sebes, 1981: Sebes Gusztáv: *Örömök és csalódások. Egy sportvezető emlékei.* Budapest, Gondolat Kiadó.

Soltész, 2017: Soltész Márton: Az emlékezet ágboga Heltai György 56-os anekdotái a szakirodalom tükrében. *Múltunk,* 2017/3. 130–151.

Standeisky, 1991: Standeisky Éva: A Kádár-korszak Svédországból nézve. Libik György levelei Kéthly Annához. *Magyar Nemzet,* 1991. június 3. 11.

Strassenreiter, 2011: Strassenreiter Erzsébet: *Kéthly Anna válogatott levelei (1921–1976).* Budapest, Napvilág Kiadó.

Szabó, 1999: Szabó László: Fejezetek a magyarországi közúti hídépítés történetéből a Közlekedési Múzeumban őrzött dokumentumok tükrében. *A Közlekedési Múzeum Évkönyve,* 11. 237-260.

Széchy, 1946: Széchy Károly: A budapesti Kossuth-híd építése. *Tér és forma.* 1946/1–3. 12–14.

Szekér, 2023: Szekér Nóra: *Fedőneve: Marslakó. Világhírű magyar tudósok állambiztonsági megfigyelése.* Budapest, Jaffa Kiadó.

Szekér, 2025: Szekér Nóra: Szent-Györgyi Albert. In Bartha Ákos–Kiss Réka–Szekér Nóra: *Ellenállók 1944–45.* Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága.

Szele, 2024.: Szele Tamás: Libik György emlékére. https://forgokinpad.blog.hu/2024/06/18/szele_tamas_libik_gyorgy_emlekere (A letöltés időpontja: 2024. október 13.)

Szent-Györgyi, 2017: *A legendás tudós, Szent-Györgyi Albert önéletrajzi értekezései.* Szerk.: Tasiné Csúcs Ildikó–Tasi Domonkos Attila. Szeged, Goodwill Pharma az Egészségért Alapítvány kiadása.

Szerb, 2018: Szerb Antal: *Utas és holdvilág.* Budapest, Sztalker Csoport.

Szita, 2014a: Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon. 1939–1945. A német titkos államrendőrség Magyarországon a II. világháború idején.* Budapest, Corvina Kiadó.

Szita, 2014b: Szita Szabolcs: *A hiányzó ember. Raoul Wallenberg, a humánum lovagja.* Budapest, Hetek Könyvek.

Takács, 1980: Takács László: Asbóth Oszkár munkásságának értékelése. *Repülés,* 1980 március. 10.

Tasiné, 2019: Tasiné Csúcs Ildikó: *Szent-Györgyi Albert politikai és közéleti tevékenysége Magyarországon.* Doktori (PhD.) értekezés. Eger. (Online elérés: https://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/79/6/Szent-Gyorgyi_Tasine_%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 23.)

Tasiné, 2023: Tasiné Csúcs Ildikó: *Szent-Györgyi Albert, a tudós politikus.* Budapest, Typotex Kiadó.

Tímár, 2008: Tímár Péter: Könyvespolc. *Fotóművészet,* 2008/1. Internetes elérhetőség: https://fotomuveszet.net/korabbi_szamok/200801/konyvespolc (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Tóth, 2020: Tóth Ágnes: Emberek – sorsok – hivatalok – eljárási módok A magyarországi németek családegyesítésének és/vagy visszahonosításának lehetőségei (1948–1953). In: Eiler Ferenc; Tóth Ágnes (szerk.) *A magyarországi németek elmúlt 100 éve: Nemzetiségpolitika és helyi közösségek.* Budapest, Argumentum, 212–246. Internetes elérhetőség: https://real.mtak.hu/113063/1/Toth_Emberek_sorsok_hivatalok_In_A_Moi_nemetek_elmult_100eve_212_246.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Tóth-Bencze, 2020: Tóth-Bencze Tamás: Epizódok a balatonfüredi teniszezés történetéből. *Füredi História,* 2020/2. 4–32. Internetes elérhetőség: https://epa.oszk.hu/04100/04165/00057/pdf/EPA04165_furedi_historia_2020_2.pdf (A letöltés időpontja: 2024. szeptember 29.)

Ungváry, 2021: Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma.* Budapest, Corvina.

Vas, 1970: Vas Zoltán: *Hazatérés, 1944.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.

Vásárhelyi, 1988.: Vásárhelyi Miklós: Kezdettől nyilvánvaló volt, hogy koncepciós pert fognak összehozni. Szilágyi Sándor interjúja Vásárhelyi Miklóssal. *Beszélő,* 1988/2. 7–14.

Vásárhelyi, 2017: Vásárhelyi Miklós: *Kész a leltár. Kozák Gyula életútinterjúja Vásárhelyi Miklóssal.* Budapest, Balassi Kiadó.

Zsindelyné, 2024: Zsindelyné Tüdős Klára: *Csizma az asztalon. Egy huszadik századi női ikon önéletrajza.* Budapest, Harmat–Kálvin Kiadó.

DOKUMENTUMFILM

Albert–Bubryák–Radó, 2020: Egy jóházból való úrifiú botladozásai a politika és az érzelmek útvesztőiben. Beszélgetőtárs: Albert Mária. Rendező: Radó Gyula. Producer: Bubryák István. Gyártó: Szó-Tér-Kép Alapítvány. 1990-2020. https://www.youtube.com/watch?v=BaoisUOJejs&t=1816s (A letöltés időpontja: 2024. október 13.)

ORAL HISTORY INTERJÚK

Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár Oral History Archívum

Karig, 1989: Életútinterjú Karig Sárával. Az interjút 1988–89-ben készítette Bakonyi Éva Oral History Archívum részére.

Libik André, 1989: Életútinterjú Libik Andréval. Az interjút 1988 márciusában készítette Körösényi András az Oral History Archívum részére.

1956-os Intézet Alapítvány Digitális Oral History Archívum

Erdős, 1991: Interjú Erdős Tamással a Libik Györggyel kézült interjú mellékleteként. Készült: Budapest, 1991. április Készítette: Standeisky Éva az Oral History Archívum részére.

Libik, 1991: Interjú Libik Györggyel. Készült: Budapest, 1991. április Készítette: Standeisky Éva Az Oral History Archívum részére.

Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény (MFM ITGY)

Beck, 1990: Albert Mária interjúja Beck Judittal a tervezett Libik-filmhez 1990-ben. Kézirat. Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény. Másolatok Bubryák István magángyűjteményéből. 2024.3.1.

Karig, 1990: Albert Mária interjúja Karig Sárával a tervezett Libik-filmhez 1990-ben. Kézirat. Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény. Másolatok Bubryák István magángyűjteményéből. 2024.3.1.

Libik, 1990: Albert Mária interjúja Libik Györggyel a tervezett Libik-filmhez 1990-ben. Kézirat. Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény. Másolatok Bubryák István magángyűjteményéből. 2024.3.1.

Litván, 1990: Albert Mária interjúja Litván Györggyel a tervezett Libik-filmhez 1990-ben. Kézirat. Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény. Másolatok Bubryák István magángyűjteményéből. 2024.3.1.

Papp, 1990: Albert Mária interjúja Papp Istvánnal a tervezett Libik-filmhez 1990-ben. Kézirat. Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény. Másolatok Bubryák István magángyűjteményéből. 2024.3.1.

A SZERZŐ ÁLTAL KÉSZÍTETT INTERJÚK:

Albert Mária, telefonos interjú, 2024. október 25.

Libik André, Nagykovácsi, 2024. július 3.

Radó Gyula, telefonos interjú, 2025. április 8.

Tardos János, online interjú, 2024. június 23.

Tímár Péter, telefonos interjú, 2024. január 25.

JEGYZETEK

1. Szent-Györgyi Albert különös veje

[1] Marton–Pap, 2017: 375.
[2] Kállai, 1980: 136.
[3] Karig, 1989: 23.; Karig, 2019: 49.
[4] Erdős, 1991: 232.
[5] Libik André-interjú, 2024.
[6] Libik, 1991: 24.
[7] Karig, 1990: 47.
[8] Erdős, 1991: 232.; 247.
[9] Marton–Pap, 2017: 219.
[10] Marton–Pap, 2017: 275.
[11] Moss, 2012: 35.
[12] Moss, 2012: 35.
[13] Erdős, 1991: 245.
[14] Libik fényes győzelme a svájci műlesiklók felett. *Hétfő*, 1943. február 22. 6.
[15] Libik, 1981: 14.
[16] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 9–10. m.
[17] Egyhangúlag választották meg a síszövetség új tisztikarát. *Nemzeti Sport*, 1942. május 17. 6.
[18] Libik, 1990: 17.
[19] Libik, 1991: 7.
[20] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 9–10. m.
[21] Libik, 1991: 126.
[22] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[23] PIM. Hanganyag (2019/96.) Libik György keszthelyi beszélgetése.

2. Vásott kölyökből sítbajnok

[1] Libik, 1991: 7.
[2] Litván, 1990: 224.
[3] Litván, 1990: 216.
[4] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Libik Albert születési és keresztelési anyakönyvi bejegyzése.
[5] Libik, 1991: 27.
[6] Libik, 1990: 33., 36.
[7] Az olasz fronton Libik Albert együtt katonáskodott Lehel Ferenc festőművésszel, aki később megmentette az örökösök által ebek harmincadjára juttatott Csontváry Kosztka Tivadar életművet, a pótolhatatlan és értékes kollekciót, majd monográfiát is írt az egyik legnagyobb magyar képzőművészről. (Lehel, 1998) Lehel a harmincas években gyakori vendég volt a Libik család házában. Ilyen alkalmakkor szinte mindig felelevenítették a gyötrelmes háborús élményeket. Azt viszont büszkén emlegették, hogy kézitusában bizony milyen gyengék voltak az olaszok: „hát azért ott elintéztük őket a Doberdónál" – emlékezett együtt az üzletemberré váló Libik Albert és a kiváló művészettörténésszé érett Lehel Ferenc (Libik, 1991: 8.).
[8] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Libik György születési és keresztelési anyakönyvi adatainak hiteles fordítása.
[9] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1966. december 23.
[10] Libik, 1991: 10.
[11] Libik, 1991: 14.
[12] Libik, 1991: 16.
[13] Libik André-interjú, 2024.
[14] Libik, 1991: 30.
[15] Libik André-interjú, 2024.
[16] Libik, 1991: 25.
[17] Libik, 1991: 26.
[18] Libik, 1991: 35.
[19] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 19–20. m.
[20] Libik, 1990: 90–94.
[21] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1967. június 28.
[22] Libik, 1991: 65.
[23] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[24] „Laudetur Iesus Christus! Dícsértessék a Jézus Krisztus!"
[25] Libik, 1991: 54.
[26] Libik, 1991: 54.
[27] Libik André, 2013.
[28] Libik, 1991: 56.
[29] Géser és Dózsa az egyéni bajnok, a MAFC a főiskolás csapatbajnok a Svábhegyen. *Nemzeti Sport*, 1939 január 15. 6.
[30] Libik, 1981: 11.
[31] Libik fényes győzelme a svájci műlesiklók felett. *Hétfő*, 1943. február 22. 6.
[32] Libik, 1990: 308.

3. Út az ellenálláshoz: élmények és kapcsolatok

[1] Libik André, 2013.
[2] Erdős, 1991: 232.
[3] Gyarmati, 2018: 301.
[4] Gyarmati, 2018: 308.
[5] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Libik György születési és keresztelési anyakönyvi adatainak hiteles fordítása.
[6] Libik, 1991: 36.
[7] Libik André, 1989: 5.
[8] Libik, 1981: 21.
[9] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 21. m.
[10] Libik, 1981: 76.
[11] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[12] Libik, 1981: 16–17.
[13] Tasiné, 2023: 163.
[14] Marton–Pap, 2017: 116.
[15] Tasiné, 2023: 172.
[16] Moss, 2012: 154.
[17] Szent-Györgyi, 2017: 25.
[18] Libik, 1981: 18.
[19] Libik, 1988.
[20] A kecskeméti zsidóság elhurcolásáról: Kemény, 2015.
[21] Libik, 1981: 31.
[22] Libik, 1981: 32.
[23] Libik, 1981: 25.
[24] Gyarmati, 2018: 301.
[25] Libik, 1981: 28.
[26] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[27] Gyarmati, 2018: 301.
[28] Moss, 2012: 157.
[29] Libik, 1991: 60.
[30] E könyv előkészítésekor, 2024 nyarán személyesen is tudtam beszélni a kilencvenkét éves Andréval, aki saját házában fogadott. A beszélgetés alatt a tekintetem folyton egy, az íróasztal felett elhelyezett fotóra tévedt. A fotográfia Libik György és André édesanyját, Hajnalt ábrázolta.
[31] Libik André, 2000: 13.
[32] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 37–38. m.
[33] Karig, 1990: 40.
[34] Karig, 1990: 44.
[35] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1967. február 6.
[36] Libik, 1991: 58

4. Az ellenállás mindenese

[1] Libik, 1981: 28.
[2] Karig, 1989: 33.
[3] Libik André, 2000: 13–14.
[4] Libik, 1981: 36.
[5] Libik, 1988.
[6] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 29. m.
[7] Beck, 1990: 229.
[8] Moss, 2012: 157.
[9] Moss, 2012: 157.
[10] Libik, 1981: 40.
[11] Tolnai visszaemlékezése: Kabdebó, 1983.
[12] Libik, 1981: 32.
[13] Marton–Pap, 2017: 125.
[14] Anger, 1999: 88.
[15] Marton–Pap, 2017: 131.
[16] Libik, 1981: 44.
[17] Moss, 2012: 158.
[18] Libik, 1981: 33.
[19] Anger, 1999: 90.
[20] Marton–Pap, 2017: 143.
[21] Anger, 1999: 91.
[22] A Nagymező utcában a Taurus Fémáruüzem „fedésében" működött a nemzeti ellenállás egyik fontos szereplőjeként az úgynevezett Szent-Györgyi Szervezet (SZESZ). A SZESZ keretében tevékenykedtek a különböző ellenállócsoportok, amelyek a kiugrási kísérlet aktív támogatói voltak. (Szekér, 2025: 443.)
[23] Libik, 1981: 49.
[24] Az akciót végül Soos Géza református lelkipásztor, az Auschwitz-jegyzőkönyv lefordítójának vezetésével december 9-én megvalósították. Soos Rómában tárgyalni szeretett volna a szövetségesekkel, de hosszú hetekig egyszerű hadifogolynak tekintették, így a kezdeményezése okafogyottá vált. A kisbetűs történelem szomorú és kegyetlen fintora, hogy a kalandos repülőelkötést lebonyolító magyar hős néhány évvel később Pennsylvaniában autóbalesetben hunyt el. Soos Géza személyéről bővebben: Bakó, 2008.
[25] Tasiné, 2019: 220.
[26] Libik, 1981: 65.
[27] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 33. m.
[28] Marusarzot még 1940 márciusában a németek halálra ítélték Krakkóban, de hihetetlen körülmények között sikerült megszöknie a nácik börtönéből: kiugrott az épület második emeletéről, átjutott a szögesdróton, majd üldözői elől elrejtőzött a Visztula folyóban.
[29] Libik, 1981: 47.
[30] Arról Marusarz nem tudhatott, hogy Weiler számára fontosabb volt a sporttársi kapcsolat, és nem jelentette fel lengyel versenytársát, 1952-ben pedig az oslói téli olimpián ismét sportolóként találkozhattak egymással.
[31] Kawęcki, 2020.

[32] Libik, 1981: 25
[33] Libik, 1981: 24–25.
[34] Szerb, 2018: 270.
[35] Havasréti, 2019: 594–603.
[36] Libik, 1981: 32.
[37] Erdős, 1991: 240.
[38] Braham, 1997: 693.
[39] Karig, 1990: 55.
[40] Libik, 1981: 165.
[41] Libik, 1981: 50.; Libik, 1990: 128.
[42] Libik, 1991: 29.
[43] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1967. június 12.
[44] Fehér, 1979: 387.; Fehér, 1984: 108.
[45] Ahogy Papp István, Fehér Lajos életrajzírója fogalmaz: a Gömbös-szobor felrobbantása „a Fehér Lajos irányította akciógárdák legemlékezetesebb cselekedete" volt. Papp, 2017: 86.
[46] Libik, 1981: 54–55.
[47] Libik, 1981: 56.
[48] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1966. december 23.
[49] Libik André, 2013.
[50] Libik, 1981: 56-57., Libik, 1990: 121.

5. Kapcsolat az illegális kommunistákkal: vonzások és csalódások

[1] Libik, 1981: 45.
[2] Libik, 1990: 132.
[3] Libik, 1981: 26.
[4] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. „Pogány" jelentése Libik Györgyről, 1965. április 6.
[5] Libik, 1981: 39.
[6] Libik, 1981: 20.
[7] Libik André, 2013.
[8] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1967. június 12.
[9] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1967. június 9.
[10] Libik, 1981: 26.
[11] Libik, 1981: 54.
[12] Litván, 1990: 218.
[13] Libik, 1988.
[14] Müller, 2017: 99.
[15] Libik, 1981: 43.
[16] Libik, 1981: 41.
[17] Haraszti, 1986: 208–212.
[18] Libik, 1981: 41.
[19] Libik, 1981: 21.
[20] Bartha, 2021: 197.

6. Wallenberg sofőrje

[1] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Libik György levele Heltai Györgynek, 1962. június 16.
[2] Gyarmati, 2018: 333.
[3] Ablonczy, 2024: 169.
[4] Szita, 2014a: 181.
[5] Sóváry Gyula a nemzeti ellenállás időszakában Libik baráti köréhez tartozott, a második világháború végén a szovjetek agyonlőtték, amikor anyját és feleségét akarta védeni az erőszakoskodó katonáktól.
[6] Papp, 2021.
[7] Libik, 1981: 58.
[8] Anger, 1999: 77.
[9] Ungváry, 2021: 296.
[10] Braham, 1997: 952-959.
[11] Libik, 1981: 62.; Lévai, 1948: 191.
[12] Forgács, 2006: 23.
[13] Libik, 1981: 63.
[14] Libik, 1981: 64.
[15] Marton, 2012: 142.
[16] Karig, 1990: 53.
[17] Libik, 1988.
[18] Jangfeldt, 2014: 326.
[19] Szita, 2014b: 82.
[20] Libik, 1988.
[21] Ember, 1995.
[22] A rendszerváltozás évében, 1989 elején a formálódó magyarországi Wallenberg Társaság munkájába Libik György Per Angert is bevonta (Minderről a *Többesszám* című lapból, a Raoul Wallenberg Egyesület időszaki tájékoztatójából értesülhetünk; a kiadvány az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában maradt fenn: ÁBTL-1.12.2.– IX/1-391/II-50/I/2/1989.01.17. – Müller Rolf személyes közlése.)

7. „Vadregényes állapotok"

[1] Libik, 1981: 65.
[2] Libik, 1981: 69.
[3] Libik, 1981: 75.
[4] Libik, 1981: 70.
[5] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Libik György önéletrajza, 1955. december 15.
[6] Libik, 1981: 74.
[7] Libik, 1981: 76.
[8] Fodor, 2021. A későbbiekben exhumálták az írófejedelem földi maradványait, a Kerepesi úti temetőben nyugszik, nem messzire Szerb Antal sírjától.
[9] Vas Zoltán korabeli szerepéről: Vas, 1970: 170–206.
[10] Libik, 1981: 78.
[11] Moss, 2012: 163.; Tasiné, 2023: 193–196.

[12] Délmagyarország, 1945. február 13. 3.
[13] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1954. június 1.
[14] Libik André-interjú, 2024.
[15] Libik, 1981: 80–81.
[16] Libik, 1981: 87.
[17] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Libik György önéletrajza, 1955. december 15.
[18] Libik, 1981: 88.

8. Vasat pálinkáért

[1] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[2] Szabó, 1999. 249–251.
[3] Libik, 1981: 91.
[4] Apró kitérő: egy történet Gerő befolyásáról. György már a minisztériumban dolgozott, amikor apja eltűnt. Az aggódó fiú először Péter Gáborhoz, „Bajuszhoz" a politikai rendőrség már akkor is hírhedt főnökéhez fordult. Péter szenvtelenül közölte egykori bújtatójával, hogy náluk – a politikai rendőrség fogságában – nincs a férfi, de forduljon Gerőhöz, aki biztosan tud segíteni. Ez így is történt. A főmérnök megkereste miniszterét, aki Libik előtt azonnal elintézett egy orosz nyelven lefolytatott telefonbeszélgetést, majd csak annyit mondott, hogy minden rendben lesz. Az öreg Libik már estére otthon volt. Másokkal együtt egy istállóban őrizték. Feltételezhető, hogy Libik Albert istállóbéli társai nem sokkal később a Gulagon is kiköthettek. Györgyöt megrémítette, hogy ekképpen mennek a dolgok az új Magyarországon, de nem töprengett túl sokat, mert megszállottként igyekezett előrelendíteni a hídépítés nagyszabású elképzelését.
[5] Libik, 1981: 92.
[6] A Kossuth híd építéséről: Széchy, 1946.
[7] Hadnagy, 2005: 14.
[8] Zsindelyné, 2024: 50.
[9] Jeszenszky, 1993.
[10] Libik, 1981: 95.
[11] Libik, 1981: 100.
[12] A diósgyőri Lukács majdnem meglepetést csinált, de aztán Libik kitűnő második futamával megnyerte a műlesikló bajnokságot. *Népsport*, 1950. február 3. 6.
[13] Libik síeredményeiről: Antal–Sass, 1984: 566–567.
[14] Az *Új Világ* magazin 1955. december 8-i számában Libikről mint „többszörös magyar bajnokról" és mint „kiváló sportolóról" írtak.
[15] Litván, 1990: 221–222.
[16] Palasik, 2017.
[17] Moss, 2012: 165.
[18] Tasiné, 2023: 215.
[19] Marton–Pap, 2017: 172.
[20] Palasik, 2017.
[21] Moss, 2012: 171.

[22] Szent-Györgyi Albert: Szovjetoroszországi utazásom benyomásai. Szabad Nép, 1945. augusztus 2. 2.
[23] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 39.
[24] Libik, 1981: 106.
[25] Libik, 1981: 105.
[26] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 41–42. m.
[27] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Házassági vagyonközösséget kimondó szerződés.
[28] Libik, 1981: 121.
[29] A bizottság munkájáról: Péterffy, 2020.
[30] Libik, 1981: 116.
[31] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[32] Sebes, 1981: 104.
[33] Libik, 1981: 123.
[34] Kövér, 1998: 133–165.
[35] Vásárhelyi, 2017: 87–93.
[36] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Grafikussal" tartott találkozóról, 1967. június 2.
[37] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Libik György levele Aczél Györgynek, 1986. július 20.
[38] Libik, 1981: 131–132.
[39] Palasik, 2021.
[40] Hubai, 2000.
[41] Karig, 1990: 169.
[42] Palasik, 2021: 175–177.
[43] Libik, 1981: 136.
[44] Libik, 1990: 160.
[45] Libik, 1981: 137.
[46] Libik, 1981: 143.
[47] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[48] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1950. június 3.
[49] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1950. június 3.
[50] Bódy, 2024: 255–273.

9. Varázslatok a Rajk-ügy árnyékában

[1] ÁBTL V-152353. Jelentés Fodor Györgyről, 1966. július 20.
[2] Tímár Péter-interjú, 2024.
[3] Libik, 1981: 162–163.
[4] Tímár Péter-interjú, 2024.
[5] Libik, 1981: 162.
[6] Libik, 1981: 159.
[7] Erdős, 1991: 253.
[8] Libik, 1981: 159.

[9] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1966. június 9.
[10] Libik, 1981: 162.
[11] Libik, 1981: 163.
[12] Ekkor a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága (BM ÁVH).
[13] Tímár, 2008.
[14] Libik, 1991: 43.
[15] Kovács Örs, 2024.
[16] Demény Károly portréja: https://www.postamuzeum.hu/fototar-portrek (A letöltés időpontja: 2024. október 12.)
[17] Tóth, 2020: 229.
[18] Libik, 1981: 195.
[19] Rákóczi, 2017.
[20] Libik, 1981: 195.
[21] Asboth Oszkár munkásságának átértékeléséről: Takács, 1980.
[22] Libik, 1991: 43.
[23] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[24] Libik, 1991: 38.
[25] Kónya, 1998: 153.
[26] Libik, 1990: 185.
[27] Horváth, 2017.
[28] Libik, 1990: 165.
[29] Kónya, 1998: 159.
[30] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[31] Libik, 190: 167.
[32] Libik, 1991: 44.

10. Sikamlós pályák

[1] ÁBTL 3.1.2. M–23438. „Jancsi" jelentése, 1959. november 12.
[2] Libik, 1981: 190.
[3] Libik, 1991: 136.
[4] Libik, 1990: 21.
[5] Libik, 1981: 192–193.
[6] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Személyzeti jelentés Libik Györgyről, 1955. december 15.
[7] Libik, 1991: 136.
[8] Libik, 1981: 200–202.
[9] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Jegyzőkönyv Libik György kandidátusi vizsgájáról, 1955. október 14.
[10] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1958. április 24.
[11] ÁBTL 3.1.2. M–23438. „Jancsi" jelentése, 1959. november 12.
[12] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[13] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1958. április 24.

[14] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[15] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[16] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[17] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Személyzeti jelentés Libik Györgyről, 1955. december 15.
[18] Donáth, 1989.
[19] Libik, 1981: 215.
[20] Strassenreiter, 2011: 53–55.
[21] Libik, 1981: 229., 234.
[22] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Levelek Kéthly Annának.
[23] Libik, 1981: 231.
[24] Hegedűs B., 1994: 12.
[25] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[26] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 49. m.
[27] Kövér, 1998: 257.
[28] Nagy Imre 1956-os nyaráról: Rainer, 1999: 201–219.

11. A Magyar Pimpernel Nagy Imre közelében

[1] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1967. június 9.
[2] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1967. február 6.
[3] Libik, 1981: 258.
[4] Libik, 1990: 178.
[5] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Hegedűs B. András szakvéleménye a Libik György *Lesiklás* című könyvének lehetséges magyar kiadásáról.
[6] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 51. m.
[7] Rainer, 1999: 286.
[8] Libik, 1990: 179.
[9] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 52. m.
[10] Libik André, 2013.
[11] Libik André-interjú, 2024.
[12] Libik, 1981: 267.
[13] Vásárhelyi, 1988: 7.
[14] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1967. február 6.
[15] Libik, 1981: 272.
[16] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 51–52. m.
[17] Libik, 1990: 185.
[18] Libik, 1981: 272.
[19] Cseh, 1993: 17.
[20] A Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának 1956. október 28-i felhívása: https://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/mefb28s.htm (A letöltés időpontja: 2024. október 12.)
[21] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. A MÉFB felhívása.
[22] Libik, 1990: 181.

[23] Fin de siècle. Magyar Nemzet, 1991. május 14. 10.
[24] Libik, 1981: 268–269.
[25] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1967. június 9.
[26] Libik, 1981: 269.
[27] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1966. augusztus 10.
[28] Libik, 1991: 70.
[29] Horváth, 2003: 60.
[30] Libik, 1990: 183.
[31] Libik, 1981: 274.
[32] Rainer, 1999: 279.
[33] Horváth, 1995: 147.
[34] Drucza–Szekér, 2016.
[35] Eörsi, 2004.
[36] Kövér, 1998: 288–289.
[37] Litván, 1990: 221.
[38] Libik, 1981: 282.
[39] Horváth, 2017.
[40] Heltai, 2018.
[41] Soltész, 2017: 149–150.
[42] A semlegességi nyilatkozat létrejöttéről beszélt Libik György a *Reform* című magazinnak: „Egyik szerzője volt az 1956-os semlegességi nyilatkozatnak." *Reform*, 1990. október 26. 38.
[43] *Igazság*, 1990. július 6. 5.
[44] Várkonyi a Kádár-korszak utolsó külügyminisztere volt, 1983 és 1989 között vezette a magyar diplomáciát. Soltész, 2017: 148.
[45] „Egyik szerzője volt az 1956-os semlegességi nyilatkozatnak." *Reform*, 1990. október 26. 38.
[46] Libik, 1981: 279.
[47] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 53–54. m.
[48] Libik, 1991: 83.
[49] Libik, 1990: 251.
[50] Libik, 1991: 83.
[51] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 53–54. m.
[52] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[53] Libik, 1981: 284.
[54] Libik, 1991: 138.
[55] Uo. 137–138.
[56] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie" ügyében, 1967. február 1.
[57] Libik André-interjú, 2024.
[58] Libik André, 2013.
[59] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1967. június 12.
[60] Libik, 1981: 286.
[61] Időnként felbukkan az a teória, hogy a '68-as reformokat elindító fontos szereplőkkel politikai gyilkosságok végeztek. Mindezekből következően nem lehetetlen, hogy Kiss Árpáddal, Péter

György KSH elnökkel vagy éppen Vályi Péter miniszterelnök-helyettessel szemben a KGB lépett fel. Sándor, 2015; Borvendég, 2020: 166.

[62] Libik, 1991: 142.

[63] Szirmai a kádári pártvezetés magasrangú tagja lett, 1959-től hét éven át az MSZMP KB titkára volt, 1969-ben meghalt.

[64] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 1.04. m.

[65] Libik André, 2013.

[66] Libik, 1981: 291.

[67] Libik, 1981: 305–309.

[68] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1967. február 6.

[69] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1967. június 28.

[70] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/55. Libik Albert levelei fiához, Libik Györgyhöz, 1958. augusztus 26-i levél.

[71] Az MTST fegyelmi határozatai. *Népszabadság*, 1958. augusztus 23. 12.; Az MTST legfelsőbb fegyelmi és panaszügyi bizottságának határozatai. *Népsport*, 1958. augusztus 24. 4.

[72] Libik, 1981: 317.

[73] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1967. június 9.

[74] Libik, 1981: 317.

[75] Libik, 1981: 321.

[76] Libik, 1981: 34.

[77] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1967. június 21.

12. A „svéd sivatagban"

[1] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 1.10. m.

[2] Libik, 1991: 72.

[3] Libik, 1991: 79.

[4] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1966. március 4.

[5] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1967. július 17.

[6] Libik, 1991: 157.

[7] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1967. március 21.

[8] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Libik György felvételi lapja a Svéd Szociáldemokrata Pártba Kéthly Anna ajánlásával, 1957. október 25.

[9] Libik, 1991: 69.

[10] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/14. Libik György levelei Kéthly Annához. Az 1958. augusztus 26-i levél.

[11] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/14. Libik György levelei Kéthly Annához. Az 1959. június 3-i levél.

[12] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/14. Libik György levelei Kéthly Annához. Az 1964. december 8-i levél.

[13] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/14. Libik György levelei Kéthly Annához. Az 1965. december 18-i levél.

[14] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/14. Libik György levelei Kéthly Annához. Az 1966. augusztus 30-i levél.

[15] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/14. Libik György levelei Kéthly Annához. Az 1970. április 24-i levél.

[16] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/14. Libik György levelei Kéthly Annához. Az 1971. február 1-i levél.

[17] Standeisky, 1991.

[18] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/33. Libik György levele Kéthly Erzsébetnek és Dr. Kéthly Károlynak, 1976. szeptember 30.

[19] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/48. Kéthly Anna levelei Libik Györgyhöz.

[20] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/48. Kéthly Anna levele Libik Györgyhöz, 1958. április 21.; 1960. február 1.

[21] Strassenreiter, 2011: 170–171.

[22] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/48. Kéthly Anna levele Libik Györgyhöz, 1958. augusztus 19.

[23] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/48. Kéthly Anna levele Libik Györgyhöz, 1959. szeptember 4.

[24] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/48. Kéthly Anna levele Libik Györgyhöz, 1960. február 8.

[25] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/48. Kéthly Anna levele Libik Györgyhöz, 1960. július 5.

[26] Molnár, 2024.

[27] Rimay, 2024.

[28] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Libik György levele Király Bélához, 1968. október 26.

[29] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/19. Uo. V6237/55.

[30] Libik, 1991: 91.

[31] Kármán Tódor 1962 őszén hazalátogatott: Gáti–Ostváth–Kuti, 2019.

[32] Libik, 1991: 91.

[33] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1967. február 6.

[34] Libik, 1990: 290–291.

[35] Libik, 1991: 93.

[36] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1967. február 6. Libik Albert gyászjelentése: https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/148889 (A letöltés időpontja: 2024. október 13.)

[37] Libik, 1990: 205.

[38] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.

[39] Libik, 1991: 120.

[40] Libik, 1991: 120.

[41] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.

[42] Libik, 1988.

[43] Libik, 1988.

[44] Libik, 1991: 167.

[45] Libik, 1991: 170.

[46] Libik, 1991: 169.

[47] A nyugati magyar értelmiség nagy megmozdulása. *Irodalmi újság*, 1982/2. 2.

[48] Bibó István, a harmadik út és a következő nemzedék. A II. Dies Academicus Hungaricus Genevensis, Genf, 1980. május 10–11. *Új látóhatár*, 1981/3-4. 357.

[49] Libik, 1981: 5.

[50] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[51] Libik, 1991: 188.
[52] Libik, 1989: 37.
[53] Libik, 1989: 36.
[54] Libik, 1991: 213.

13. Beszervezni vagy kitiltani

[1] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1966. december 23.
[2] Baráth, 2021: 29.
[3] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie" ügyében, 1967. május 31.
[4] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie" ügyében, 1967. május 31.
[5] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1966. december 23.
[6] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[7] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[8] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Kolozs György levele Sebestyén Jánosnak, 1964. október 26.
[9] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. „Kézdy" jelentése, 1965. november 24.
[10] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. „Pogány" jelentése, 1965. április 6.
[11] Libik, 1991: 90.
[12] Karig, 1989: 331.
[13] Karig, 1995. A Karig-kötet megjelenését a régi barát, Libik György már nem érhette meg.
[14] Libik, 1991: 90.
[15] Libik, 1991: 90.
[16] Mikor érkezett a Volvo? Egy üzleti kapcsolatfelvétel története. *Köztársaság*, 1992. augusztus 21. 60.
[17] Tóth 1956-ban Losonczy Géza parlamenti titkárságvezetője volt. Libik, 1981: 289.
[18] Libik, 1991: 173.
[19] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés a „Grafikussal" tartott találkozóról, 1967. június 2.
[20] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1966. december 23.
[21] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Feljegyzés a Libik Györggyel folytatott beszélgetésről, 1966. december 10.
[22] Kiszely, 2001: 214.
[23] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie" ügyéről, 1967. február 6.
[24] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie" ügyében, 1967. február 9.
[25] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, 1967. február 8.
[26] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie" ügyében, 1967. február 18.
[27] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie" ügyében, 1967. március 6.
[28] Borvendég, 2015: 100.
[29] Libik André, 2000: 75.
[30] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Tájékoztató jelentés Libik Georg ügyében, 1967. március 4.
[31] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Tájékoztató jelentés Libik György ügyében, 1967. április 5.
[32] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Tájékoztató jelentés Libik György ügyében, 1967. április 5.

[33] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Feljegyzés „Luzie" ügyében, 1967. május 15.
[34] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés a „Grafikussal" tartott találkozóról, 1967. június 5.
[35] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, „Luzie" ügyében, 1967. június 12.
[36] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, „Luzie" ügyében, 1967. június 12.
[37] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés, „Luzie" ügyében, 1967. június 12.
[38] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Szolgálati jegy, 1967. június 13.; Feljegyzés, 1967. június 13. Uo. Szolgálati jegy, 1967. június 30.
[39] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Szolgálati jegy, 1967. június 28. Uo. K-1956/2. Feljegyzés „Luzie" ügyében, 1967. augusztus 22.
[40] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Grafikussal" tartott találkozóról, 1967. július 17.
[41] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie" ügyében, 1967. július 17.
[42] ÁBTL 3.2.4. K-1956/2. Szolgálati jegy, 1967. augusztus 16.
[43] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Jelentés, 1968. január 9.
[44] ÁBTL 3.2.4. K-1956/2. Értesítés Rajnai Sándor számára, 1968, január 13.
[45] ÁBTL 3.2.4. K-1956/2. „Dénes" jelentése, 1969. március 11.
[46] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Előadói jegyzék, 1970. április 1.
[47] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Bejelentőlap, 1970. augusztus 25.
[48] Libik, 1991: 107.
[49] Fehér Lajos miniszterelnökhelyettesi tevékenységéről: Papp, 2017: 344–365.
[50] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Tájékoztatás Libik Georg ügyében, 1971. november 19.
[51] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Szolgálati jegy tiltójegyzékbe-vételről, 1971. november 18.
[52] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Előadói jegyzék, 1971. december 14.
[53] Jan Guillouról: http://authorscalendar.info/jguillou.htm (A letöltés időpontja: 2024. október 3.)
[54] Guillou, 2016.
[55] Jan Guillou-t később 1998-ban megválasztották az év svéd írójának. Különböző regényeit összesen húsz nyelvre fordították le. 2000 és 2004 között a Svéd Sajtóklub elnöke volt.
[56] Libik, 1991: 104.
[57] A svéd IB-botrány magyar vonatkozásai. *Hídfő*, 1974. június hó. 9.
[58] Libik, 1991: 117–118.
[59] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Szolgálati jegy tiltójegyzékbe vételről, 1981. június 20.
[60] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Libik György levele Benkei András belügyminiszterhez, 1976. szeptember 17.
[61] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Aczél György levele Libik Györgyhöz, 1986. augusztus 14.
[62] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Jelentés, 1985. szeptember 17.
[63] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Rejtjeltávirat, 1985. augusztus 28.
[64] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Határozat, 1985. szeptember 26.
[65] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Határozat, 1985. április 14.
[66] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Jelentés, 1987. június 4.
[67] ÁBTL 1.11.13. 0008-542-7-LBH. Szolgálati jegy tiltójegyzékből való törlésre, 1988. február 3.

14. Szerelem a politika fogságában

[1] Libik, 1981: 108.

[2] Libik, 1991: 59.
[3] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1954. június 1.
[4] Libik, 1981: 109.
[5] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Személyzeti jelentés Libik Györgyről, 1955. december 15.
[6] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/82. A házassági vagyonközösséget kimondó szerződés.
[7] Libik, 1991: 143.
[8] Czeizel, 1996: 74. A National Library of Medicine The Albert Szent-Györgyi Papers adatai Nellyről: https://profiles.nlm.nih.gov/spotlight/wg/catalog/nlm:nlmuid-101584924X21-img (A letöltés időpontja: 2024. október 3.)
[9] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/77. Az embertől nyugatra. Kéziratvázlatok, visszaemlékezések.
[10] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Libik Györgyné Glemba Mária önéletrajza, 1956. augusztus 14.
[11] Erdős, 1991: 249.
[12] Erdős, 1991: 250.
[13] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 1.03. m.
[14] Erdős, 1991: 250.
[15] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Környezettanulmány Libik Györgyről, 1954. június 1.
[16] Libik, 1991: 96.
[17] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés Libik Györgyről, 1966. december 23.
[18] ÁBTL 3.1.2. M–17869. „Bajnok" jelentése, 1957. április 17.
[19] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György saját maga által készített életrajza az 1990-ben tervezett Libik-filmhez.
[20] PIM Libik-hagyaték. V. 6237. Libik György levele Schöpflin Györgyhöz, 1981. szeptember 18.
[21] Libik, 1990: 287.
[22] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/77. Az embertől nyugatra. Kéziratvázlatok, visszaemlékezések.
[23] Libik, 1991: 128.
[24] Libik, 1991: 126.
[25] Libik, 1990: 288.
[26] Libik, 1991: 128.
[27] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/77. Az embertől nyugatra. Kéziratvázlatok, visszaemlékezések.
[28] Libik, 1991: 129.
[29] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/77. Az embertől nyugatra. Kéziratvázlatok, visszaemlékezések.
[30] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 1.15. m.
[31] Libik, 1991: 129.
[32] Libik, 1991: 144.
[33] ÁBTL 3.2.4. K-1956/1. Jelentés „Luzie"-vel történt személyes kapcsolatfelvételről, 1967. június 9.
[34] Szekér, 2023: 246-248.
[35] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/77. Az embertől nyugatra. Kéziratvázlatok, visszaemlékezések.
[36] Karig, 1989: 22.
[37] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/77. Az embertől nyugatra. Kéziratvázlatok, visszaemlékezések.
[38] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/77. Az embertől nyugatra. Kéziratvázlatok, visszaemlékezések.
[39] Libik, 1991: 145.
[40] Libik, 1991: 129.
[41] Libik, 1991: 104–105.

[42] Libik André-interjú, 2024.
[43] Libik Mária, 1995: 7.

15. A szezon vége

[1] Libik Mária, 1995: 7.
[2] Müller, 2017: 237.
[3] Libik György: Vendégségben Péter Gábornál. 1989. április 30. *Népszabadság,* 1990. szeptember 29. 20.
[4] Libik György: Vendégségben Péter Gábornál. 1989. április 30. *Népszabadság,* 1990. szeptember 29. 20.
[5] Uo.
[6] Uo.
[7] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 1.18. m.
[8] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/36. Declaration, Nagy Imre Alapítvány, 1989. augusztus 8.
[9] Libik, 1991: 225.
[10] Kézfogás ez a mai nap, lényege a nemzeti megbékélés. Ismert személyiségek nyilatkozatai. *Magyar Nemzet,* 1989. június 17. 6.
[11] Kulcsár Péter: Minden diktatúra ellen. Kéthly Anna hívei. *Magyar Nemzet,* 1991. március 1. 8.
[12] A tudomány ünnep – Szent-Györgyi Albert centenáriumán. *Délmagyarország,* 1993. szeptember 17. 5.
[13] Albert Mária-interjú, 2024.
[14] Tardos János-interjú, 2024.
[15] Albert Mária-interjú, 2024.
[16] Libik, 1991: 212.
[17] Libik, 1991: 228.
[18] PIM Libik-hagyaték. V. 6237/33. Libik György levele Katona Tamás államtitkárnak, 1990. június 22.
[19] Libik, 1991: 155.
[20] Albert–Bubryák–Radó, 2020: 1.09. m.
[21] Albert Mária-interjú, 2024.
[22] Libik André-interjú, 2024.
[23] Elhunyt Libik György. *Magyar Hírlap,* 1995. január. 25. 19.
[24] MFM ITGY 2024.3.2. Libik György gyászjelentése.
[25] Libik André, 2013.
[26] MFM ITGY 2024.3.2. Hivatalos nekrológ Libik Györgyről.
[27] MFM ITGY 2024.3.2. Erdős Tamás emlékező írása Libik Györgyről.
[28] MFM ITGY 2024.3.2. Hivatalos nekrológ Libik Györgyről.
[29] Libik György emlékére a Nagy Imre Társaság budapesti szervezete 2013-ban díjat alapított, amelyet azok a közéleti szereplők kaphatnak meg, akik a szabadság kultúrájáért cselekszenek
[30] MFM ITGY 2024.3.2. Erdős Tamás emlékező írása Libik Györgyről.
[31] Szele, 2024.

SZTE Klebelsberg Könyvtár és Levéltár SZEGED 1.
X 376947

Libik György (1919–1995), az elismert sportoló, mérnök és antifasiszta ellenálló nemcsak a sípályákon lett legendás, hanem a történelem sorsfordító pillanataiban mutatott bátor kiállása miatt is. E hiánypótló kötet átfogó képet nyújt Libik kevéssé ismert, kémregényekbe és politikai thrillerekbe illő, mégis nagyon is valóságos életéről.

A fiatal, sebességmániás Libik egészen korán a sísportok felé fordult, és komoly sikereket ért el egyéni és válogatott szinten. Ekkoriban nyerte el a Nobel-díjas tudós, Szent-Györgyi Albert lányának, Kornéliának a szerelmét is, aki később első felesége lett. A második világháborúban az antifasiszta ellenállókhoz állt be, embereket bújtatott, robbantásokban vett részt, és társaival együtt számos embert mentett meg a deportálástól. Mindeközben a svéd diplomata, Raoul Wallenberg sofőrjeként dolgozott, és életre szóló barátságot kötött Per Angerrel és Karig Sárával. Később szinte egyenes út vezetett számára Nagy Imre köréhez, majd az 1956-os forradalomban való részvételhez. A forradalom leverését követő tisztogatások miatt azonban előbb Lengyelországba, majd Svédországba menekült családjával, ahol végül elismert kutatómérnök és sikeres üzletember lett.

Medgyesi Konstantin (1975, Szeged) történész-muzeológus, szociológus, kommunikációs tanácsadó. 2022-től a SZTE Művelődéstudományi Tanszékének egyetemi adjunktusa. Jelenleg a Móra Ferenc Múzeum tudományos és közönségkapcsolati igazgatóhelyettese.

X 376947

Jaffa Kiadó jaffa.hu 4999Ft
9 789636 871307